

*Constantin Erbiceanu, profesor la Seminarul de la Socola
(1868-1886)*

Leonidas RADOS

Cuvinte-cheie: *Constantin Erbiceanu, Seminarul de la Socola, teologie, epoca fanariotă, Academia Română*

Constantin Erbiceanu s-a afirmat, la sfârșitul secolului XIX, drept savantul care, trecând peste „ura neîmpăcată și repugnanța” contemporanilor săi față de greci, a înțeles printre primii să accepte epoca fanariotă ca parte a istoriei românilor, aflându-i totodată și însușiri pozitive. Pentru aceasta, a cercetat și publicat numeroase documente și vechi manuscrise descoperite în arhive și biblioteci, încercând să înțeleagă cât mai în profunzime raporturile celor două culturi, precum și aportul dascălilor și școlilor grecești la instrucția românilor din acele vremuri. Acestei munci robase cărturarul i-a datorat rapida sa ascensiune, de la poziția de cadru didactic la Seminarul de la Socola, la cea de profesor și decan al Facultății Teologice a Universității din București, academician și chiar vicepreședinte al Academiei Române.

În continuarea preocupărilor noastre din ultimii ani, în care interesul s-a concentrat pe instrucția cărturarului, începând cu primele zile de carte și încheind cu absolvirea Facultății Teologice a Universității din Atena, în studiul de față prezentăm revenirea lui Constantin Erbiceanu în țară, profesoratul la Seminarul „Veniamin Costachi” de la Socola și primele publicații științifice din „perioada ieșeană” a carierei sale.

În condițiile în care literatura de specialitate rămâne foarte săracă și/sau rudimentară, de mare utilitate s-au dovedit mai cu seamă două monografii dedicate celebrei școli ieșene. În primul rând, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola*, lucrare publicată la 1885 de însuși Constantin Erbiceanu, care înțelegea bine mediul eclesiastic și profesoral ieșean și cunoștea în amănunt evoluția școlii al cărei dascăl era; el a putut consulta direct la sursă, toate documentele din arhiva instituției. În al doilea rând, *Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași (1803-1903)*, de Gheorghe Adamescu, publicată la București, în 1904. Spre deosebire de cazul anterior, autorul și-a structurat mai bine expunerea și, pe deasupra, a introdus în anexe un bogat material documentar, care poate fi folosit și astăzi de cei interesați. Altminteri, cartea lui Gheorghe Adamescu rămâne până azi, la mai bine de un veac de la apariție, cea mai completă și serioasă cercetare dedicată vestitei școli ieșene.

Dincolo de alte lucrări speciale care sunt amintite în aparatul critic, am consultat în amănunt fondurile arhivistice aflate la dispoziția cercetătorilor la Iași și București: fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la Arhivele Naționale Istorice Centrale și fondurile Seminarul „Veniamin Costachi”, respectiv Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași. Rectorat, păstrate la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași, ca să ne limităm la cele mai importante.

Pentru a reconstrui fidel acea etapă a vieții și activității lui Constantin Erbiceanu, toate informațiile oferite de literatura de specialitate și de documente au fost verificate și coroborate cu datele din scurta autobiografie a savantului, *Viața mea, scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte*, publicată postum la București, în 1913, de un apropiat al academicianului.

Întoarcerea în țară și numirea ca profesor secundar

În vara anului 1868, Constantin Erbiceanu se întorcea în țară cu titlul de *prolytas* (licențiat/doctor)¹ conferit de Facultatea Teologică a Universității din Atena și cu o foarte scurtă experiență pariziană. Completarea studiilor în Germania, pentru care insistase în corespondența cu Ministerul Instrucțiunii, nu fusese posibilă din pricina insuficienței fondurilor pentru stipendiștii din străinătate.

Se prea poate să fi venit până la Iași, pentru a-și revedea familia și pentru a se sfătui cu fratele mai mare, Gheorghe – profesor cu experiență de aproape un deceniu la Seminarul de la Socola – asupra alegerilor care aveau să-i contureze viitorul. În luna august îl aflăm însă la București, noua capitală a țării, unde perspectivele profesionale arătau deja mai bine decât la Iași. Pe 19 august 1868, fostul bursier se adresa ministrului Instrucțiunii Publice, menționând mai întâi faptul că și-a încheiat cu succes studiile la Facultatea Teologică a Universității din Atena și că „sacrificiile” statului în legătură cu educația sa nu au fost în zadar. Preocupat de carieră și de viitor, el solicita, în partea a doua a scrisorii, o catedră în învățământul public, potrivită pregătirii sale:

¹ Asupra termenului vezi studiul nostru *Între aplecarea spre învățătură și utilitatea civică: studiile teologice ale lui Constantin Erbiceanu la Universitatea din Atena (1865-1868)*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, L, 2013, p. 305-320. Interesant este că de-a lungul carierei sale Constantin Erbiceanu s-a declarat și a fost considerat când licențiat, când doctor. Probabil că a avut de suportat unele întrebări, sau chiar ironiile unor colegi de la Iași ori București, avizați asupra acoperirii titlului de „doctor”, drept dovadă notița inserată de redacție (în fapt, de însuși Constantin Erbiceanu) în *Revista Teologică* de la Iași, care ne arată nevoia unor explicații suplimentare. Sub titlul „Licențiat în teologie”, în acea notă el saluta întoarcerea de la studii de la Atena, la începutul anului 1886, a predicatorului bisericii Mitropoliei Moldovei, Dositei Periețeanu: „Acolo terminând cu succes cursurile facultății teologice, a obținut titlul de prolyt (πρόλυτης), adică licențiat în teologie, titlu pe care îl conferă acea facultate ca titlu de bancă după terminarea studiilor și trecerea examenilor doctorale tuturor studenților distinși, ca echivalent doctoratului celorlalte facultăți, rezervând titlul de doctor în teologie ca titlu onorific (honoris causa)”. *Revista Teologică*, an III, nr. 46 din 2 februarie 1886 (în revistă apare data de 1885, dar este o greșală tipografică), p. 368.

„educațiunea mea în această specialitate s-au făcut cu expres scop, după cum probează concluziunea Onor. Consiliu Academic din Iași în urmarea căruia am fost trimis, adevă de a servi ca profesore în acea facultate atunci existândă și fiindcă astăzi nu mai există o asemenea, de aceea vă rog Domnule Ministre, de a binevoi să regulați a mi se da o catedră echivalentă cu titlul ce posed”².

Cererea tânărului teolog primea inițial o rezoluție prin care era invitat să consulte *Monitorul Oficial* unde se publicau concursurile pentru catedrele vacante și când avea să afle ceva potrivit, să se prezinte la concurs; până atunci, Consiliul Permanent de Instrucțiune recomanda să i se acorde suplinirea catedrei de Istorie universală și eclesiastică de la Seminarul Socola, rămasă vacantă după decesul profesorului Ioan Mandinescu, petrecut în vara aceluiași an.

În scurt timp, însă, această recomandare era anulată, căci la 31 august 1868 se întrunea în ședință ordinară Consiliul Permanent de Instrucțiune (alcătuit la acea vreme din August Treboniu Laurian, Aaron Florian, Simion Marcovici și Alexandru Marcu), care făcea o nouă propunere: în așteptarea concursurilor „pentru aceste catedre vacante”, petiționarul să primească suplinirea catedrei de Filosofie de la Liceul Sf. Sava din București³.

Ministrul Dimitrie Gusti aproba, la 3 septembrie 1868, propunerea Consiliului Permanent, însă aducea o completare, oarecum anacronică: „fiindcă d. candidat e seminarist crescut și trimis pentru studiul teologic în străinătate, de aceea d-sa va da o declarațiune că va îmbrățișa tagma monahală, fiind la una din seminariile țării sau la Facultatea Teologică ca profesor”⁴. La ce „facultate teologică” se referea ministrul

² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare: ANIC, MCIP), dosar 163/1868, „Cereri de numiri la catedre vacante în învățământul secundar”, f. 285, cerere înregistrată cu nr. 4491 din 20 august 1868, original.

³ ANIC, MCIP, dosar 163/1868, f. 284, original.

⁴ ANIC, MCIP, dosar 163/1868, f. 284 cu rezoluția nr. 1599 din 3 septembrie, original.

nu știm, câtă vreme cea de la Iași fusese desființată în ianuarie 1865, iar Legea Instrucțiunii din 1864 nu mai preciza o asemenea structură în cadrul universităților⁵. Probabil ieșeanul Dimitrie Gusti avea în lucru un proiect de reînființare a Facultății Teologice; știm că de la Iași însuși mitropolitul locotenent Calinic Miclescu încerca prin felurite mijloace să convingă factorii politici de necesitatea revenirii studiilor teologice în Universitate. Pe de altă parte, în contextul luptei pentru canonicitate, acest gen de stăruințe nu puteau da lesne rod.

Cert este că la 4 septembrie 1868, fără să amintească de rezoluția lui Dimitrie Gusti, funcționarii Ministerului îl anunțau oficial pe solicitant că este numit profesor suplinitor la catedra de Filosofie de la Liceul Sf. Sava până la data organizării concursului⁶. După cum arată o notificare făcută la 19 septembrie 1868 de către conducerea Liceului Sf. Sava, fostul bursier la Atena și-a început lecțiunile la doar câteva zile după numire, pe 9 septembrie 1868⁷.

O asemenea poziție didactică la cea mai însemnată școală din capitală era vizată însă de mulți profesori, unii având, ca și Constantin Erbiceanu, grade academice obținute în străinătate. Spre exemplu, în prima decadă a lunii septembrie, Nicolae Nitzulescu, viitor coleg al elenistului la Facultatea de Teologie de la Universitatea din București,

⁵ Legea Instrucțiunii Publice din 1864 specifica la art. 249: „există 4 specii de facultăți: de filosofie și litere, de drept, de medicină și de științe fizice, matematice și naturale”. Cf. Ministerul Instrucțiunii Publice și a Cultelor, *Colecțiunea regulamentelor, legilor, programelor și diferitelor deciziuni și dispozițiuni generale ale acestui departament de la 1864 la 1901*, adunată și publicată sub îngrijirea domnilor C. Lascăr și I. Bibiri, București, Imprimeria Statului, 1901 (în continuare: C. Lascăr, I. Bibiri, *Colecțiunea regulamentelor...*), p. 22.

⁶ ANIC, MCIP, dosar 163/1868, f. 286, adresa Ministerului nr. 9649 din 4 septembrie 1868 către „dl. Constantin Erbiceanu în capitală”, concept. La fel, conducerea liceului era înștiințată de numirea lui Constantin Erbiceanu până la data concursului deja publicat în *Monitorul Oficial* și rugată, pe de o parte, să-l introducă pe profesor în post și, pe de alta, să anunțe Ministerul cu privire la data exactă a începerii cursurilor de filosofie.

⁷ ANIC, MCIP, dosar 164/1868, f. 213, adresa nr. 51 din 19 septembrie 1868, original. Vezi și adresa internă nr. 1048, către serviciul de contabilitate al Ministerului, care menționează aceeași dată (f. 214, concept).

cerea și el Ministerului să i se acorde „vacanta catedră de philosophie”, pe de o parte în virtutea faptului că a terminat „cu bun succes” studiile filosofice la Universitatea din Leipzig, de unde s-a întors cu titlul de *Doctor philosophiae et magister* și, pe de altă parte, în baza experienței de doi ani ca profesor în învățământul public⁸.

În autobiografia sa, Constantin Erbiceanu notează că a câștigat concursul organizat pentru amintita catedră și a obținut titularizarea, dar a renunțat la post la insistențele președintelui Consiliului Permanent de Instrucție, August Treboniu Laurian, în favoarea fiului acestuia, Dimitrie Laurian, totul în schimbul promisiunii că va fi transferat la o altă catedră din învățământul secundar⁹.

Interesant este că junele Dimitrie Laurian, pe atunci în vârstă de 22 de ani, abia absolvise Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București cu o teză de licență publicată imediat¹⁰, primind și o bursă de la guvern pentru studiul filosofiei la Paris (ulterior la Bruxelles, unde și-a trecut doctoratul). S-a întors în țară în 1871, devenind profesor secundar la mai multe licee din capitală, între care și Sf. Sava. Să îl fi

⁸ Având în vedere că respectiva catedră fusese deja dată spre suplinire lui Constantin Erbiceanu, care începuse chiar și prelegerile, cererii i se punea o rezoluție negativă: cei doi ani de „proponiment” în sistemul de educație publică invocați nu aduc nici un drept (nefiind în domeniul filosofiei); dosarul petiționarului va trebui analizat de „juriul” ce se va numi pentru apropiatul concurs, formalitate la care era invitat a se supune și cel interesat. Lucrul fusese decis în ședința din 18 septembrie a Consiliului Permanent de Instrucție unde trei din cei patru membri opinaseră că solicitantul trebuie să fie înscris la concurs, fapt aprobat în aceeași zi de ministrul D. Gusti și transmis lui N. Nitzulescu trei zile mai târziu. ANIC, MCIP, dosar 164/1868, f. 202 (cererea lui N. Nitzulescu înregistrată la 11 septembrie 1868, original), respectiv 201 (procesul-verbal al Consiliului Permanent de Instrucție nr. 72 din 18 septembrie 1868, original) și 203 (adresa Ministerului cu nr. 10588 din 21 septembrie 1868 către „dl. N. Nitzulescu, profesore în capitală”, concept).

⁹ Constantin Erbiceanu, *Viața mea, scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte*, tipărită după moartea sa de către fostul său școlar Ionom Ilie Teodorescu, București, Tipografia Gutenberg, 1913, p. 14.

¹⁰ *Metodul de care debe să ne servim în determinarea facultăților sufletului și divisiunea lor*. Tese pentru obținerea gradului de licențiat. Act public susținut la... septembrie 1868 de Demetriu Augustu Laurianu, București, Imprimeria Statului, 1868.

trădat memoria pe Constantin Erbiceanu, cu privire la aceste evenimente petrecute cu aproape jumătate de secol înainte de data redactării paginilor autobiografice?

Documentele de arhivă, chiar dacă nu acoperă întregul episod și nu lămuresc deplin chestiunea, creionează o perspectivă mai complexă care poate fi coroborată cu informațiile prezente în autobiografia elenistului.

Comisia de concurs, alcătuită din șapte membri (universitari, profesori secundari, alături de reprezentanți ai Primăriei) s-a întrunit la 2 octombrie 1868 și, după ce a analizat documentele și înscrisurile oficiale ale celor trei candidați (Erbiceanu, Grandea și Nitzulescu) a constatat că ultimul dintre aceștia a refuzat să participe efectiv la probe, dar a înaintat o petiție. Ceilalți doi candidați rămași în concurs au primit, prin tragere la sorți (conform art. 378 al Legii Instrucțiunii Publice), subiectele tezelor scrise, pentru care li s-au alocat un total cinci ore: 1. *Metodul socratic*; 2. *Despre certitudine*; 3. *Despre datoriile sociale*¹¹.

La 3 octombrie 1868, comisia se întrunea din nou, de data aceasta pentru a corecta tezele și pentru a purcede, dacă erau îndeplinite condițiile, la proba orală. De comun acord, profesorii au constatat că „elaboratele amânduror candidaților prezintă puțină știință specială”, așadar o situație complicată, dar s-a trecut totuși la tragerea la sorți a subiectelor pentru proba orală; în fond, comisia trebuia „să se încrezina mai bine de capacitatea d-lor”. Astfel, pentru ziua următoare, cei doi candidați au primit de tratat subiecte precum: 1. *Voința și obiecțiunile aduse în contra libertății umane*, 2. *Limba în raport cu cugetarea* și 3. „*Organum*” al lui Aristotel¹².

¹¹ Cf. ANIC, MCIP, dosar 165/1868, „Cereri de posturi, numiri și permutări pe la școalele secundare de ambe sexe”, f. 37 (Prescript-verbal al comisiei din 2 octombrie 1868, original).

¹² Cf. ANIC, MCIP, dosar 165/1868, f. 39 (Prescript-verbal al comisiei, 3 octombrie 1868, original).

Pe 4 octombrie 1868, juriul a audiat „lecțiunile” celor doi și a ajuns la concluzia că „dintre cei doi candidați, dl. Erbiceanu a probat oarecare aptitudine în espunerea lecțiunii și ar putea deveni capabil de a profesa”¹³. Era și aceasta o decizie la limită, totuși în favoarea viitorului academician, decizie care i-a marcat, după cum se va vedea, destinul.

În ziua următoare, Consiliul Permanent de Instrucțiune trimitea ministrului actele concursului și concluzia: juriul l-a considerat pe C. Erbiceanu ca posedând „oarecare aptitudini” dar, câtă vreme exista o altă dispoziție ca acesta să fie numit profesor provizoriu la catedra de Istorie universală și eclesiastică de la Seminarul Socola, catedra de Filosofie de la Sf. Sava va rămâne vacantă până la organizarea unui nou concurs¹⁴.

Nu știm la ce dispoziție referitoare la tânărul abia întors de la studii făcea trimitere Consiliul Permanent de Instrucțiune; trebuie să fi fost anterioară datei de 5 octombrie, dar arhivele nu au păstrat nimic în acest sens. Nu este exclus să fi avut loc o negociere de culise pentru asigurarea viitorului junelui Dimitrie Laurian, pentru care să-și fi dat acordul și Constantin Erbiceanu.

La 10 octombrie 1868, Consiliul Permanent de Instrucțiune se întrunea din nou, ajungând la altă concluzie, în contradicție cu prima: niciunul dintre candidații de la concursul amintit „nu au dat îndeostule probe spre a se putea încredința vreunuia provizoriu această catedră”. Mai mult, propunea ca Nicolae Nitzulescu să fie numit suplinitor, deși acesta refuzase să participe la concurs, cum am arătat deja¹⁵. E drept, el înaintase o adresă nedată (dar anterioară datei de 10 octombrie 1868,

¹³ Cf. ANIC, MCIP, dosar 165/1868, f. 36 (Prescript-verbal al comisiei, 4 octombrie 1868, original).

¹⁴ ANIC, MCIP, dosar 165/1868, f. 35 (raportul președintelui comisiei, Aaron Florian, către ministru, 5 octombrie 1868, original).

¹⁵ ANIC, MCIP, dosar 166/1868, f. 594 (numerotare incertă, parțial ilizibilă) (Prescript-verbal al ședinței Consiliului Permanent din 10 octombrie 1868, original). Ministrul Dimitrie Gusti aproba propunerea printr-o rezoluție abia la 30 octombrie.

când a fost înregistrată la Minister) solicitând suplinirea amintitei catedre „în virtutea titlurilor ce posed”¹⁶.

Interesant este că în ședința din 11 octombrie, același organism reanaliza cazul lui Constantin Erbiceanu și, luând în considerare elemente precum diploma de doctor în teologie, întreaga lui educație „clericală”, concursul abia încheiat și existența catedrei vacante de Istorie universală și eclesiastică la Seminarul de la Socola, propunea numirea lui la respectiva catedră până la „deschiderea altui post mai corespunzător cu vocațiunea sa”, iar ministrul își dădea acordul printr-o rezoluție din aceeași zi¹⁷.

Neconcordanțele s-ar putea explica, eventual, prin aceea că între timp, diligentul și influentul August Treboniu Laurian reușise să își asigure sprijinul colegilor și al ministrului pentru fiul său Dimitrie, lăsând deocamdată catedra de Filosofie de la Sf. Sava fără titular, în așteptarea întoarcerii tânărului de la studii din străinătate. În absența acestor negocieri de culise, care nu au lăsat, evident, urme documentare clare, nu putem explica precizările lui Constantin Erbiceanu cu privire la reușita concursului său de la București și cedarea în fața lui Dimitrie Laurian.

Din pură întâmplare, catedra de Istorie universală și eclesiastică la care fusese transferat Constantin Erbiceanu se afla chiar la seminarul teologic unde acesta studiasse în deceniul șase alături de fratele său, Gheorghe¹⁸. Postul se vacantase după ce, trecând printr-o boală grea de aproape nouă luni, titularul catedrei (Ioan Mandinescu) decedase la 7

¹⁶ ANIC, MCIP, dosar 166/1868, f. 595, cererea lui N. Nitzulescu către ministru (cel din urmă trimițând-o la 16 octombrie spre rezolvare Consiliului Permanent, care propunea ca solicitantul să fie numit suplinitor la respectiva catedră), original.

¹⁷ ANIC, MCIP, dosar 165/1868, f. 99 (Proces-verbal al Consiliului Permanent din 11 octombrie 1868, original).

¹⁸ Amănunte despre viața de școlar la Socola, vezi în studiul nostru *Itinerarul școlar al „junelui teolog” Constantin Erbiceanu (1844-1858)*, în Cătălina Mihalache, Leonidas Rados (coord.), *Educația publică și condiționările sale (secolele XIX-XX)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015, p. 197-122.

mai 1868. Pe toată durata bolii – adică de la începutul anului școlar 1867-1868 – cursurile fuseseră suplinite de protosincelul Silvestru¹⁹.

Ioan Mandinescu (1833-1868) fusese parte a noii generații de profesori seminariști cu grade academice obținute în străinătate, plăcut de elevi și respectat de ceilalți dascăli. Cert este că știința de carte a acestuia l-a impresionat chiar pe Constantin Erbiceanu, pe atunci elev cu numai cinci ani mai tânăr, care și-l amintea drept „unul din cei mai eminenți profesori”²⁰. Absolvise în 1852 Seminarul, fiind trimis mai apoi la specializare la Sankt Petersburg (1853-1857) și de unde s-a întors cu o diplomă de *candidat* în științe juridice²¹; în 1857, Epitropia Seminarului l-a numit în postul de profesor de istorie universală, istoria filosofiei și drept canonic, iar în 1860, domnitorul Alexandru Ioan Cuza îl numea profesor de „Istoria laică și eclesiastică la cursul superior” al aceleiași școli²².

De altfel, dispariția lui Ioan Mandinescu și vacantarea catedrei fusese anunțată Ministerului la 14 mai 1868 de către Clement Nicolau, directorul Seminarului de la Socola, care solicita ca, până la ocuparea catedrei prin concurs, orele să fie suplinite în continuare de proto-

¹⁹ S-a păstrat programa semestrelor I și II la această disciplină (clasele V-VII), întocmită de profesorul Silvestru. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași (în continuare: SJAN Iași), fond Seminarul „Veniamin Costachi” (în continuare: SVC), dosar 158/168, f. 7 („Program de materia propusă elevilor din cursul superior al Seminarului Mare din Monastirea Socola în cursul semestrului I a anului școlar 1867/1868”) și 20 („Program de materia predată din Istoria universală și eclesiastică elevilor clasei V-a, VI-a și VII-a din Seminarul Socola în semestrul II-lea a anului școlar 1867-1868”), originale.

²⁰ Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola fondat la 1804*, Precedat de o scurtă privire asupra învățământului religios în Moldova de la timpurile Domnului Vasile Lupu, Iași, Tipo-litografia H. Goldner, 1885, p. 134.

²¹ Vezi atestatul de absolvire a Seminarului de la Socola cu nr. 143/1 iunie 1852 semnat de rectorul Filaret Scriban și de alți profesori, întărit de mitropolitul Sofronie al Moldovei, precum și diploma eliberată de Universitatea din Sankt Petersburg la 18 septembrie 1857. Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași (în continuare: BCU Iași), Colecții speciale, doc. 162, respectiv 161.

²² Vezi ordinul de numire 53/14 noiembrie 1857, întărit de mitropolitul Sofronie Miculescu, și decretul domnesc din 5 noiembrie 1860. BCU Iași, Colecții speciale, doc. 163, respectiv 452.

sincelul Silvestru, lucru aprobat la 30 mai 1868 de către autorități, care fixau și data concursului (1 octombrie 1868)²³.

Între timp, chiar mitropolitul Moldovei își arătase interesul pentru soarta catedrei, adresându-se direct ministrului la 27 mai, subliniind că este de dorit ca, în urma concursului ce se va organiza în curând, catedra să fie ocupată de o „persoană bisericească”. Înaltul prelat își argumenta solicitarea invocând specificul școlii, dar și al materiei (Istoria bisericească) predată elevilor, și care ar presupune atât cunoștințe speciale, cât și „devotament simțit” față de Biserică²⁴. Cu toate acestea, nu s-a organizat concursul pentru ocuparea catedrei vacante, ci, conform recomandărilor Consiliului Permanent al Instrucțiunii, la 12 octombrie 1868 Constantin Erbiceanu era numit profesor provizoriu la această disciplină la Seminarul de la Socola²⁵.

Director al Seminarului era pe atunci Clement Nicolau, adică acela care contestase atât de virulent concursurile din toamna anului 1864, organizate de Facultatea Teologică a Universității din Iași în amurgul scurtei sale existențe, un personaj implicat în certuri și scandaluri,

²³ ANIC, MCIP dosar 162/1868, f. 840 (adresa nr. 67 din 14 mai 1868 trimisă de Clement Nicolau la Minister) și 839 (Prescript-verbal al ședinței Consiliului Permanent din 29 mai 1868 cu rezoluția lui Dimitrie Gusti din 30 mai), originale. O nouă adresă din partea direcțiunii Seminarului, la 12 iunie 1868, care anunța că părintele Silvestru cerea jumătate din leafa titularului proaspăt dispărut, era refuzată de Minister; autoritățile acceptau plata întreagă doar până la decesul titularului, mulțumind părintelui Silvestru pentru suplinire. Cf. ANIC, MCIP, dosar 145/1868, „Seminarul Socola din Iași”, f. 163 (adresa nr. 92 din 12 iunie 1868 a direcțiunii de la Socola către Minister), original.

²⁴ Vlădica mai cerea ca acei membri ai comisiei care, potrivit legislației, ar trebui numiți de către Primărie, să fie desemnați în schimb de către Biserică, sau, dacă lucrul nu este posibil, atunci membrii comisiei să aibă recomandarea Mitropoliei. Ministerul răspundea favorabil solicitării și recomanda rectorului Universității din Iași să aibă în vedere, la alcătuirea comisiei, rugămintea mitropolitului. ANIC, MCIP, dosar 163/1868, f. 158, 159 (originale), 160 (concept).

²⁵ SJAN Iași, SVC, dosar 166/1868, „Numirile de funcționari și concediile lor pe 1868”, f. 135 (adresa Ministerului nr. 11677 din 12 octombrie 1868, original). La aceeași dată, numirea era anunțată și proaspătului profesor, aflat încă în capitală. Cf. ANIC, MCIP, dosar 165/1868, f. 100 (adresa Ministerului către Constantin Erbiceanu nr. 11676 din 12 octombrie 1868, concept).

care avea să iasă curând din scena învățământului teologic în urma șocantului și mediatizatului atentat la viața mitropolitului Moldovei.

Situația Seminarului la 1868 și primii ani de profesorat

De la absolvirea lui Constantin Erbiceanu (1858), Seminarul de la Socola trecuse prin schimbări profunde. În primul rând, prin măsura secularizării averilor mănăstirești, școala și-a pierdut veniturile proprii, din care se întreținuse în trecut²⁶. Pe de altă parte, salariile profesorilor, la fel ca și alte capitole de cheltuieli, au fost mult sporite în timpul ministeriatului lui Mihail Kogălniceanu, pentru a se reduce însă în anii următori.

Cum se știe, epoca a fost una în care totul se construia din mers, încercându-se modernizarea rapidă a tuturor instituțiilor, fără o elaborare atentă sau prudentă. Drept urmare, nu au lipsit nici aici situațiile încurcate sau conflictuale, care impuneau o normare mai precisă decât înainte²⁷. Dificultățile, dar și efervescența vremii se resimțeau din plin asupra școlii de la Socola, relevantă fiind chiar instabilitatea conducerii; în numai cinci ani, s-a schimbat de șase ori directorul: Clement Nicolau (1863-1864), Isaia Teodorescu (1864-1865), din nou Clement Nicolau

²⁶ Chiar elenistul nota că la 1853 veniturile proprii ale școlii, împreună cu alte donații, se ridicau la 10.000 de galbeni. Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola...*, ed. cit., p. 113.

²⁷ Potrivit legii Instrucțiunii Publice din 1864, directorul se ocupa de administrația Seminarului și de coordonarea studiilor, economul de internat, iar pedagogii de menținerea disciplinei. Din 1867, dorind a-l elibera pe director de unele atribuții secundare, autoritățile au instituit și funcția de *provizor*, menit să-l ajute pe director cu „partea materială”. Atribuțiile acestuia însă se suprapuneau peste acelea ale economului și uneori chiar ale directorului, astfel încât Clement Nicolau, directorul de atunci al Seminarului, a refuzat să îl mai primească în școală pe provizor, de unde un interesant schimb de adrese cu Ministerul. Disputa s-a terminat prin stabilirea mai exactă a atribuțiilor celor din administrația școlii: directorul, provizorul și economul; oricum, bugetul pe 1868 nu mai prevedea poziția de provizor. Vezi Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași (1803-1903)*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1904, p. 114-115.

(1865-1866), Ieronim Buțureanu (1866-1867), iarăși Clement Nicolau (1867-1869), apoi Ieronim Buțureanu (1869)²⁸.

Un avizat istoric al Seminarului amintea, pe bună dreptate, de anarhia și de atmosfera de scandal ce domneau în Seminar la acea dată. Bunăoară, directorul Isaia Teodorescu destul de rău văzut de Minister, demisionase pentru că nu mai putea colabora cu profesorii, în vreme ce recalcitrantul Clement Nicolau pierdea în toamna anului 1865 sprijinul Mitropoliei, care îl acuza de lipsă de bună-cuviință, de rea-credință și de abuz de încredere; de altfel, acesta din urmă s-a văzut curând destituit de Minister²⁹.

El însuși fost profesor la Seminarul de la Socola în epoca lui de glorie, episcopul Romanului, Melchisedec, nu se sfia să descrie decăderea așezământului în termeni foarte expresivi:

„De pe la anul 1864 s-a sfârșit seria oamenilor serioși, cu simț creștinesc și zel gospodăresc, carii un îndelungat timp au condus bine acea Monastire și Institutul Seminarial, și au introdus în el binefăcătoare reforme, și în ramurul instrucțiunii, și al gospodăriei. După acel period de înflorire și prosperitate, în fruntea aceluia Seminaru și a Monastirei s-au rânduit, unul după altul, oameni nedemni de a fi conducători de biserică și de educația viitorilor preoți. Între aceste nenorocite persoane prepuse Seminarului, au fost unii mai de tot smintiți, unul bețiv, încât a tras cu pistolul în mitropolitul protectorul său, alții au fost niște miserabili iubitori de bani și de plăceri lumești, carii s-au silit să facă avere din budgetul Seminarului, apoi să se facă posesori de moșii și să petreacă viața de Sardanapali”³⁰.

Proasta administrare a Seminarului se reflecta și în situația bibliotecii. În 1864 fusese alcătuită o comisie (directorul Isaia Teodorescu, profesorii Gheorghe Drăghici și Vasile Pallade) care să cerceteze starea

²⁸ *Ibidem*, p. 116.

²⁹ *Ibidem*, p. 116 și anexa 49 de la p. 93*.

³⁰ *Tratat despre cinstirea și închinarea icoanelor în Biserica Ortodoxă și despre icoanele făcătoare de minuni din România orthodoxă*, de Prea Sfințitul Melchisedec, episcop de Roman, București, Tipografia cărților bisericești, 1890, 49 p., aici p. 39-40.

fondului de carte. Chiar de la prima ședință, aceasta constata „marea neregulă în care se află biblioteca Seminarului”: catalogul era alcătuit fără sistem; o mulțime de cărți rămâneau împrumutate de ani buni pe la foști elevi sau persoane străine școlii; cărțile se aflau în „mizeră stare” și nu erau aranjate în dulapuri ci „aruncate duple întâmplare și amestecate la un loc”. Acuzațiile cele mai dure s-au îndreptat către directorul Isaia Teodorescu, care ar fi gestionat defectuos, dacă nu chiar necinstit (vezi acuzațiile lui Vasile Pallade) fondul lăsat de Ghermano Vida și destinat tipăririi de manuale pentru Seminar³¹.

Chiar anul intrării lui Constantin Erbiceanu în profesorat la Seminarul de la Socola (1868) se dovedise unul plin de provocări. Bunăoară, autoritățile centrale constataseră că procesul de predare urma un curs haotic, dezlânat, prelungindu-se până la orele 5 după-amiază. Cum lucrul acesta influența negativ întregul proces școlar, lăsând prea puțin timp pentru obișnuita repetare și pregătire a temelor pentru a doua zi, Ministerul solicita conducerii Seminarului remedierea grabnică a deficiențelor. Astfel, după ce o primă încercare de convocare a profesorilor eșuase la sfârșitul lunii februarie (când absentaseră două treimi dintre cadrele didactice), la 6 martie 1868, consiliul profesoral condus de directorul Clement Nicolau ajustase orarul, limitând predarea materiei între 8 a.m. și 4 p.m.³²

Un alt fapt care a produs largi discuții în Seminar s-a petrecut în timpul examenelor generale din vara lui 1868, când profesorul de istorie și geografie, N. Giurgeanu, șocase asistența cu opiniile sale. În prezența elevilor, a arhiereului Isaia Vicol ce asista ca delegat și a altor dascăli ai școlii, acesta s-ar fi îndepărtat de doctrina Bisericii și chiar „a impietat

³¹ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 123-125 și anexele 53 („Din raportul comisiunii însărcinate cu cercetarea situației bibliotecii Seminarului Veniamin în 1865”) și 54 („Încheierea Consiliului permanent privitoare la uniforma elevilor din seminarii. 20 martie 1868”), p. 96*-98*.

³² SJAN Iași, SVC, dosar 159/1868, f. 1 și 4.

asupra sanctității unor persoane istorice” precum Constantin cel Mare sau patriarhul Fotie, pe care le vedea ca „ambițioase și fatale pentru progresul civilizațiunii în Europa”. Aceleași idei le exprimase liber și la cursurile sale, după cum avea să releve o anchetă locală³³, ceea ce întărea nemulțumirea fețelor bisericești față de sistemul concursurilor organizate de Minister pentru ocuparea catedrelor; pe această filieră, din ce în ce mai mulți laici ajung profesori la Seminar, personaje care, așa cum se plângea Isaia Teodorescu, „împreună cu obiectele predau și spiritul profan”³⁴. De altfel, se poate lesne observa o stare de tensiune constantă între Mitropolia Moldovei și Sucevei și Ministerul Instrucțiunii Publice începând cu a doua jumătate a deceniului VII, nu doar în privința concursurilor profesorilor și numirii directorilor, dar chiar și a aprobării programelor școlare pentru seminarii.

Conducerea școlii mai era preocupată de „răul nutriment al elevilor”, o problemă veche a internatului, imposibil de remediat, dar și de reparațiile nesatisfăcătoare ale clădirilor, pentru care școala primise finanțare de la guvern. Acuzând, la 1868, arhitectul de faptul că nu a urmărit „la fața locului” lucrările antreprenorilor, concluzia directorului Clement Nicolau nu putea fi decât una singură: reparațiile după noul deviz de 600 de galbeni s-au făcut „cu cea mai mare ușurință și pospăială”, rezultând un simulacru costisitor³⁵.

Situat la oarecare depărtare de Iași, fapt care făcea ca unii profesori să vină la școală cu trăsurile și „cu multă cheltuială”, Seminarul era poziționat într-o zonă bucolică, care asigura o relativă izolare

³³ ANIC, MCIP, dosar 145/1868, f. 279r-v, adresa directorului Seminarului către Minister din 28 septembrie 1868, original.

³⁴ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 118.

³⁵ ANIC, MCIP, dosar 145/1868, f. 250r-v, adresa către Minister din 16 noiembrie 1868, original. Vezi și Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, anexa nr. 55, p. 99* („Raportul direcțiunii Seminarului către Mitropolia Moldovei pentru anul școlar 1868-1869”), în care se arăta că încăperile școlii și anexele, „prin neglijență, unele au devenit ruină; iar altele tind spre a se ruina cât mai curând [...] din care cauză Seminarul astăzi nu poate reprezenta decât aspectul unei case lăsată în neglijență și uitare”.

de freamătul urbei moldave. De altfel, fostul profesor Melchisedec o considera așezarea ideală pentru o școală teologică:

„Monastirea Socola este situată în apropiere de Iași, în partea sud-estică a orașului, într-o poziție pitorească și încântătoare. Ea este situată pe un tăpșan alături cu șoseaua carea duce la Vaslui, și în fața măreței grădini a fostului domnitor Mihail Sturza. De la Monastire se începe valea numită a Socolei, carea este încongiurată de dealuri frumoase acoperite cu vii și pomi roditori, și înfundată de dealul Repedea. Valea Socolei vara, și mai ales primăvara, este un adevărat edem (sic!). Totul este o florărie imensă, care parfumează aerul, încântă privirea; noaptea se încântă privighitorile, care pare că s-au adunat acolo din toate părțile. Clopotele Monastirei se pare că se trag îndoite; căci la sunetul lor răspunde echo, carele se resfrânge în dealul Repedea, ca și când și acolo s-ar trage aceleași clopote. Monastirea este încongiurată de niște spațioase grădini și locuri întinse de gospodărie și de îmblarea elevilor la aer liber și curat”³⁶.

Tânărul teolog Constantin Erbiceanu își făcea debutul profesoral revenind la școala copilăriei și adolescenței sale, începând predarea orelor de istorie universală și eclesiastică în a doua jumătate a lunii octombrie 1868. Deschiderea oficială a cursurilor Seminarului avusese deja loc la 7 octombrie, așa că proaspătul profesor a fost nevoit să adapteze din mers pentru elevii săi o materie stufoasă, dar care îl va ajuta semnificativ în carieră. Lucrul nu a fost tocmai anevoios, în fond, căci avea pregătirea necesară atât din Seminar, cât și din facultate, ca să nu mai vorbim de deschiderea pe care o căpătase la Atena.

Existau și modele, tipărite sau în manuscris. În urmă cu un deceniu, Filaret Scriban publicase special pentru elevii seminariști un manual de istorie eclesiastică (*Istoria bisericească pe scurt*, Iași, Tipografia Adolf Bermann, 1858) iar abia dispărutul profesor Ioan Mandinescu lăsase un bun manual de specialitate, editat postum, la doi

³⁶ *Tratat despre cinstirea și închinarea icoanelor în Biserica Ortodoxă...*, ed. cit., p. 40, n.1.

ani de la moartea sa, sub titlul *Elemente de istoria universale* și folosit în mod curent de către elevii Seminarului până aproape de sfârșitul secolului XIX. Sugestiv este faptul că această carte în trei volume (*Istoria vechiă, Istoria evului mediu, Istoria modernă*) s-a bucurat de trei ediții (Iași, 1870-1872; Piatra, 1874; Iași, 1879-1884). *Elementele*, ca multe alte lucrări ale profesorilor de acolo, au avut o bună circulație în Seminar, atât în manuscris³⁷, dar mai cu seamă ca tipăritură³⁸, deși nu apare menționat în Catalogul expoziției serbării jubiliare din 1885³⁹.

Bunăoară, în deceniul nouă, elevii audiau în liniște dar fără mare folos cursul lui Petre Râșcanu la istoria universală și eclesiastică, dar pentru examen recurgeau la manualul lui Ioan Mandinescu, așa cum ne povestește Gh. Ghibănescu: „Din tot ce spusese [Râșcanu] nu se reținuse nimic; iar când venea luna de ascultat, toceam pe Mandinescu! Una e una și alta nu e una!“. La fel, când Râșcanu a fost trimis la Paris pentru completarea studiilor iar cursul l-a suplinat Gheorghe Erbiceanu, elenistul tot pe Mandinescu îl folosea, e drept, de data aceasta cu bun rezultat⁴⁰.

În primăvara anului 1870, Gheorghe Erbiceanu finalizase revizuirea manuscrisului *Sintaxei comparative eleno-latine*, ce avea să vadă lumina tiparului cu un titlu ușor schimbat, beneficiind, după multe eforturi, de sprijin financiar tocmai din fondul creat de întâiul său dascăl

³⁷ Manuscrisul poate fi astăzi parțial consultat la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași. Numai volumele II și III se mai păstrează, căci primul, care trata epoca antică, s-a pierdut. Vezi Ion Mandinescu, *Istoria evului mediu* și de același, *Curs de istorie modernă ținut la Seminarul din Socola 1857-1868* (BCU Iași, Colecții speciale, MS-VI-214 și MS-III-241). Cel din urmă cuprindea și rezumatele a 21 de lecții de istorie ținute în Seminarul Veniamin la clasele a V-a, a VI-a și a VII-a în anul școlar 1864-1865.

³⁸ Vezi și *Bibliografia românească modernă 1831-1918*, vol. III (L-Q), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 167-168.

³⁹ Vezi „Catalogul expoziției”, în A.D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași cu ocazia împlinirii a cinci-zeci de ani de la înființarea învățământului superior în Moldova. Acte și documente*, Iași, Tipografia Națională, 1885, 412 p., aici p. 248-412.

⁴⁰ Gh. Ghibănescu, *Amintiri. Viața în Seminaria Socolii din 1879-1882*, în *Anuarul Seminarului Veniamin Costachi pe anul 1931*, extras, p. 19.

de elină, Ghermano Vida⁴¹. Nu este nici o îndoială, chiar dacă nu s-a păstrat o mențiune în acest sens, că l-a consultat pe parcursul redactării

⁴¹ La 15 mai 1870, profesorul de greacă de la Seminar îi solicita directorului Ieremia Dârțu să-i trimită opera („15 coli duplicate”) la Minister „spre a fi apreciată” și apoi publicată din fondul generosului arhimandrit Ghermano Vida „ca o carte didactică în usul școalelor”. SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 68, original. Într-adevăr, directorul l-a sprijinit pe elenist în demersul său, cum se vede și din rezoluția aplicată cererii. Lucrurile au evoluat fără incidente, chiar dacă nu foarte repede. În toamnă Gheorghe Erbiceanu se adresa din nou directorului Ieremia Dârțu, anunțându-l că Ministerul a aprobat *Sintaxa* lui „spre a servi ca carte didactică în școale”, și îl ruga, cu această ocazie, să facă demersurile pentru a-i aproba tipărirea din fondul Ghermano Vida, în condițiile în care el personal nu dorește nici un câștig material de pe urma publicării volumului; directorul consimțea imediat, așa cum indică și rezoluția sa. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 199/1870 „Acta numirii de funcționari, concediile lor și alte cestiuni aparținătoare la funcțiuni”, f. 98, cererea din 2 noiembrie 1870, original). La 5 decembrie 1870, Ministerul dădea un nou aviz favorabil, de data aceasta pentru tipărirea din fondul amintit, prin semnătura ministrului C. Esarcu și a șefului diviziunii școlilor, N. Nitzulescu, așa că Gheorghe Erbiceanu lua legătura cu tipograful și prezenta la 18 decembrie chiar un contract spre a fi onorat de bibliotecarul școlii, cel care, potrivit regulamentului, administra și fondul Ghermano Vida. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 138, adresa nr. 11807 din 5 decembrie 1870 de la Minister, original, și f. 141, solicitarea înaintată la 18 decembrie de Gheorghe Erbiceanu, cu rezoluția direcțiunii, original. Potrivit unui istoric al Seminarului de la Socola, care citează surse arhivistice, Ministerul acceptase publicarea cu o condiție: să se dea autorului maxim 100 de exemplare din cartea tipărită; la 1872, după tipărirea *Sintaxei*, fondul Ghermano Vida conținea cărți în valoare de 19.940 lei în depozit, numerar 1.935 lei și chitanțe în valoare de 962 lei (vezi Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 125 și n. 2). Pe de altă parte, o *Dare de seamă* din 1884 a consiliului școlar al Seminarului asupra fondului (*ibidem*, p. 146, n. 3) nu menționează defel manualul lui Gheorghe Erbiceanu, ceea ce pare destul de curios (dacă nu cumva e o scăpare a lui Gheorghe Adamescu) și indică un grad ridicat de neprofesionalism, dublat de mărunte interese pecuniare ale administratorilor fondului. În orice caz, în 1872, așadar la doar un an de la ultima tipăritură pe spezele fondului (tocmai *Compendiu de sintaxa elenă*), ministrul Christian Tell se adresa „f.f. urgent” direcțiunii Seminarului și, afirmând că el abia a aflat de existența fondului, cerea ca „în cel mai scurt timp” să i se trimită lămuriri detaliate, copii după actele de donație și felul cum „s-a usat de acel fond până acum”. Vezi ANIC, MCIP, dosar 141/1872, „Seminariul din Socola”, f. 47, adresa Ministerului nr. 11341 din 8 noiembrie 1872, concept. În luna mai 1879, directorul Filotei Romanescu intenționa să apeleze la Minister, care să cumpere din „operele religioase” publicate din fondul Ghermano Vida și păstrate „în sume considerabile de exemplare” la biblioteca Seminarului (amintește și titlurile, inclusiv *Sintaxa* lui Gheorghe Erbiceanu), pentru a le împărți mai apoi drept premii elevilor merituoși și săraci din seminariile teologice, prin aceasta eliberându-se din spațiu și, prin banii strânși, făcând posibilă publicarea altor titluri. Probabil că și-a dus inițiativa până la capăt, deoarece câteva luni mai târziu le cerea profesorilor Gheorghe Erbiceanu, Constantin Erbiceanu și Vasile Kirnischii o

lucrării și pe fratele său, care avusese parte de o experiență ateniană încheiată, cel puțin formal, cu mai mult folos⁴².

Cunoscutul, deja, elenist ieșean folosise drept model *Gramatica* lui Georgios Papasliotis⁴³, după cum el însuși recunoștea, dar nu este clar din ce ediție anume s-a inspirat. Oricum, ambele ediții pe care le cunoaștem (Atena, 1860 și Viena, 1862) nu conțin cuvintele savantului elen, reproduse de Gheorghe Erbiceanu în *Prefacia* lucrării sale, apărută cu o ușoară întârziere, în 1871⁴⁴.

În toamna anului 1868, Seminarul avea 17 profesori (inclusiv noul venit) și 216 elevi (150 interni și 66 externi); în anii următori cifra elevilor avea să varieze foarte mult, la fel ca și proporția între interni și

cercetare asupra fondului lăsat Seminarului de Ghermano Vida și care „actualmente se află în păstrarea d. profesor G. Costăchescu”. Pesemne toată lumea știa că acolo este o situație încurcată, preferabil a fi evitată, căci directorul se scuza că nu el este la originea cercetării, ci are nevoie de datele analizei „ca la rândul meu să pot da Onor. Minister informațiunile cerute prin officia no. 14443”. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 285/1879, „Acta diferitelor cestiuni pe anul 1879”, f. 79 (adresa nr. 66 din mai 1879 către Minister, concept) și f. 197 (adresa nr. 428 din 27 noiembrie 1879 către Gheorghe Erbiceanu, concept).

⁴² Interesant este faptul că *Sintaxa* apare înregistrată la Biblioteca Centrală Universitară „Mihail Eminescu” din Iași avându-l drept autor pe Constantin Erbiceanu; este vorba doar de o indexare incompetentă, care îi face însă un mare deserviciu lui Gheorghe Erbiceanu. Vezi <http://193.231.13.17/vufind/Record/BCU01000373242> (accesat la 28 martie 2016).

⁴³ Născut în Asia Mică, filologul Georgios Papasliotis (1822-1877) a fost profesor la Facultatea Filosofică a Universității din Atena (1858-1877), așadar Gheorghe, dacă nu și Constantin Erbiceanu (ca auditor) l-au avut dascăl în timpul studenției ateniene. Tocmai în acei ani, Papasliotis primise misiunea oficială de a ordona sintaxa elină și de a adapta gramatica lui Georgios Gennadios – cel mai renumit și iubit „dascăl al neamului” – pentru școlile secundare și de a o face mai funcțională pentru noile vremuri. Așa a apărut gramatica sa, *Ελληνική Γραμματική προς χρήσιν των Ελληνικών σχολείων της ελευθέρως και ούπο ελευθέρως Ελλάδος*, Atena, Tipografia Mavromati, 1860 și, cu același titlu, Viena, Tipografia imperială, 1862. Lucrarea sa nu este foarte originală – nici nu se putea altfel – căci și el se inspiră, în principal, din gramaticile lui Koumas și Gennadios, pe care altminteri le-a și prelucrat și îmbunătățit, și, în secundar, din metoda germană de predare a gramaticii în gimnazii.

⁴⁴ Gheorghe Erbiceanu, *Compendiu de sintaxa ellenă în comparațiune cu cea latină, elaborat în usul școalelor învețământului secundariu*, Iași, Tipografia A. Bermann, 1871, „Prefacia”, p. 4. Autorul i-a trimis cartea și lui Neofit Scriban, cel de-al doilea profesor al său de greacă și, totodată, cel mai ferm sprijinitor al său, care îi mulțumea pentru frumosul gest, într-o scrisoare. Vezi BCU Iași, Colecții speciale, doc. 143/1871, X, 4.

externi. Școala avea în îngrijire internii, cărora le asigura masa, cazarea și uniforma. De altfel, modelul de uniformă pentru elevii teologi „atât din motiv de cuviință cât și de economie”, fusese proaspăt stabilit de Consiliul Permanent de Instrucțiune, urmând a fi aplicat în toate seminariile⁴⁵.

În ordinea reținută de documente, corpul profesoral al Seminarului se alcătua din arhimandritul Clement Nicolau (director și profesor de teologie dogmatică, morală și pastorală în cursul superior), arhimandritul Ieremia Dârțu, arhimandritul Ieronim Buțureanu, Gheorghe Costăchescu, Scarlat Voiacech, Corneliu Dubău, Dimitrie Stoian, Vasile Galin, Nicolae Giurgeanu, Petru Sfeț(i)escu, Constantin Stahi, Gheorghe Erbiceanu, Constantin Erbiceanu, Gheorghe Drăghici, Vasile Proca, dr. Basserou (medicul internatului și profesor de medicină populară) și August Scriban⁴⁶.

Avem motive să credem că proaspătul dascăl de istorie universală și eclesiastică de la ciclul superior se înțelegea bine cu toți colegii săi, în ciuda conflictelor tradiționale din școala ieșeană. În fond, era unul dintre cei mai instruiți profesori, cu studii atât la Iași, cât și la Atena, de unde se întorsese cu un grad academic. Fratele său, Gheorghe, profesor de limba greacă, se afirmase ca un bun elenist și pedagog totodată, ceea ce trebuie să fi ușurat integrarea noului sosit⁴⁷.

⁴⁵ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, anexa nr. 54, p. 98*: haină de postav negru cu un nasture la gât, până aproape de pământ, pălărie neagră și rotundă, cu bordură de trei degete și înălțime proporționată și o „legătură de gât” cu fundă în față lată de două degete.

⁴⁶ SJAN Iași, SVC, dosar 168/1868, „Titluri de pricini pe 1868”, f. 97, convocatorul din 6 noiembrie 1868, original, unde apare pentru prima dată numele lui Constantin Erbiceanu între profesorii așezământului. Amănunte despre studiile și experiența didactică a fiecărui profesor al Seminarului se găsesc la SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, mai întâi în *Memoriul de trebuințele urgente a Seminarului de Socola (Iași)* din 1870 al directorului de atunci, arhimandritul Ieremia Dârțu, f. 2-7, concept, dar și în *Tabelul profesorilor*, f. 52-59, concept.

⁴⁷ Mai mult, în luna martie a anului 1869, îl aflăm pe Gheorghe Erbiceanu semnând actele și rezoluțiile în locul directorului Clement Nicolau, ceea ce arată, neîndoios, că se bucura de prestigiu printre colegi și superiori. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 188/1869, „Absențele

În toamna anului 1870, mitropolitul Calinic Miclescu, nemulțumit de situația de la Socola, adresa o scrisoare destul de hotărâtă directorului Seminarului, atrăgându-i atenția că se impun măsuri mai ferme pentru educația „morală și științifică” a elevilor și pentru respectarea de către profesori a codului comportamental. Recomandările sale dovedeau o anume grijă pentru bunul mers al școlii, dar și faptul că situația începea să scape deja de sub control⁴⁸.

În primul său an de profesorat, Constantin Erbiceanu avea să fie martorul unui conflict acut între directorul Clement Nicolau și câteva cadre didactice pe care acesta din urmă le acuza că îi subminează autoritatea. După ce directorul îi sancționase în martie 1869, profesorii Giurgeanu, Proca și Buțureanu au protestat la Minister, întreaga afacere terminându-se, între altele, prin înlocuirea lui Clement Nicolau, la 26 mai 1869, cu arhimandritul Ieronim Buțureanu (doar pentru câteva zile),

profesorilor”, f. 26, cererea de concediu a lui Gheorghe Costăchescu din 1 martie 1869, original.

⁴⁸ Iată câteva recomandări: elevii să fie folosiți activ în serviciul divin din biserică pentru ca la absolvire să cunoască „regulile tipicare bisericești cum și a cântărilor absolut necesare unui preot”; direcțiunea să controleze cărțile la care au acces elevii și să nu permită decât cărți potrivite vârstei lor, „cărți de studiu și morale științifice”; un control mai riguros al igienei și al îmbrăcăminte, care devenise „foarte pestrițiată” și neconformă scopului așezământului, pe scurt se recomanda „simplitate și curățenie”; interzicerea consumului de tutun, un viciu „introdus pe furiș” în mai toate școlile. În ceea ce-i privea pe dascăli, vlădica insista ca aceștia să dovedească mare atenție la lecții și să fie prezenți regulat la biserică, pentru a contopi cele două ipostaze esențiale („profesor și creștin”) și pentru că elevii vedeau în persoana profesorului un model demn de urmat în viață. Drept urmare, profesorilor laici li se recomanda să se mărturisească și să se comunice în fiecare post (iar cei necăsătoriți măcar de două ori pe an), călugărilor și celor din imediata apropiere a Seminarului să meargă la biserică duminică și sărbătorile legale, mai ales că cei dintâi aveau datoria de a fi „ca o santinelă neadormită” care să vegheze la îndeplinirea acestor îndatoriri creștinești. Evident, celor care locuiau în internat li se cerea prezența zilnică la biserică împreună cu elevii, refuzându-se „obiecțiunea” că li se răpește din timpul alocat profesiei didactice. În fine, clericilor care locuiau în oraș erau invitați să frecventeze biserica Mitropoliei, unde puteau fi sub privegherea mitropolitului. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 131-133, adresa nr. 2152 din 26 noiembrie 1870 către direcțiunea Seminarului, original.

apoi cu Ieremia Dârțu⁴⁹. Situația se complicase mult între timp, atât prin sprijinul pe care l-a dat mitropolitul de la Iași lui Clement Nicolau în raport cu Ministerul, cât și prin revolta elevilor interni din luna mai 1869⁵⁰.

Interesant este că, abia intrat în sistem de câteva luni, în septembrie 1869 Constantin Erbiceanu a fost desemnat în comisia examenelor de bacalaureat (sau, cum mai erau cunoscute, „examenele generale de la licee”), alături de nume sonore precum Titu Maiorescu, Nicolae Culianu, Dimitrie Brandia, I.M. Melik și de altele ale unor dascăli care vor face și ei carieră, precum George Cernătescu, George Roșiu și Teodor Lateșiu. Totuși, credem că nominalizarea lui s-a produs din greșeală, Constantin fiind confundat cu fratele său, Gheorghe. Într-o telegramă trimisă la 20 septembrie 1869 rectorului Universității din Iași, și răspunzând unei solicitări locale, Ministerul Instrucțiunii Publice accepta posibilitatea ca în comisia examinatoare să poată fi cooptați și profesori din învățământul secundar, în cazul în care parte din universitari nu erau dispo-

⁴⁹ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 116 și 118.

⁵⁰ Nemulțumiți de faptul că „n-a fost într-acea zi mâncare bună” la masă, o parte a bursierilor îi aplicaseră o corecție fizică sub-economului, la 11 mai 1869; tentativa conducerii de a-i exclude din internat (pe baza articolului 71 al Regulamentului de ordine și disciplină) pe cei cinci lideri ai elevilor a eșuat însă lamentabil, așa cum recunoștea însuși directorul într-o adresă de la 13 mai către Prefectură, căci toți elevii au făcut front comun, cerând să fie pedepsită toată populația școlară, în virtutea participării egale la revoltă. Rectorul Seminarului îl acuza direct pe cel care ocupase funcția înaintea sa, căci nota el, elevii „sunt puși la cale prin organul predecesorului meu care până astăzi nu părăsește internatul”. Așadar, școala era în imposibilitate de a lua măsuri disciplinare pentru că „spiritul de revoltă” și „amenințările de bătaie și alte disordine” crescuseră în intensitate, singura soluție viabilă în ochii direcțiunii, fiind concursul direct al Prefecturii în îndepărtarea celor vinovați. Clement Nicolau fusese înlocuit cu Ieronim Buțureanu, apoi cu Ieremia Dârțu, dar se pare că prezența sa în școală întârzia rezolvarea situației, așa că Ministerul cerea Prefecturii inclusiv îndepărtarea lui fizică din instituție. Într-un final, cei cinci elevi vinovați de tulburări erau îndepărtați din internat, dar numai până la 1 septembrie 1869 și, mai mult, li s-a permis participarea la examenele de final de an, ceea ce ne arată o situație foarte încurcată, cu multe complicități în rândul profesorilor și personalului administrativ al școlii. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 181/1869, „Acta cuprinzătoare de cestiuni de programe, regulamente disciplinare și alte cestiuni de această natură relative la elevi”, f. 2, 5-8, 10-15.

nibili. Se știe, examenul de bacalaureat, unul foarte dur la vremea aceea, se desfășura exclusiv la cele două universități, București și Iași, pentru candidații din liceele de la sud, respectiv de la nord de Milcov.

În chiar telegrama aceasta, rectorul Universității din Iași, Ștefan Micle încheia comisia de bacalaureat:

„se vor ruga ca să asiste la examenele generale pentru licee d-nii: Maiorescu, Culianu, Melik, Brandia, Malgouverne, Columb, Lateșiu și Erbiceanu (profesorele de limba elină), invitându-i a se întâlni în 20 septembrie la 9 ore a.m. în Universitate, conform acestei telegrame”⁵¹.

În consecință, cancelaria Universității a trimis adrese către profesorii amintiți, doar că Malgouverné, tăiat de pe listă, a fost înlocuit cu George Roșiu, licențiatul de la Torino, iar în cazul lui Erbiceanu s-a completat inițiala C.⁵², Constantin fiind probabil mai bine cunoscut funcționarilor, ca fost student și bursier al Universității din Iași. Așa s-ar putea explica faptul că scrisoarea oficială de convocare a primit-o Constantin Erbiceanu și nu Gheorghe Erbiceanu, cum intenționase rectorul Ștefan Micle, „eroarea” fiind apoi transmisă în restul documentelor. Pe 21 septembrie cei opt profesori, între care și viitorul elenist, semnav un convocator în care erau invitați să se prezinte a doua zi dimineață, pentru a începe examinarea celor patru candidați⁵³.

Constantin Erbiceanu se vedea însărcinat cu supravegherea, alături de Teodor Lateșiu, a primelor probe scrise (la limba latină și la limba elină)⁵⁴. Au urmat probele scrise și la limba română și la fizică, după care s-au corectat tezele. Așa cum era și de așteptat, notele cele mai mici au fost date tocmai pentru lucrările la limbile clasice (și mai ales la elină, unde două teze au primit nota 1, respectiv 3, dintr-un

⁵¹ SJAN Iași, fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Rectorat (în continuare: Rectorat), dosar 92/1869, „Dosarul examenelor de bacalaureat pe 1869-1870”, f. 11, original.

⁵² SJAN Iași, Rectorat, dosar 92/1869, f. 12, concept.

⁵³ SJAN Iași, Rectorat, dosar 92/1869, f. 15, original.

⁵⁴ SJAN Iași, Rectorat, dosar 92/1869, f. 19, original.

punctaj de 10). Doar doi candidați au trecut mai departe la oral și au fost declarați, la final, bacalaureați⁵⁵.

Să mai precizăm că după impresia extraordinară pe care avea să o lase Constantin Erbiceanu (recunoscut între timp și ca elenist, nu doar ca teolog și predicator) la manifestarea din 1885 de la Iași, unde se celebra jumătate de secol de învățământ superior în capitala Moldovei și despre care vom vorbi ceva mai jos, el era invitat să ia parte la comisia de bacalaureat din sesiunea iunie 1886, sub președinția lui Andrei Vizanti (mai făceau parte Aron Densușeanu, dr. Rizu, G. Lucescu și alți doi colegi de la Seminarul „Veniamin”: Gheorghe Erbiceanu și dr. Vasile Agapi)⁵⁶.

Dintr-un raport înaintat la Minister de către direcțiunea Seminarului, aflăm câteva date sintetice, utile pentru a-l integra pe viitorul elenist în mediul acela: anul școlar 1869-1870 a început la 10 octombrie – mai târziu decât de obicei – din cauza reparațiilor; școala avea 228 elevi, dintre care 150 interni; la examenele generale de sfârșit de an s-au prezentat 203 seminariști (148 interni și 55 externi), din care 118 au fost promovați, 32 lăsați corigenți, 39 lăsați repetenți și 15 excluși (repetenți doi ani la rând)⁵⁷.

S-a păstrat și Programă analitică a cursului lui Constantin Erbiceanu pe primul semestru din al doilea an de activitate (1869-1870), pe care o reproducem mai jos:

„Clasa a V-a

Noțiuni introductive din Istoria universală; Istoria popoarelor asiatice: a fenicienilor, a babiloninilor și a sirienilor, a indzilor, a bactrilor, a medilor și a perșilor. Istoria popoarelor africane: a egiptenilor și a cartaginesilor.

⁵⁵ SJAN Iași, Rectorat, dosar 92/1869, f. 33r-v, raportul nr. 26 din 26 septembrie 1869 al comisiei către ministru, concept.

⁵⁶ SJAN Iași, Rectorat, dosar 559/1885, f. 15, convocarea nr. 228 din 2 iunie 1886, semnată de Nicolae Culianu, rectorul Universității din Iași, original.

⁵⁷ SJAN Iași, SVC, dosar 192/1869-1870, „Acta examenelor și a programelor pe 1869/70”, f. 70, raportul directorului nr. 292 din 28 iunie 1870 către Minister, concept.

Din istoria ecleziastică: de la fundarea creștinismului până la începutul secolului al III-lea.

Clasa a VI-a

Istoria poporului roman. De la fundarea Romei până la primul triumvirat.

Din istoria ecleziastică: de la Constantin cel Mare până la timpul lui Fotie.

Clasa a VII-a

Istoria modernă: de la luarea Constantinopolului (1453) până la revoluția engleză din 1648.

Din istoria ecleziastică: de la Constantin cel Mare până pe timpul lui Fotie.”⁵⁸

După cum avea să declare el însuși în autobiografie, elenistul nu a fost un dascăl aspru cu învățăceii săi. Într-adevăr, din catalogul examenelor din 1869-1870 la clasele V (23 elevi), VI (12 elevi), VII (9 elevi) se observă lesne că profesorul de istorie universală și ecleziastică dădea note sensibil mai mari decât colegii săi la obiectele lor, diferențindu-se net și față de fratele său Gheorghe, care îi evalua pe elevi mult mai dur la elină⁵⁹.

În primii ani de activitate, Constantin avea un salariu lunar destul de mic, cel puțin raportat la alți colegi cu vechime, între care și fratele său. Dacă Gheorghe Erbiceanu ridica, după reținerile obișnuite, 333 de lei, fratele său Constantin pleca acasă la sfârșit de lună cu numai 207 lei. În 1869, din întreg cursul superior, doar Petru Sfeț(i)escu, maestrul de Muzică vocală, ajuns în Seminar în 1864, înregistra un câștig inferior (166 lei, în condițiile în care acesta nu avea studii superioare)⁶⁰. Veniturile lui Constantin Erbiceanu vor cunoaște însă un curs ascendent, mai cu seamă după transferarea sa, în 1871, la catedra ocupată până atunci de Clement Nicolau. Astfel, în ianuarie 1872, el încasa, după rețineri, 315 lei pentru orele arondate catedrei sale (la fel precum majoritatea dascălilor de la cursul superior, cu excepția medicului

⁵⁸ SJAN Iași, SVC, dosar 192/1869-1870, f. 4, original.

⁵⁹ SJAN, SVC, dosar 192/1869-1870, f. 26-28 (catalogul examenelor de iarnă) și 96-98 (catalogul examenelor de vară), originale.

⁶⁰ SJAN Iași, SVC, dosar 198/1869-1870, passim.

Anastasie Fătu și a lui Petru Sfeț(i)escu) la care se adăugau încă 94 lei pentru suplinirea catedrei de Științe catehetice de la cursul inferior (clasele I-IV)⁶¹.

În ciuda bunelor intenții ale direcțiunii și ale autorităților, Seminarul continua să funcționeze cu lipsuri mari. Într-un raport cerut de la Minister, directorul așezământului, arhimandritul Ieremia Dârțu, sintetiza în ianuarie 1870 urgențele școlii, grupându-le în trei capitole distincte⁶². La „Trebuinți materiale”, amintea îngrădirea terenului pe care se afla școala, apoi „îmbunătățirea menajului elevilor”, căci suma prevăzută în buget pentru internatul Seminarului rămânea cea mai mică comparativ cu toate celelalte internate (de aceea solicita mărirea sumei alocate fiecărui elev de la 47 de bani/zi, la 57, cât primeau alte școli, pentru că numai astfel „neajunsurile ar dispărea”). Dorea și refacerea acoperișului „la o parte din casele Seminarului” pe motiv că acestea sunt vechi și plouă prin spărturi, dar și „cumpărarea unei trăsurii cu un cal pentru trebuințele școlii”, argumentând că Seminarul este situat departe de oraș, așadar dificil de aprovizionat și de întreținut.

La capitolul „Trebuinți didactice”, Ieremia Dârțu amintea că obiectele fizică, chimie, matematică, științe naturale întâmpină probleme în procesul de predare pentru că Seminarul „n-are aparatele necesare și indispensabile” și, în consecință, cerea suplimentarea dotărilor. Tot aici solicita procurarea de cărți didactice pentru a fi împărțite gratuit elevilor, afirmând că mare parte dintre ei sunt orfani și întreținuți în internat; deocamdată aceștia „suferă la studiu” pentru că nu-și pot permite cumpărarea de cărți⁶³. În fine, se mai cerea și suplimentarea numărului de pedagogi, pentru a face față numărului mare de elevi.

⁶¹ SJAN Iași, SVC, dosar 222/1872, „Acta statelor de prezență”, f. 6v și 85, statele de prezență și de salarii pe luna ianuarie 1872.

⁶² SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 2-5, concept.

⁶³ Ministerul obișnuia să publice diverse manuale didactice pe care le trimitea apoi la școli și însărcinând direcțiunea sau pe profesorul de la respectiva disciplină să vândă elevilor

În ultimul capitol, „Lucruri necesare la corpul profesorilor”, directorul făcea o pledoarie pentru mărirea salariilor la cursul inferior, unde, susținea el, era și mai dificil de predat. La obiecte precum religia (pe care o predă el însuși), matematica, limba franceză (curs inferior), istoria universală (cursul superior, unde predă tocmai Constantin Erbiceanu) apărea același număr de ore de predare ca la celelalte, dar ele erau inferior bugetate: acolo salariile anuale variaua între 2280 (religie) și 2760 (istorie universală și eclesiastică – curs superior), în vreme ce titularii celorlalte catedre primeau 4444 pe an. În plus, directorul argumenta că mulți dintre profesorii cu salarii mici vin tocmai din oraș, așa că se văd nevoiți să angajeze o birjă, care îi costă jumătate din salariul lunar⁶⁴.

Noi provocări

Cu toate că ocupa o poziție importantă la Seminar (profesor la cursul superior), se integrase fără incidente în colectiv și îl avea alături pe fratele său, tânărul Constantin Erbiceanu nu părea deplin satisfăcut pe plan profesional. Probabil că schimbările greu de înțeles și de prevăzut, lipsa rigorii din școală, alături de relațiile încordate între profesori și de presiunile făcute asupra sa pentru intra în cinul monahal, l-au făcut să caute alternative, încercări pe care le prezentăm în rândurile de mai jos.

manualele, nicidecum să le împartă gratuit. Un asemenea caz se întâmpla chiar în aprilie 1870, când 50 de exemplare ale traducerii lui Nicolae Nitzulescu după un manual străin de psihologie, logică și morală erau direcționate către Seminarul de la Socola spre a fi vândute elevilor. Volumul fusese imprimat „pe spesele statului” și trebuia vândut cât mai repede, de unde și tonul imperativ din adresa Ministerului, care invita „a-l introduce ca carte didactică obligatoare pentru studiul filosofic în acel seminarium”. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 201/ 1870, f. 62, adresa nr. 3122 din 15 aprilie 1870, original, semnată de ministru și contrasemnată de „capul al diviziei școlilor”, nimeni altul decât Nicolae Nitzulescu, autorul traducerii.

⁶⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 2-5, concept.

În iunie 1870 îl aflăm alături de alți doi candidați la un concurs pentru ocuparea catedrei de Istorie universală de la Școala Militară din Iași. De altfel, încă din 1868 s-au inițiat procedurile pentru scoaterea la concurs a catedrei, dar acestea nu au avut finalitatea dorită⁶⁵. Din ianuarie 1868 catedra fusese ocupată de un profesor cu titlu provizoriu care se prezentase la toate concursurile, dar nu reușise să fie confirmat de Ministerul de Resbel, căci toate concursurile organizate se anulasera rând pe rând⁶⁶.

La 6 mai 1870 ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin Esarcu, fixa data concursului (15 iunie 1870), îi numea pe membrii comisiei (universitarii ieșeni Nicolae Ionescu, Nicolae Quintescu și Andrei Vizanti) și cerea rectorului Universității din Iași să pună la dispoziție o sală potrivită pentru desfășurarea concursului⁶⁷. Documentele păstrate în arhive ne indică doar trei candidați, între care A.B. Brandia (proaspăt profesor de istorie la Liceul din Iași!) și Constantin Erbiceanu, dar nu este exclus ca aspiranții să fi fost mai numeroși. La 5

⁶⁵ În luna aprilie 1868, ministrul de Resbel solicita omologului său de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să numească membrii comisiei de examinare a candidaților alături de directorul școlii, anunțând că a fixat concursul pentru data de 2 august 1868. Acceptând propunerea Consiliului Permanent de Instrucțiune, ministrul îi numea în amintita comisie pe Teodor Lateșiu, directorul Liceului din Iași (confundându-l probabil cu directorul Școlii Militare), și pe Titu Maiorescu, Nicolae Quintescu și Nicolae Ionescu, tustrei profesori ai Universității din Iași. Vezi ANIC, MCIP, dosar 162/1868, f. 756 (adresa nr. 3707 din 12 aprilie 1868 a Ministerului de Resbel, original), 755 (Prescript-verbal al ședinței Consiliului Permanent de Instrucțiune din 27 aprilie 1868, original), 765 (adresa ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 4551 către Ministerul de Resbel, concept). Ulterior, responsabilii de la Ministerul de Resbel, realizând că au fixat data concursului în timpul vacanței de vară, când profesorii se aflau în concediu, au cerut mutarea concursului la 18 septembrie 1868. Vezi ANIC, MCIP, dosar 163/1868, f. 7 (adresa ministrului de Resbel nr. 5447 din 4 iunie 1868 către cel de la Culte, original) și f. 8 (adresa nr. 6201-6204 din 14 iunie 1868 către membrii comisiei, concept).

⁶⁶ SJAN Iași, Rectorat, dosar 109\1869-1870, „Dosarul ținerii concursului pentru ocuparea catedrei de Istoria generală de la Școala Militară”, f. 4, solicitarea către președintele comisiei, original.

⁶⁷ SJAN Iași, Rectorat, dosar 109\1869-1870, f. 2, adresa nr. 3656 din 6 mai 1870 de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii către rectorul Universității din Iași, original.

iunie 1870, Constantin Erbiceanu se înscria la concurs, dar solicita direcțiunii Școlii Militare să i se respecte „drepturile deja câștigate” prin concursul din 1868 și postul să-i revină în virtutea acestui fapt, mai ales că, nota el, avea și o vechime de doi ani în predarea materiei; se arăta totuși dispus să participe la concursul propriu-zis, dacă argumentele sale nu ar fi fost considerate „mulțumitoare” de către comisie⁶⁸.

Printr-un act din 13 mai 1870, Rectoratul rezervase sala cancelariei Universității pentru desfășurarea concursului⁶⁹ iar la 15 iunie, comisia decidea forma concursului: „trei lecțiuni orale și trei în scris, și una orală asupra unei teme generale”, cu respectarea programei de la Școala Militară⁷⁰. Oricum, concursul nu a mers până la capăt, întrucât unul dintre membrii comisiei, Nicolae Ionescu, era mai degrabă preocupat să își pregătească plecarea la București, unde trebuia să-și înceapă mandatul de deputat. El absentase de la primele două ședințe ale comisiei (15 și 16 iunie), așa că, la 16 iunie, colegii săi cereau numirea urgentă a unui înlocuitor și, două zile mai târziu, tot ei solicitau amânarea concursului până la remedierea situației⁷¹.

Drept dovadă a faptului că fostul student la Atena nu se mai simțea în largul său la Seminar, la nici două luni de la tentativa de a obține catedra de la Școala Militară, Constantin Erbiceanu își încerca norocul la catedra de Limbă elină de la Liceul din Iași. Astfel, la 13 septembrie 1870, el înainta comisiei o cerere scrisă prin care solicita

⁶⁸ SJAN Iași, Rectorat, dosar 109\1869-1870, f. 7, cererea holografă a lui Constantin Erbiceanu către directorul Școlii Militare, original.

⁶⁹ SJAN Iași, Rectorat, dosar 109\1869-1870, f. 3, convocatorul din 13 iunie 1870 pentru profesorii Nicolae Ionescu, Andrei Vizanti și Nicolae Quintescu, concept.

⁷⁰ SJAN Iași, Rectorat, dosar 109\1869-1870, f. 1, Prescript-verbal al ședinței comisiei din 15 iunie 1870, original. La orele șase p.m. comisa a extras și subiectele pentru proba orală de a doua zi (16 iunie); în mod curios, toate trei erau din istoria antică a grecilor.

⁷¹ SJAN Iași, Rectorat, dosar 109\1869-1870, f. 8 (Proces-verbal al ședinței comisiei din 16 iunie 1870, original) și 11 (Proces-verbal al ședinței comisiei din 18 iunie 1870, semnat inclusiv de Nicolae Ionescu, original).

înscrierea la concursul pentru ocuparea amintitei catedre⁷². Norocul părea că îi surâde, căci rămăsese și singurul candidat pe post, așadar cu șanse foarte mari de a obține catedra. Evoluția nu a fost însă una fericită, după cum se va vedea.

Ministerul hotărâse în luna septembrie 1870 comasarea celor câteva concursuri pentru catedrele vacante ale liceelor din Iași (Limba elină), Bârlad (Științe naturale) și Botoșani (Filosofie și Științe naturale), care cădeau în aria teritorială a Universității din Iași (în timp ce Universitatea din capitală gestiona concursurile pentru școlile de la sud de Milcov). Așa că la 7 septembrie 1870, ministrul Constantin Esarcu îl anunța pe rectorul Ștefan Micle că pentru data de 15 septembrie trebuie să aleagă „arbitrii” concursurilor, dintre profesorii definitivii de la Litere și de la Științe – la care se vor adăuga ceilalți membri ai comisiei, numiți de diversele autorități – și să pună la dispoziție „una din sălile Universității la 12 ore din zi”⁷³. Într-adevăr, la 10 septembrie 1870, Universitatea și-a desemnat, potrivit articolului 369 din Legea Instrucțiunii Publice de la 1864, membrii în respectiva comisie (de la Științe, profesorii Nicolae Culianu și Ștefan Micle iar de Litere, în primă instanță, doar Titu Maiorescu, căci celălalt profesor definitiv, Nicolae Ionescu, absentă din oraș), lucru comunicat imediat Ministerului⁷⁴; după ce Primăria a fost anunțată și și-a desemnat la rândul ei reprezentanții, celor amintiți li s-au adăugat arhimandritul Ieronim Buțureanu, profesor la Seminarul

⁷² SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, „Dosarul relativ la concursul pentru ocuparea catedrelor vacante de lycee, cursul superior, pe anul 1870-1871”, f. 8, cererea din 13 septembrie 1870 către „președintele juriului”, original.

⁷³ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 4, adresa nr. 8376 din 7 septembrie 1870 a Ministerului către Rectorat, original.

⁷⁴ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 2 (Proces-verbal al ședinței profesorilor Facultății de Litere din 10 septembrie 1870, original) și 3 (adresa Rectoratului din 10 septembrie 1870 către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, concept). Să spunem că la vremea aceea, Facultatea de Științe avea șase profesori (rectorul Ștefan Micle, Nicolae Culianu, Dimitrie Brandia, Grigore Cobălcescu, Ioan M. Melik și Ștefan Emilian) și tot atâția Facultatea de Litere (Titu Maiorescu, Nicolae Ionescu, Ioan Caragianni, Victor Challiol, Nicolae Quintescu și Andrei Vizanti).

de la Socola (și fost director), George Drăghici și, în fine, un înlocuitor pentru directorul Liceului din Iași.

În calitate de președinte al comisiei, rectorul Ștefan Micle și-a convocat colegii pentru o primă ședință pe 15 septembrie, dar aceasta s-a amânat cu o zi din pricina neprezentării unor membri⁷⁵. Pe 16 septembrie, de această dată întrunită în efectiv complet, după cum cerea legea mai sus amintită, comisia analiza actele celor nouă candidați (pentru cele patru catedre vacante din Iași, Bârlad și Botoșani). Primul cercetat era tocmai Constantin Erbiceanu, candidat unic la catedra de Limba elină disponibilă atunci la Liceul din Iași, despre care procesul-verbal întocmit reținea următoarele:

„a prezentat diploma de dr. în Teologie și un certificat de maturitate, aceste două titluri în dialectul elen și un certificat absolutoriu Facultății de Teologie din Iași sub no. 2 din 1864 și copie de pe adresa Ministeriului Instr. Publ. din 12 octombrie 1868, prin care este numit provizoriu pentru catedra de Istoria Universală și Ecclesiastică de la Socola (Iași)”⁷⁶.

Din totalul de nouă, trei candidați se vedeau eliminați imediat pe motivul absenței sau al insuficienței titlurilor academice, alți cinci erau acceptați să se prezinte la concurs, în vreme ce Constantin Erbiceanu urma să fie supus „unui examen”, de fapt la toate probele unui concurs, dar, cum am arătat, în lipsa contracandidaților⁷⁷.

În ziua următoare (17 septembrie), comisia s-a întrunit din nou, pentru a alege subiectele tezelor scrise. În afară de cei trei candidați eliminați la început, alți doi au ales să nu se prezinte la concurs, așa că au rămas patru candidați. Prin tragerea la sorți a subiectelor (selectate

⁷⁵ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 11 („circulara” Rectoratului nr. 27 din 14 septembrie 1870 către membrii comisiei, contrasemnată de aceștia, original) și 19 (Proces-verbal al ședinței comisiei din 15 septembrie 1870, original).

⁷⁶ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 30-31 (Proces-verbal al ședinței comisiei din 16 septembrie 1870, original).

⁷⁷ *Ibidem*.

din programa examenului de bacalaureat și extrase de un minor chemat special⁷⁸, așa cum stipula articolul 378 din Legea de la 1864: „tragerea la sorți se va face printr-un copil”), lui Constantin Erbiceanu i s-a dat la scris să traducă din *Dialogurile* lui Platon (mai precis *Criton*, reprezentând dialogul dintre Socrate și discipolul său Criton), lăsându-i-se două ore la dispoziție, alături cu ceilalți concurenți, „sub privegherea d-lui Nicolae Culianu”; iar la proba orală de a doua zi, a primit să facă „oarecare observațiuni” asupra lui Criton⁷⁹.

Cum însă pe 18 septembrie doi dintre „arbitri” au lipsit, proba orală s-a amânat pentru ziua următoare, anulându-se totodată subiectele deja extrase pentru oral în ziua precedentă⁸⁰. Așa că pe 19 septembrie comisia reușea să se întrunească în efectiv complet și să stabilească, prin tragere la sorți, subiectele pentru a doua teză scrisă și prima teză orală. Constantin Erbiceanu a primit, la proba scrisă, o traducere din Homer (de la versul 466 la 485), iar la oral, „să facă ori care observațiuni asupra lui Omer”. Pentru supravegherea probei scrise era desemnat arhimandritul Buțureanu⁸¹.

⁷⁸ Pregătindu-și intrarea în politică, Titu Maiorescu alcătuiuse un text interesant, redactat în cunoscutul său spirit polemic, în care ironiza, alături de multe alte dispoziții ministeriale din domeniul educației, și ridicola tragere la sorți a subiectelor, poate chiar în urma acestei experiențe ca membru al comisiei din septembrie 1870: „Cine a asistat vreodată la o asemenea scenă, care numai fiindcă este prea ridiculă nu este insultătoare, cine a văzut șapte bărbați maturi care compun juriul, în prezența a altor bărbați maturi, care se prezintă pentru catedre de liceu, așezați toți în sala Universității înaintea unei urne de bilete, așteptând ca vâtaful se le aducă un copil nevârstnic de pe stradă, care să tragă sorții și să dea întrebările concurenților; acela a văzut într-un model mic de cristalizare, ce vrea să zică administrație centrală”. Cf. Titu Maiorescu, *Despre reforma învățământului public*, în E. Lovinescu, *Antologia ideologiei junimiste*. Culegere de studii neadunate până acum în volum, București, Casa Școalelor, 1943, p. 74.

⁷⁹ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 32r-v („Proces-verbal no. 2 din 1870, septembrie 17 zile”), original.

⁸⁰ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 33 („Proces-verbal no. 3 din 1870, septembrie 18 zile”), original.

⁸¹ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 34 („Proces-verbal no. 4 din 1870, septembrie în 19 zile”), original.

La 20 septembrie s-a derulat prima probă orală, la care Constantin Erbiceanu a primit o notă relativ mare: 6,85. În aceeași zi, s-au tras la sorți biletele pentru a doua probă orală, la limba elină căzând „despre *Memorablele* lui Xenophont”⁸².

În dimineața zilei următoare comisia trăgea la sorți subiectele pentru a treia teză scrisă, care trebuia alcătuită în două ore; Constantin Erbiceanu a primit atunci de tradus tot din *Memorabilia* (în titlul original, *Ἀπομνημονεύματα*) lui Xenophon, vestitul discipol al lui Socrate, anume „Cartea III, capul X, punctul 9, 10, 11, 12 și o parte din 13”. Iar în după-amiaza aceleiași zile, comisia i-a examinat pe concurenți (între timp rămăseseră doar trei) la a doua probă orală, Constantin Erbiceanu primind nota cea mai mică (4,85), față de Constantin Costișianu la Științe fizice (6,70) și Nicolae Giurgea la Filosofie (7,28)⁸³.

Pe 22 septembrie s-au tras la sorți subiectele celei de-a patra teze scrise, Constantin Erbiceanu având de tratat o temă generală: „Influența culturii eline asupra educațiunii de astăzi”, sub supravegherea arhimandritului Buțureanu. S-au tras și subiectele pentru a treia teză orală, la limba elină căzând tot o traducere din Xenophon (cartea IV, cap. V, paragrafele 1-3)⁸⁴.

A doua zi candidații s-au prezentat pentru a treia probă orală, Constantin Erbiceanu dovedindu-se din nou, în ochii comisiei, insuficient pregătit: a primit o notă foarte mică (4,70), comparativ cu ceilalți doi candidați la disciplinele lor (8,70, respectiv 6,70). Tot atunci s-au stabilit subiectele pentru a patra probă orală, care, la fel ca a patra probă scrisă, trebuia să reprezinte o problemă generală, așa cum stipula

⁸² SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 35 („Proces-verbal no. 5 din 1870, septembrie în 20 zile”), original.

⁸³ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 36 („Proces-verbal no. 6 din 1870, septembrie în 21 zile”), respectiv f. 37 („Proces-verbal no. 7 din 1870, septembrie în 21 zile”), originale.

⁸⁴ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 38 („Proces-verbal no. 8 din 1870, septembrie în 22 zile”), original.

articolul 377 din lege. Constantin avea de tratat, pentru ziua următoare, „Despre dialectele limbei eline”⁸⁵.

Pe 24 septembrie 1870, comisia s-a întrunit pentru a evalua tezele scrise și pentru a-i asculta la a patra probă orală pe cei trei candidați. Participarea lui Constantin Erbiceanu nu a avut auspicii favorabile. La cele patru probe scrise a fost notat cu zgârcenie (4,14 apoi 5,70, din nou 5,70, apoi 3,14), rezultând o medie de 4,67, în vreme ce Nicolae Costișianu obținea media 6,82, iar Nicolae Giurgea, 6,10. Comisia își formase deja o părere proastă despre elenist, așa că, atunci când a venit rândul celei de-a patra probe orale, el a primit nota 4, iar colegii săi, 6,15, respectiv 7,28. La probele orale, Constantin Erbiceanu (6,85 + 4,85 + 4,70 + 4) obținea media 5,10 (față de mediile 7,17 și 6,78 ale colegilor).

Se făcea apoi media generală a concursului, unde Constantin Erbiceanu, cu a sa 4,88, nu reușea să treacă pragul minim (stabilit prin lege la 6) pentru a fi declarat admis, chiar și fără concurență. Evident, ceilalți doi, cu medii considerabil mai mari (6,99 și 6,44) au reușit în posturile dorite, la științe naturale și la filosofie⁸⁶. Se încheia astfel un capitol de încercări eșuate, pe care viitorul elenist trebuia să îl uite cât mai curând⁸⁷.

⁸⁵ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 39 („Proces-verbal no. 9 din 1870, septembrie în 23 zile”), original.

⁸⁶ SJAN Iași, Rectorat, dosar 124\1870, f. 41 („Proces-verbal no. 10 din 1870, septembrie în 24 zile”), original. Vezi și f. 43, adresa comisiei către Ministerul Instrucțiunii Publice și a Cultelor, nr. 56 din 29 septembrie 1870, în care se face un rezumat al concursurilor.

⁸⁷ Nu știm dacă într-adevăr viitorul elenist s-a prezentat atât de slab, sau dacă o anumită influență a avut-o în evaluare Ieronim Buțureanu, cel care, cu doar șase ani în urmă, în noiembrie 1864, îi fusese contracandidat la concursul pentru ocuparea catedrei de Studiu biblic de la Facultatea Teologică a Universității din Iași, chestiune pe care am prezentat-o cu alt prilej (vezi Leonidas Rados, *Un student teolog la începuturile Universității din Iași (1860-1864)*, în *Historia Universitatis Iassiensis*, III, 2012, p. 109). Să admitem însă că cei care decideau, cel puțin în primă instanță, erau universitarii, iar ceilalți membri ai comisiei le acceptau, de regulă, opinia.

Transferul din 1871 și activitatea la noua catedră

Profesorul s-a concentrat o vreme pe munca de la catedra sa de Istorie universală și eclesiastică, dar viața avea să-l încerce după doar câteva luni, cu o nouă schimbare. În ianuarie 1871, în urma atentatului comis de arhimandritul Clement Nicolau – titularul catedrei de Teologie dogmatică, morală și pastorală a Seminarului de la Socola – asupra mitropolitului Calinic Miclescu, acesta era trimis în judecată (penală și eclesiastică) iar catedra sa devenea vacantă.

Într-adevăr, după cum menționează documentele bisericești, în noaptea de 19/20 ianuarie 1871, mitropolitul Calinic „au fost atentat cu armă de către arhimandritul Climente Nicolau, slobozind asupra Înalt Prea Sf. Sale patru focuri”. Din fericire, rănilor cauzate nu s-au dovedit periculoase pentru viața înaltului ierarh, dar chiar și așa, protoiereul județului Iași îi invita pe toți preoții din subordine ca duminică, 24 ianuarie, „să se facă Te Deum prin toate bisericile, mulțumind lui D-zeu că au apărât viața Înalt Prea Sf. Mitropolit” și apoi să se continue rugăciunile până la însănătoșirea completă a prelatului⁸⁸.

Imediat, la 21 ianuarie 1871, directorul Seminarului de la Socola înștiința Ministerul Instrucțiunii Publice de tentativa criminală a arhimandritului Clement Nicolau și cerea aprobare ca profesorul Constantin Erbiceanu, „doctor în teologie, ca unul ce este cel mai special și adecuat pentru asemenea post”, să suplinească proaspăt vacantata catedră până la regularea definitivă a chestiunii. Directorul avusese deja o discuție cu cel amintit, care consimțise și acceptase să înceapă lecțiile din ziua următoare⁸⁹.

⁸⁸ SJAN Iași, fond Mitropolia Moldovei, Protoieria Iași, dosar 42/1870, „Rugăciunile pentru sănătatea și ușurarea Măriei Sale Doamnei Elisabetei și alte rugăciuni pentru apărarea vieții Mitropolitului Calinic de atentat”, f. 12, concept.

⁸⁹ ANIC, MCIP, dosar 164/1871 „Cereri de posturi, concursuri, numiri și permutări pe la școalele secundare de ambe sexe”, f. 58, adresa Seminarului nr. 5 din 21 ianuarie 1871 către Minister, original. Conceptul scrisorii se află la SJAN Iași, SVC, dosar 207/1871,

Dar scrisoarea directorului intra în Registratura Ministerului abia la 27 ianuarie. Între timp, pe 22 ianuarie, însuși mitropolitul Calinic Miclescu trimisese de pe patul de suferință o telegramă la Minister, în care notase că „noi vă recomandăm și rugăm să transmiteți la această catedră pe d. doctor în teologie Constantin Erbiceanu ca apt, iar la catedra de istorie, pe arhimandritul Iliescu Sprânceană ca suplinitor”⁹⁰.

Cel din urmă, Nechifor Iliescu Sprânceană, nu era un oarecare, chiar dacă despre el Erbiceanu avea să noteze, într-unul din numeroasele manuscrise donate Bibliotecii Academiei, că nu i se cunoaște originea, ba chiar „se spunea că-i un bastar de la Agapia”⁹¹. În orice caz, urmasa studii teologice la Cernăuți și, în virtutea acestui fapt, fusese însărcinat în toamna anului 1860 să redacteze programul de studii pentru anul I al Facultății de Teologie, ce urma a se deschide în cadrul Universității din Iași, însă propunerile sale au fost găsite nerealiste. A și fost propus a deveni profesor la Facultatea Teologică, dar s-a văzut îndepărtat după numai o săptămână, pentru comportament inadecvat⁹². Peste puțină vreme de la numirea sa ca suplinitor la fosta catedră a lui Constantin Erbiceanu, clericul avea să devină și director al Seminarului.

În acest fel, lucrurile erau duse mai departe decât intenționase directorul de atunci al Seminarului și, poate, chiar cel direct vizat de schimbare. Nu mai era o simplă suplinire de ore, ci un transfer în toată regula, de la o catedră la alta; în plus, era recomandată și suplinirea de către un apropiat al mitropolitului (și fost rector la seminariile din Huși și Neamț) a catedrei de Istorie universală și eclesiastică, ocupată până

„Acta numirilor de funcționari pe 1871”, f. 2. O zi mai târziu, pe 22 ianuarie, directorul îl anunța oficial pe Constantin Erbiceanu că l-a însărcinat cu suplinirea catedrei vacante deoarece „D-voastră mai cu seamă posedați îndepline cunoștinți despre acest studiu” (f. 3, concept).

⁹⁰ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 39, telegramă.

⁹¹ Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. III (B.A.R. 3101-4413), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 234, ms. 3763.

⁹² Leonidas Rados, *Un student teolog la începuturile Universității din Iași*, p. 80 și 98.

atunci de Constantin, profesor provizoriu. Telegrama era înregistrată la Minister o zi mai târziu, dar intra în dezbaterile Consiliului Permanent al Instrucțiunii pe 27 ianuarie, adică data la care era înregistrată și scrisoarea directorului Seminarului de la Socola. Propunerea acestui for, aprobată imediat de ministru, dădea satisfacție totală cererii mitropolitului Calinic⁹³, iar scrisoarea directorului Ieremia Dârțu din 21 ianuarie, la care ne-am referit mai sus, era clasată („la dosar”), căci problema primise deja rezolvare.

Chestiunea transferului nu avea să se termine însă aici. Lucrurile urmau calea firească, procedurală, întocmindu-se adrese cu deciziile luate, către profesorii Constantin Erbiceanu și Nechifor Iliescu Sprânceană, către directorul Seminarului, serviciul de contabilitate și, în fine, către *Monitorul Oficial*, unde se anunța scoaterea la concurs a catedrei de Istorie universală și eclesiastică la 15 septembrie 1871⁹⁴.

La 1 februarie 1871, Registratura Ministerului primea scrisoarea arhimandritului Iliescu Sprânceană, în care acesta amintea că în urmă cu doar câteva luni (în septembrie 1870) a câștigat un concurs pentru catedra de Religie de la Seminarul de la Socola, dar Ministerul a anulat „nu știu din ce motive” rezultatul; el se declara la curent cu mijlocirea mitropolitului Calinic și solicita „în puterea titlurilor ce posed” suplinirea fostei catedre a lui Constantin Erbiceanu. Consiliul Permanent de Instrucțiune clasa și această cerere, problema fiind deja soluționată pozitiv⁹⁵.

⁹³ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 39v, avizul nr. 135 din 27 ianuarie 1871, aprobat și de ministru, original.

⁹⁴ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 40-42, adresele nr. 598, 599, 600, 601 din 30 ianuarie 1871, concepte. Vezi originalul adresei către directorul Seminarului, primită de acesta la 6 februarie, în care se preciza că, în urma destituirii atentatorului, la catedra acestuia va fi „permutat” Constantin Erbiceanu, iar catedra celui din urmă va fi suplinită până la aflarea rezultatului concursului, de către Nechifor Iliescu Sprânceană (SJAN Iași, SVC, dosar 207/1871, f. 4, original).

⁹⁵ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 61r-v, original.

La 30 ianuarie 1871 Ministerul începea, printr-o adresă la domnitor, procedura destituirii arhimandritului Clement Nicolau. Carol I semna decretul la 16 februarie 1871⁹⁶, iar patru zile mai târziu, directorul Seminarului era anunțat cu privire la destituirea oficială, prin actul domnesc, a profesorului criminal⁹⁷.

Lucrurile nu mai puteau reveni la starea dinainte iar fostul student de la Atena avea să-și schimbe radical disciplina de predare, deschizându-i-se noi orizonturi și facilitându-i afirmarea ca predicator al Bisericii. O surpriză neplăcută avea să vină din partea fostului coleg de studenție la Universitatea din Iași și, pentru scurtă vreme, la cea din Atena, iar pe viitor, profesor și chiar director al Seminarului de la Socola: arhimandritul Filotei Romanescu.

La sfârșitul lunii ianuarie, acesta trimitea o scrisoare Ministerului în care solicita să fie numit, în virtutea studiilor sale la Universitatea din Iași și a concursului „depus” anterior, la catedra vacantă de Teologie dogmatică (ocupată până atunci de Clement Nicolau), sau la altă catedră echivalentă. Cererea sa era înregistrată la 4 februarie 1871, iar în ziua următoare intra în dezbaterea Consiliului Permanent al Instrucțiunii, care constata că amintita catedră este deja ocupată „de un profesore cu titlu provizoriu”, la Seminarul Socola, nefiind vacantă decât catedra de Istorie, deja scoasă la concurs, la care „se poate prezenta și petiționarul”⁹⁸.

Dar oficialii nu au mai apucat să-i răspundă în scris solicitantului, căci între timp Filotei Romanescu aflase de transferul lui Constantin Erbiceanu și de suplinirea lui Nechifor Iliescu Sprânceană, așa că trimitea o altă întâmpinare, de data aceasta în termeni categorici

⁹⁶ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 68, decretul domnesc nr. 280 din 16 februarie 1871, concept.

⁹⁷ SJAN Iași, SVC, dosar 207/1871, f. 6, adresa cu nr. 1184 din 20 februarie 1871, semnată de ministrul Constantin Esarcu și contrasemnată de capul diviziei școalelor, Nicolae Nitzulescu, original.

⁹⁸ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 62r-v, original.

(însă tot nedată, înregistrată la Minister la 6 februarie 1871). El nota că un „juriu examinativ din Jassy 1862 m-a recomandat de profesore de theologia dogmatică la Seminariul din Socola” dar nu a ajuns să ocupe efectiv postul, deși Ministerul se angajase „să-mi ofere cel întâi post vacant în tomul theologic”; de atunci petentul aștepta să fie onorat decretul ministerial⁹⁹.

În zilele din urmă, mai nota el, aflând de atentat, a ieșit „din exilul în care trăiam la Monastirea Neamțului” și, neavând cunoștință de intervenția mitropolitului Calinic, a sosit în capitală pentru a cere în persoană catedra vacantă la Seminarul din Socola, „un drept de care nu m-am îndoit vreodată de a-l câștiga și pentru care am așteptat un timp așa de îndelungat”. Imediat după prima cerere în acest sens, a constatat însă „cu destulă mirare” că dorita catedră „s-a oferit provizoriu junelui profesore Erbiceanu Constantin, care până acuma ocupa catedra de istorie universală în acel Seminarium”.

În continuare apela la un artificiu stilistic, afirmând că nu ar regreta alegerea făcută în persoana lui Constantin Erbiceanu și „mai cu seamă” a părintelui Sprânceană, dacă s-ar fi respectat legea, pe care o vedea drept „baza progresului instituțiilor noastre. În mod cert, relațiile dintre cei doi foști colegi nu mai erau, de multă vreme, amicale, precum în vremea studenției la Iași. Retragera bursei de studii în străinătate a lui Filotei Romanescu, ca urmare a părăsirii Atenei pentru a merge la Paris, fără înștiințarea prealabilă a autorităților române și mai ales întoarcerea sa în țară fără un titlu academic, în vreme ce colegul său reușea să-și finalizeze cu bun succes studiile și să obțină imediat o catedră la Seminar, au deșteptat destule complexe și o evidentă invidie.

⁹⁹ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 55r-v și 56, original. Pentru a nu abuza de aparatul critic, vom cita în continuare în text din scrisoarea secundă a lui Filotei Romanescu, fără a face însă mențiunea cuvenită la subsol, sursa rămânând, în mod evident, aceeași.

Filotei Romanescu încerca să argumenteze de ce considera el că legea nu s-a respectat, mai întâi în ceea ce-l privea pe fostul său coleg:

„Dom[nul] Erbiceanu, după informațiunile ce am căpătat, nu a susținut nici un concurs pentru teologie și apoi, chiar în interesul Bisericei și a moralei, propunerea științelor teologice o cred mai avantajoasă prin persoane clericale, decât prin laici. Pe lângă aceasta, dreptul de profesore de istoria universală ce a câștigat în urma unui concurs, nu constituie dreptul de profesore în theologia dogmatică și morală.”

Dar chiar și în cazul lui Nechifor Iliescu Sprânceană, mai notează petiționarul, nu s-a respectat articolul 366 din Legea Instrucțiunii Publice¹⁰⁰, deoarece acesta nu a absolvit decât Seminarul din Cernăuți, ocolindu-se astfel principiul studiilor identice, obligatoriu mai ales pentru cursul superior. Iar în ceea ce-l privește pe mitropolitului Calinic, considera că acesta „nu e un juriu, nici are dreptul recomandării de profesori”.

Așa că Filotei Romanescu îi solicita ferm ministrului Instrucțiunii Publice revenirea asupra hotărârii și, împreună cu Consiliul Permanent, să dispună pe de o parte, „a se pune la concurs catedra de Dogmatică rămasă vacantă”, iar pe de alta, până la concurs, să fie numit el însuși suplinitor, „lăsând pe d. Erbiceanu la catedra sa”.

Observațiile fostului seminarist nu erau deplasate¹⁰¹, ceea ce a făcut ca solicitarea să intre imediat, la 6 februarie 1871, în dezbaterea

¹⁰⁰ De fapt, articolul 367, care vorbește despre „studii identice sau analoge”. Cf. *Legea Instrucțiunii din 1864*, în C. Lascăr, I. Bibiri, *Colecțiunea regulamentelor...*, p. 28.

¹⁰¹ Nu era singurul caz în care un concurs nu era urmat de acordarea catedrei respective. Situațiile de acest fel abundă, din varii motive, chiar și după intrarea în vigoare a Legii Instrucțiunii din 1864. În anul anterior transferării lui Constantin Erbiceanu, arhimandritul Policarp Popescu susținuse concurs pentru catedra de Religie la cursul inferior al Seminarului de la Socola și, chiar dacă recomandările comisiei examinatoare și ale Consiliului Permanent îi erau favorabile, procedura fusese întreruptă și petentul era anunțat că „spre a ocupa un post în ramul didactic conform legii, să se prezinte la concurs”, stabilit pentru 1 septembrie 1871, catedra fiind deja suplinită. ANIC, MCIP,

Consiliului Permanent al Instrucțiunii, organism care nu intenționa să-și modifice punctul de vedere, ci doar să îl argumenteze:

„având în vedere că d. profesor Erbiceanu, care s-a trecut la catedra de Dogmatică de la Seminariul Socola, a depus concursul în anul 1868 de filosofie care stă în legătură cu teologia, posedând totodată diplomă de la Universitatea din Atena după absolvirea cu foarte bun succes a cunoștințelor teologice (diplomă echivalentă cu doctoratul), considerând asemenea, că nici unul din aspiranții ce s-au presintat pentru această catedră nu posedă titlurile d-lui Erbiceanu, considerând, de asemenea, că prin jurnalul Consiliului Permanent din anul 1868 februarie, se rezervă d-lui profesor Erbiceanu dreptul de a se numi la o catedră corespunzătoare cu vocațiunea sa. La aceste considerente, d. Erbiceanu este și rămâne numit la catedra de Teologie Dogmatică; iar pentru ocuparea catedrei de Istorie la care s-a numit suplinitor părintele Iliescu se va publica concurs în cel mai scurt termen prescris de lege”¹⁰².

Cu această decizie, odiseea „permutării” profesorului provizoriu Constantin Erbiceanu la noua catedră lua sfârșit. Cum însuși notează în autobiografia sa, numirea definitivă la catedra de Teologie dogmatică, morală, pastorală și drept canonic i-a venit „fără a o cere”, după mai bine de zece ani de activitate la Seminar, la 3 mai 1879¹⁰³.

Vechea sa catedră însă, cea de Istorie universală și eclesiastică, pe care se pare că a mai suplini-o ocazional după transfer, a cunoscut un destin complicat în anii ce au urmat, trezind un interes și o concurență rar întâlnite la Seminarul de la Socola. Vom zăbovi în câteva rânduri asupra acestei istorii, datorită conexiunilor cu fostul profesor provizoriu al catedrei.

dosar 164/1871, f. 96 (decizia Consiliului Permanent nr. 361 din 3 martie 1871), original și f. 97, adresa nr. 1172 din 8/20 martie 1871 către petent, concept.

¹⁰² ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 56v (decizia Consiliului Permanent nr. 176 din 6 februarie 1871; ministrul o aproba la 8 februarie 1871), original.

¹⁰³ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit. (vezi *supra*, nota 9), p. 36.

Arhimandritul Nechifor Iliescu Sprânceană începea suplinirea la 13 februarie 1871, în vreme ce concursul pentru ocuparea catedrei, inițial publicat în *Monitorul Oficial* pentru data de 15 septembrie, a fost devansat, probabil pe fondul presiunilor celor interesați, pentru data de 15 mai 1871¹⁰⁴.

După derularea procedurilor de constituire¹⁰⁵, comisia s-a întrunit la 15 mai sub președinția lui Vladimir Suhopan, dar, din pricina absenței lui Grigore Cobălcescu, ședința s-a amânat trei zile. La 18 mai, de această dată în efectiv complet, comisia lua în discuție dosarele celor patru candidați înscrși anterior, între ei numărându-se și Nechifor Iliescu Sprânceană, suplinitorul catedrei¹⁰⁶, și ajungea la o concluzie neașteptată: întrucât singurul care posedă titluri suficiente pentru a putea preda la cursul superior era Nechifor Iliescu Sprânceană, și cum acesta nu s-a prezentat să susțină probele scrise și orale, concursul trebuie amânat „pentru o altă epocă”¹⁰⁷.

¹⁰⁴ ANIC, MCIP, dosar 164/1871, f. 77 (adresa nr. 34 din 16 februarie 1871 a directorului Ieremia Dârțu către Minister, anunțând începerea suplinirii, original), f. 42 (adresa Ministerului nr. 602 din 30 ianuarie/11 februarie 1871, către *Monitorul Oficial*, concept) și f. 57 (adresa Ministerului nr. 884 din 12/24 februarie 1871, către *Monitorul Oficial*, concept).

¹⁰⁵ La 4 mai 1871, ministrul Constantin Esarcu îl ruga pe rectorul Universității din Iași să tragă la sorți membrii universitari ai comisiei (el însuși îi numise deja pe directorul Seminarului, pe Dimitrie Gusti și pe arhiereul Vladimir Suhopan) și să organizeze concursul la 15 mai. Ștefan Micle se conforma, așa încât în comisie au intrat și universitarii Ștefan Micle, Grigore Cobălcescu, Nicolae Ionescu (înlocuit cu Titu Maiorescu, apoi cu Andrei Vizanti) și N. Quintescu, convocând-i pe toți în cancelaria Universității din Iași, la data stabilită. SJAN, Rectorat, dosar 117/1870, „Dosarul relativ la concursul ținut pentru ocuparea catedrei de Istoria universală și eclesiastică de la Seminarul Socola”, f. 1-5, 7 și 8, originale.

¹⁰⁶ Trei dintre aceștia aveau recomandarea Ministerului, prin telegrame semnate de miniștrii Constantin Esarcu, respectiv Christian Tell (Petre Râșcanu, Ioan Grigorescu și Constantin Dimitrescu) iar ultimul, suplinitorul catedrei (Nechifor Iliescu Sprânceană), nu. Vezi SJAN, Rectorat, dosar 117/1870, f. 5, 9 (originale) și 12 (telegramă). Interesant este că Petre Râșcanu concurase și în 1868 la catedra de Istorie scoasă la concurs la Liceul din Iași, așadar dorea să facă din această disciplină, profesiunea sa. ANIC, MCIP, dosar 164/1868, f. 160, cerere adresată Ministerului la 9 septembrie 1868, original.

¹⁰⁷ Direcția discuțiilor fusese trasată de Grigore Cobălcescu, care încă de la început ceruse, intransigent, să se refuze participarea candidaților „care nu posedă titluri acoperitoare” și

Catedra nu a putut fi ocupată nici după concursul fixat la 25 august 1871, când s-au prezentat Nechifor Iliescu Sprânceană, Ioan Cireș și Petru Gafton, ultimii doi absolvenți ai Seminarului de la Socola și studenți ai Facultății de Litere de la Universitatea din Iași, deși toți trei au fost acceptați în concurs¹⁰⁸.

Așa că a fost nevoie de alt termen (10 februarie 1872) pentru a se organiza un nou concurs. De data aceasta, din comisia care trebuia să decidă soarta a cinci catedre, făceau parte arhiereul Filaret Scriban, cel care avea să se stingă din viață în primăvara anului 1873, apoi Zaharia Columb (directorul Liceului din Iași), P. Panciu și universitarii Andrei Vizanti, Victor Challiol, Constantin Climescu și Dimitrie Brandia. Între candidați, alături de Nechifor Iliescu Sprânceană și Petre Râșcanu, îi găsim pe Dimitrie Agura, George Buțureanu și Constantin Severin. Petre Râșcanu, viitor profesor de istorie universală la Universitatea din Iași (însă după absolvirea Facultății de Litere din oraș și după un stagiul la École pratique des hautes études din Paris), i-a devansat clar pe ceilalți concurenți, obținând la cele patru probe scrise și patru orale, media 8,03 (iată și mediile colegilor săi, în afară de Nechifor Iliescu Sprânceană, care nu s-a prezentat nici acum, la fel ca în trecut, pentru a susține probele: 7,14; 5,64; 6,14); drept urmare, a fost declarat câștigător

nu au urmat o universitate, căci altfel s-ar descuraja „elevii de facultate”. Epoca era una foarte dificilă, se știe, Universitatea din Iași cunoscând o reducere de populație studențească, între altele, și din motivul că absolvenții nu erau avantajați în cazul unor concursuri pentru diverse posturi în aparatul de stat. Separat se pronunța Nicolae Quintescu, care credea că se poate ține concursul, cu participarea celor doi candidați prezenți, Petru Râșcanu, absolvent de gimnaziu, și Ioan Grigorescu, absolvent al Seminarului de la Socola și profesor titular de geografie și istorie la Liceul din Botoșani. În orice caz, ceilalți membri ai comisiei subliniaseră, foarte coerent, că pentru a putea preda la catedra în cauză, se cere „absolvirea unor studii cel puțin identice cu cele de la o facultate literară și teologică” și că este în interesul educației ca măcar catedrele de la cursul superior să fie ocupate numai de „persoane speciale, care să fi terminat cel puțin studiile universitare din țară”. SJAN Iași, Rectorat, dosar 117/1870, f. 15, 17r-v, 18, originale.

¹⁰⁸ SJAN Iași, Rectorat, dosar 156/1871, „Dosarul relativ la concursul pentru catedrele vacante de lycee, cursul superioare”, f. 1, 2, 10, 11, 14, 22, 25, 27-28r-v, originale.

și recomandat Ministerului pentru numire la catedra de Istorie universală și eclesiastică de la Seminarul Socola¹⁰⁹. La 18 martie 1872, Ministerul anunța direcțiunea Seminarului de numirea pe post a lui Petru Râșcanu, care depunea la 25 martie jurământul în fața rectorului Universității din Iași (conform articolului 383 din Legea Instrucțiunii) și începea efectiv cursurile cu elevii la 1 aprilie¹¹⁰.

Noul profesor de istorie universală și eclesiastică și-a structurat materia diferit de predecesorul său¹¹¹, și, la fel precum Constantin Erbiceanu, a fost la acea vreme o soluție potrivită, un bun orator care știa a-și apropia și „însenina” elevii, predând de la catedră „atât de solemn, dar și de armonios”, cel puțin dacă judecăm după amintirile lui Nicolae Iorga despre Petre Râșcanu și cursul său de istorie antică la Universitatea din Iași¹¹².

¹⁰⁹ Filaret Scriban și P. Panciu (probabil influențat de cel dintâi) au formulat o opinie separată, considerându-l pe Nechifor Iliescu Sprânceană, care, de altfel, nu s-a prezentat nici atunci pentru a susține probele, drept cel mai potrivit pentru a ocupa postul. Vezi SJAN Iași, Rectorat, dosar 169/1871, „Dosarul concursurilor pentru mai multe catedre vacante de licee”, f. 1, 7, 9, 15, 17, 19-28, originale. Deși nu s-a prevalat de această calitate, Petre Râșcanu mai era și student la Facultatea de Litere a Universității din Iași, unde se înscrisese în toamna anului 1870. Vezi SJAN Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Facultatea de Litere. Dosare personale, dosar 26/1870-1871, „Dosarul Petru Râșcanu, audiente Facultății de Litere. 1870 noemvrie 3”, f. 2 (cererea de înscriere a celui în cauză, din 20 octombrie 1870, și aprobarea decanului Ioan Caragianni) și f. 1 (adeverință de student auditor, datată 3 noiembrie 1870), originale.

¹¹⁰ SJAN Iași, SVC, dosar 219/1872, „Acta numirilor de funcționari și alte chestiuni privitoare la aceasta... 1872”, f. 13, concept, 14-15, originale.

¹¹¹ Programa lui Constantin Erbiceanu am dat-o mai sus. Iată, spre comparație, programa propusă de Petru Râșcanu pentru primul semestru al anului 1872-1873:

„Clasa V-e: Istoria universală antică până la Grecia istorică; Din istoria generală a creștinismului. Clasa IV-e: Istoria Evului Mediu până la cruciate, afară de Europa Orientală și de arabi; Secolele 9-le, 10-le, 11-le din istoria eclesiastică. Clasa VII-e: Istoria modernă până la resbelul lui Ludovic XIV-le pentru succesiunea Spaniei; Secolul 16-le din istoria eclesiastică”. Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 224/1872-1873, „Acta programelor și alte chestiuni relative la examene pe 1872-1873”, f. 21, original.

¹¹² Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. I, *Copilărie și tinerețe*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 160-161.

La un an de la transferul la noua catedră, Constantin Erbiceanu avea să fie martorul celei mai nefericite reforme a programei, asumată de generalul Christian Tell, un ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor (1872) nepregătit pentru o asemenea responsabilitate. După cum nota Gheorghe Adamescu, noul ministru considera că „unele științe prea lumești, prea practice, nu au ce căuta în programa seminariilor, cari trebuie să dea tinerilor o cultură mai idealistă”¹¹³. De fapt, s-au scos atunci materii care puteau asigura o oarecare deschidere viitorilor clerici, precum limba franceză, limba elină, științele fizico-chimice, agromonia etc. de la cursul inferior. Pe de altă parte, s-au introdus noi materii, menite să întărească dimensiunea eclesiastică, precum exegetica, patrologia ș.a.¹¹⁴

Reforma a produs o vie nemulțumire în corpul didactic al seminariilor, cu atât mai mult la Iași, unde ministrul Tell se făcuse deja neplăcut mediului eclesiastic local prin proiectul său de a subordona Mitropolia Moldovei mitropolitului Ungrovlahiei, care ar fi devenit mitropolit *primat*¹¹⁵; reforma seminariilor a rămas valabilă pe toată perioada în care Constantin Erbiceanu a predat la Socola. În studiul său din 1885 asupra Seminarului „Veniamin”, istoricul așeza în antiteză viziunea ministrului Mihail Kogălniceanu de la 1860 cu cea a generalului Tell din 1872/1873, afirmând, despre reforma primului, că „este tot ce poate fi mai bun, pentru că studiile religioase se întrețin, științele naturale, fizice și matematice se adaugă, precum și limbile moderne, franceza în toate clasele”. Școala ar fi progresat până la 1873, atunci

¹¹³ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 129.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 129-130. Vezi și anexele 62 („Deciziunea Ministerului de Instrucție pentru suprimarea câtorva catedre de la seminarii. 15 septembrie 1872”) și 63 („Raportul ministrului de Instrucție către Domnitor pentru oarecare modificări în privința catedrelor de la seminarii. 2 noiembrie 1872”), p. 101*-104*.

¹¹⁵ A intervenit însă Carol I, la cererea mitropolitului Calinic Miclescu, reușind să păstreze autonomia străvechii instituții. Vezi și N.A. Bogdan, *Regele Carol I și a doua sa capitală. Relații istorico-politice scrise din inițiativa primarului Iașului G.G. Mârzescu*, București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1916, p. 181.

când, considera elenistul, „ministrul de Culte și Instrucțiune de atunci, rep. General Tell, au lovit de moarte învățământul religios din toată țara, desființând catedre, întrunind mai multe științi pe capul unui profesor, înmulțind în mod neauzit orele de lecții...”¹¹⁶

Iar acuzele profesorului nu se opreau aici. Programă ar fi fost neinspirat alcătuită, încât, constata el, „vedem negru pe alb că învățământul religios din toată țara au dat mult înapoi, că în mare parte starea de necultură a clerului nostru de astăzi este datorită acestei situațiuni penibile și de regres, ce durează de la 1873 și până în prezent”. Drept urmare, sublinia Constantin Erbiceanu, până la o reformă veritabilă, care să îndrepte daunele produse de inițiativa ministrului Tell, aceste școli se aflau în imposibilitatea practică de a da țării „oameni versați în știință serioasă religioasă și în moralitate”¹¹⁷.

Observăm în tonul istoricului toată indignarea corpului profesoral seminarial. Profesorii de la cursul inferior se simțeau direct loviți de noile reglementări întrucât, pe lângă dispariția unor catedre și în paralel cu mărirea normelor (dublate chiar în unele cazuri) până la 21 de ore pe săptămână, se reduceau considerabil salariile. Așa că cinci dintre profesorii Seminarului de la Socola (cursul inferior) alegeau să protesteze în scris la Ministerul Instrucțiunii. Petiționarii arătau că noua grilă de salarizare este nedreaptă și „parcimonioasă” nu doar în comparație cu dascălii de la cursul superior, ci și cu ceilalți profesori de la școlile laice, iar normele, prea mari, de până la 21 de ore săptămânal. În condițiile navetei zilnice din oraș până la școală, care le complica existența și presupunea cheltuirea „a minimum cinci galbeni pe lună pentru trăsură numai”, ei solicitau revenirea la salarizarea din trecut¹¹⁸.

¹¹⁶ Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola...*, ed. cit., p. 113.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 117.

¹¹⁸ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, anexa 64 („Petițiunea profesorilor Seminarului «Veniamin» către Ministr. Instrucț. pentru mărirea salariilor. 1872”), p. 107* și 108*.

Același Constantin Erbiceanu, afectat după cum vom arăta, și în plan personal, nota că generalul Tell, „spre a încorona opera sa, au lovit ilegal și au ciuntit salariile profesorilor de la cursul inferior” de la 315 la 179 de lei lunar. Pe de altă parte, Legea Instrucțiunii din 1864 prevedea ca, după 12 ani de activitate, salariile cadrelor didactice să se dubleze așa încât, continua ironic istoricul, „se vede că la aceasta s-au uitat fostul ministru Tell, când li-au înjumătățit salariile profesorilor de la cursul inferior din toată țara, li-au recompensat munca de 12 ani!”¹¹⁹

Cu toate protestele, reducerile de catedre și bugetare au rămas în vigoare¹²⁰ și au influențat negativ evoluția acestui tip de școli, activitatea profesorilor și calitatea absolvenților. De altfel, încă în toamna anului 1871, așadar înainte de „reformă”, când se discutau primele reduceri de catedre, însuși mitropolitul Calinic Miclescu protestase în scris atât la primul-ministru, cât și la președintele Camerei Deputaților,

¹¹⁹ Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminariului Veniamin din Monastirea Socola...*, ed. cit., p. 115. De altfel, chiar fratele său, Gheorghe, trimisese o plângere la Minister în care menționa că nu este respectat articolul 387 din Legea Instrucțiunii, relativ la dublarea salariilor după cei 12 ani de activitate. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 225/1872, f. 11 (adresa lui Gheorghe Erbiceanu către directorul Nechifor Iliescu Sprânceană din 20 ianuarie 1873, în care roagă să fie înaintată „alăturata prelunga aceasta suplică” a sa la Minister, cu rezoluția pozitivă a directorului, original) și f. 12-14 (petiția olografă a celui amintit, plină de corecturi, înregistrată cu nr. 23 din 22 ianuarie 1873, original). Potrivit lui Gheorghe Adamescu, care a văzut în arhiva Ministerului adresa expediată de la Seminar, lui Gheorghe Erbiceanu i s-ar fi răspuns că lefurile sunt fixate „după buget”, așa că cererea nu poate fi satisfăcută, nici pentru petent, nici pentru restul dascălilor care sunt incluși în aceeași categorie; pur și simplu, efortul bugetar ar fi prea mare. Vezi Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 135, nota 5.

¹²⁰ O nouă încercare disperată a dascălilor de la cursul inferior al Seminarului Socola (inclusiv a directorului) de revenire la vechile salarii, a avut loc la sfârșitul anului 1878 sau la începutul celui următor, când ei s-au adresat legislativului. După aproape trei luni fără răspuns, directorul Filotei Romanescu, el însuși direct interesat de problema salarizării, reacționa ultimativ, scriindu-i ministrului în nume personal și arătând că „dacă reintegrarea salarelor nu se face nici anul acesta” el renunță la dreptul de gradațiune și dorește ca suma respectivă să-i fie adăugată la diurna pe care o primea ca director, oricum insuficientă pentru administrarea unei școli situate în afara orașului. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 285/1879, f. 43 și 44 (adresa cu nr. 39 din 12 martie 1879 către Minister, concept).

propunând ca, dacă „în adevăr este vorba pentru economie”, atunci reducerile să vizeze obiectele care „nici nu sunt în legătură cu sistemul învățământului teologic”, unde seminariile oricum nu ar putea concura școlile laice, și nu materiile religioase¹²¹.

Indirect, lovitura se resimțea și în rândul dascălilor de la cursul superior, căci mulți dintre aceștia suplineau una sau mai multe catedre de la cursul inferior. Constantin Erbiceanu reacționa foarte rapid la noua realitate, renunțând la 3 octombrie 1872, în mod argumentat, la suplinirea catedrei de Religie (sau, cum apărea în statele de funcțiuni, de Științe catehetice¹²²):

„Prea cuvioase Părinte,

Văzând programul după care avem a preda anul acesta scholaru, prin care mi s-a dat mai multe ore de cât în anul trecut; considerând că studiul Religiei în cursul inferior s-a divizat în două și pentru fiecare catedră s-a prevăzut un număr însemnat de lecțiuni; considerând încă că lecțiunile studiului meu propriu coincid cu cele ale catedrei ce o am suplini până acum; Pe aceste considerente am onoare a vă încunoștința că demisionez de la catedra ce am ocupat-o până acum ca suplinitoriu.

Primiți onorabile Părinte, cu această ocaziune încredințarea respectului ce vă conserv.

C. Erbiceanu”¹²³

În aceeași zi, directorul Ieremia Dârțu anunța ministrului demisia colegului său și specifica că, potrivit noii programe, ambele

¹²¹ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, anexe 58 („Adresa Mitropoliei Moldovei către președintele Consiliului de Miniștri în privința suprimării câtorva catedre de la seminarii. 29 septembrie 1871”), p. 101*-102*, și 59 („Adresa Mitropoliei Moldovei către președintele Camerei Deputaților în privința suprimării câtorva catedre de la seminarii. 16 noiembrie 1871”), p. 102*-104*.

¹²² Constantin Erbiceanu suplinise catedra în cursul anului școlar 1871-1872, și primea pentru aceasta, cu mici variații de la o lună la alta, puțin sub 100 de lei pe lună. Vezi A ȘJAN Iași, SVC, dosar 222/1872, f. 6v, continuată la f. 85 (statele de plată și funcțiuni pe luna ianuarie); f. 10 verso continuată la f. 81 (la fel, pe luna aprilie), originale.

¹²³ ȘJAN Iași, SVC, dosar 219/1872, f. 26, adresa Ministerului nr. 10862 din 26 octombrie 1872 către Direcțiunea Seminarului, original.

catedre de Științe catehetice de la cursul inferior (și încă una din cursul superior) au rămas vacante, așa că cerea „să regulați pe cine veți socoti ca suplinitori”, altminteri elevii cursului inferior rămân fără noțiuni religioase¹²⁴. Anul școlar începuse, iar reacția Ministerului se lăsa așteptată, așa că o nouă adresă pleca spre București la 11 octombrie 1872, cerând numirea „de urgență” a suplinitorilor celor trei catedre „de cea mai mare însemnătate” pentru elevii Seminarului. Decizia Consiliului Permanent (aprobată de ministru la 4 noiembrie 1872) se dovedea autistă: „cathedrele citate fiind regulate de a funcționa, acest raport se va pune la dosar”¹²⁵.

Este evident că pe fondul deselor probleme ivite în toată țara și cauzate de schimbările de programă și de buget, funcționarii de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice nu au gestionat în mod competent situația. Așa că, în paralel cu demersurile disperate de la Iași, directorul era notificat la 26 octombrie 1872 de la București că, în urma neconcludentului concurs din luna septembrie, catedra de Religie rămâne neocupată, așa că profesorul Constantin Erbiceanu va fi însărcinat în continuare cu suplinirea ei (dar catedra era deja înlocuită, prin programa Ministerului, cu altele două!). Drept urmare, directorul reamintea Ministerului de actul de demisie al elenistului „pe rațiunea că este imposibil de a ține și a doua catedră, fiind ore mai multe decât poate preda cineva într-o săptămână”¹²⁶.

Cum norma didactică crescuse mult la cursul inferior, nu se găseau ușor suplinitori. Profesorii de la celelalte catedre îi răspundeau directorului că „fiind îngreunați cu lecțiunile ce fiecare le au actual-

¹²⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 219/1872, f. 43 (sau 41, căci dosarul are pe alocuri numerotare dublă), adresa cu nr. 376 din 3 octombrie 1872, concept.

¹²⁵ ANIC, MCIP, dosar 141/1872, f. 48, adresa cu nr. 382 din 28 octombrie 1872 și avizul Consiliului Permanent cu nr. 3665 din 30 octombrie 1872, original.

¹²⁶ SJAN Iași, SVC, dosar 219/1872, f. 26, adresa Ministerului cu nr. 10862 din 28 octombrie 1872 și rezoluția directorului Ieremia Dârțu, original.

mente, nu pot suplini o altă catedră”¹²⁷. Cu certitudine reducerea salariilor a înnegurat și mai mult atmosfera. După cum bine nota într-un raport directorul Nechifor Iliescu Sprânceană, adus în funcție la sfârșitul anului 1872, „domnii profesori de la cursul inferior prin reducerea salariului de la 297 lei 50 bani, ce l-au avut până la finele anului expirat 1872, la 178 lei 50 bani pe lună, au început a se descoraja”¹²⁸.

Lucrurile au trenat până la sfârșitul toamnei, căci la 22 noiembrie, Consiliul Permanent lăsa în sarcina direcțiunii recomandarea suplinitorilor¹²⁹. Se pare că directorul a reușit la 23 noiembrie să convingă trei dintre dascăli să accepte suplinirile în cauză: frații Erbiceanu (Gheorghe la cursul superior și Constantin la cel inferior, la catedra vacantă de Istoria Vechiului și Noului Testament, Istoria bisericească și Mărturisirea ortodoxă) și Petre Sfeț(i)escu, profesorul de muzică de la cursul superior (pentru cealaltă catedră de curs inferior), dascăli pe care, afirmă Ieremia Dârțu, „i-am și obligat a începe cursurile chiar de la 24 noiembrie”¹³⁰.

Cu toate acestea, lucrurile nu se așezaseră, și nu este exclus ca tocmai această situație încurcată să fi provocat plecarea lui Ieremia Dârțu din postul de director al Seminarului de la Socola. El s-a retras din funcție cândva la sfârșitul anului 1872¹³¹, în locul său venind Nechifor Iliescu Sprânceană. Noul director a găsit o altă rezolvare, căci statele de plată și funcțiuni pe luna decembrie îl arată pe el însuși predând la

¹²⁷ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 134.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 113* (anexa 67: „Din raportul direcțiunii Seminariului «Veniamin» către Ministerul Cultelor pentru anul școlar 1872-1873”).

¹²⁹ *Ibidem*, p. 134.

¹³⁰ SJAN Iași, SVC, dosar 219/1872, f. 48 (sau 46, numerotare dublă), adresa nr. 403 din 3 noiembrie 1872, concept. Vezi și Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 135, unde se citează un raport al directorului către Minister, dar se inversează catedrele suplinite de Constantin Erbiceanu și de Petre Sfeț(i)escu.

¹³¹ Pe Ieremia Dârțu îl vom găsi din luna mai 1873 în ierarhia bisericească ca arhiereu-vicar al Dunării de Jos, luând numele de Gălățeanu; va rămâne aproape sufletește de Seminar, fie ca delegat trimis de Mitropolie la examenele de sfârșit de an, fie prin discursuri la ocaziile festive ale școlii.

catedra unde fusese anterior propus Constantin Erbiceanu, în vreme ce August Scriban, a cărui catedră de Elocvență bisericească se desființase la începutul anului școlar 1872-1873, era numit la cealaltă¹³².

În ianuarie 1873, îl găsim pe Constantin Erbiceanu, alături de directorul Nechifor Iliescu Sprânceană, de Ieronim Buțureanu și de alții, în comisia organizată la Universitatea din Iași pentru concursurile la catedrele vacante din seminariile din Iași, Huși și Roman¹³³. El este prezent și în septembrie 1876, în comisia concursului pentru ocuparea catedrei de Istorie a Vechiului și a Noului Testament, istoria bisericească și confesiunea ortodoxă de la cursul inferior, alături de Vladimir Suhopan, de Ieronim Buțureanu (pe atunci directorul Seminarului) ș.a. Interesant, dar nu neașteptat, este că dintre cei șase candidați înscriși la concurs, comisia l-a preferat pe Filotei Romanescu¹³⁴, vechiul coleg, cu bune și cu rele, al lui Constantin Erbiceanu. Nu cunoaștem atitudinea elenistului față de candidatul Filotei Romanescu, dacă l-a sprijinit sau dacă, dimpotrivă, ar fi preferat un alt rezultat; cu siguranță însă că cel mai greu cuvânt în aducerea lui la Seminarul de la Socola, l-a avut arhiepiscopul Vladimir Suhopan¹³⁵. Noul profesor și-a început cursul cu oarecare întârziere, la 22 noiembrie 1876, dată la care înceta și suplinirea catedrei

¹³² SJAN Iași, SVC, dosar 222/1872, „Acta statelor de prezență”, f. 34v continuată la f. 57, original. Drept dovadă a bulversărilor majore din viața Seminarului în 1872-1873, raportul directorului Nechifor Iliescu Sprânceană, înaintat la sfârșitul aceluia an școlar, vine cu o versiune ușor modificată, dar pe care nu o mai prezentăm aici. Vezi Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 112*, anexa 67: „Din raportul direcțiunii Seminarului «Veniamin» către Ministerul Cultelor pentru anul școlar 1872-1873”.

¹³³ *Ibidem*, p. 135. Din păcate, autorul nu dă alte detalii.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 136.

¹³⁵ Dincolo de problemele de raportare la ceilalți, arhimandritul Filotei Romanescu avea două calități pe gustul lui Vladimir Suhopan, care-l evidențiau în grupul de șase concurenți: fusese elevul acestuia la Universitatea din Iași, deschizându-și scurtă vreme orizonturile intelectuale la Atena și la Paris și intrase de ani buni în ierarhia monahală. De altfel, exista tradiția ca toți directorii Seminarului (cu excepția lui Damaschin Bojincă 1834-1839), să fie selectați din cinul monahal.

de către Ieronim Buțureanu, responsabilitate asumată de acesta după decesul lui Nechifor Iliescu Sprânceană (aprilie 1876)¹³⁶.

Viitorul academician a avut și alte supliniri, ocazionale, unele probabil numai în acte (cele pe durată foarte scurtă). În ianuarie 1875, se îmbolnăvea grav Vasile Kirnisch, profesor de retorică și de filosofie la Seminar. La 24 ianuarie, el anunța direcțiunea de imposibilitatea venirii la serviciu și aranja ca orele să-i fie suplinite de Constantin Erbiceanu. Directorul Nechifor Iliescu Sprânceană accepta imediat propunerea și o trimitea pentru avizare la Minister, împreună cu certificatul medical aferent, semnat de trei medici ieșeni, notând că „Vasile Kirnisch a angajat pe d. Constantin Erbiceanu să-l suplinească pe cât timp va fi bolnav”. Iar Ministerul acorda dascălului suferind un concediu de șase săptămâni, dar „cu condițiunea propusă ca în timpul absenței să fie suplini de dl. Constantin Erbiceanu”¹³⁷. Și tot pentru scurtă vreme, cel din urmă avea să-l suplinească, începând cu 17 mai 1875, și pe Ieronim Buțureanu, pe timpul participării acestuia la ședințele Sfântului Sinod¹³⁸;

¹³⁶ ANIC, MCIP, dosar 143/1876, „Seminariul Socola”, f. 48-49, adresa direcțiunii Seminarului către Minister, nr. 446 din 22 noiembrie 1876 și dispoziția ministrului către serviciul de contabilitate, originale. Însărcinat de Minister cu suplinirea catedrei fostului director, Ieronim Buțureanu încercase o eschivă, motivând că orarul este incompatibil, dar până la urmă a trebuit să facă, cum i s-a și sugerat, schimb de ore cu un alt profesor și să se conformeze (f. 8, telegrama din 12 mai 1876 către Minister și rezoluția Consiliului Permanent, aprobată de ministru). Pe de altă parte, cel care care anunțase autoritățile de decesul directorului Nechifor Iliescu Sprânceană, pedagogul șef al Seminarului, se oferise încă de pe 24 aprilie să continue a suplini orele acestuia „ca și până acum”, dar a fost, cel mai probabil, refuzat, ca lipsindu-i specializarea. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 268/1876, „Acta admiterilor și escluderilor elevilor și alte questiuni cu chiriarchie pe 1876”, f. 39, adresa nr. 110 către Ministerul Instrucțiunii, concept.

¹³⁷ SJAN Iași, SVC, dosar 255/1875, „Acta concediilor”, f. 1, cererea semnată de profesorul Kirnisch, datată 24 ianuarie 1875 și rezoluția directorului Seminarului, din 26 ianuarie 1875, original; f. 2, adresa cu nr. 31, tot din 24 ianuarie 1875 către Minister (concept); f. 5, răspunsul Ministerului, cu nr. 1176 din 3 februarie 1875, original.

¹³⁸ SJAN Iași, SVC, dosar 255/1875, f. 16, adresa din partea Mitropoliei către direcțiunea Seminarului, cu nr. 871 din 16 mai 1875, în care se aducea la cunoștința direcțiunii că Ministerul a aprobat deja cele de mai sus. Actul era semnat de mitropolitul Calinic Miculescu și contrasemnat de cel în cauză, directorul Mitropoliei, Ieronim Buțureanu.

la fel va face și după retragerea lui Buțureanu de la catedră, începând cu 2 martie 1877¹³⁹. În anul școlar 1877-1878, Constantin Erbiceanu a mai suplinat catedra de curs superior pe care o va ocupa, în 1878, Dragomir Demetrescu, și el licențiat al Universității din Atena, și viitor coleg de redacție (din 1883) la *Revista Teologică*, predând orele de Scripturistică (Vechiul și Noul Testament) la clasa a V-a, Ermeneutică și Exegeză la clasa a VI-a, Patrologie la clasa a VII-a¹⁴⁰.

Fiecare profesor era obligat să prezinte semestrial direcțiunii programa materiilor predate. Astfel s-au păstrat în arhive câteva din programele obiectelor (din catedra unde era titular) „paradosite” de Constantin Erbiceanu. Iată, mai întâi, ce conținea un asemenea document pentru semestrul de iarnă 1872-1873:

„Clasa V-a – Din Theologia Dogmatică

1. Introducțiunea în Theologia Dogmatică, adică, obiectul, modelurile orthodoxe, methodul, importanța și deviziunea Theologiei Dogmatice. 2. Despre unitatea lui D-zeu și atributele Divinității. 3. Despre Misterul Trinității conform Sf. Scripturi. Tradițiunile Sf. Sinoade Ecumenice. 4. Despre univers în genere și crearea sa. 5. Despre Providența. 6. Despre îngeri în genere și despre îngerii buni și demoni. 7. Despre om, crearea și starea sa primară. 8. Despre căderea omului și peccatul original.

Clasa VI-a – Din Theologia Morală

1. Introducerea în Theologia Morală, adică, definiția, methodul și... 2. Despre limitele obiective a vieții morale: bunul suprem... 3. Despre datorii, drepturi și consilii. 4. Despre limitele obiective a vieții morale: conștiința morală ... 5. Despre imputațiunea acțiunilor morale, obiectivă și subiectivă. 6. Despre viață și acțiunile morale, ori despre virtute și fructele ei. 7. Despre păcat și viața nemorală. 8. Despre theosevie, ori credința, speranța și amorea... 9. Despre amorea datorită aproapelui, dreptate și umanitate.

¹³⁹ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 136.

¹⁴⁰ SJAN Iași, SVC, dosar 276/1877-1878, f. 20-21 „Conspect din materiile ce am predat în cursul anului 1877/1878 în Seminarul Veniamin din Monastirea Socola 1878 iuniu 5”, original.

Classa VII-a – Din Dreptul Canonic

1. Definiția dreptului canonic, necesitatea jurisprudenței canonice și... 2. Despre dezvoltarea și izvoarele dreptului canonic. 3. Despre dreptul canonic intern. 4. Despre misterele din punctu de vedere a dreptului canonic, botezul, penitența și matrimoniul. 5. Despre organismul și constituțiunea Bisericii... 6. Despre patriarh, metropoliți, arhiepiscopi, exarhi, precum și despre referințele ierarhice. 7. Despre arhimandriți, protosingeli, egumeni, protopopi, precum și despre referințele ierarhice. 8. Despre diaconi și atribuțiunile lor.

Professore C. Erbiceanu 1872/1873 ianuarie în 3”¹⁴¹

Pentru semestrul de vară nu avem o programă detaliată, dar ne putem forma o idee dintr-un referat al lui Constantin Erbiceanu, în care prezintă foarte pe scurt materia predată în acel an școlar (ambele semestre):

„Classa V-a. Theologia Dogmatică în conformitate cu programul. Semestrul I-iu Din Theol. Dogmat – până la peccatul original. Semestrul II-lea De la peccatu original până la finitul acestui studiu. Eschatologia s-au tratat pe scurt.

Classa VI-a. Theologia Morală și Pastorală dupre program. Semestrul I-iu Din Theol. Morală – până la datoriile individuale. Semestrul II Continuarea Moralei și studiul Pastoralei, cu distincțiune locurile cele mai necesare.

Classa VII-a. Studiul Dreptului Canonic. Semestr. I-iu Dreptul canonic până la ordinul... Semestr. II-lea Continuarea și terminarea acestui studiu”¹⁴².

Interesant este că în acest document profesorul amintea și sursele sale de inspirație pentru pregătirea orelor („manualele din care am făcut us pe larg”); pentru Teologia dogmatică, morală și pastorală a

¹⁴¹ SJAN Iași, SVC, dosar 224/1872-1873 f. 9r-v și 22, „Conspect ce s-au predat din științele theologice în cursul superior din Monastirea Socola, în timpul semestrului I-iu în anul scholarius 1872-1873”, original.

¹⁴² SJAN Iași, SVC, dosar 224/1872-1873, f. 25r-v „Conspect din materia predată de subsemnatul la științele theologice din cursul superior din Seminariul Veniamin din Monast. Socola, în anul scholarius 1872/3”, original.

prelucrat lucrările episcopului Melchisedec, iar pentru Dreptul canonic, cărțile mitropolitului Șaguna¹⁴³.

Iată și programa catedrei sale pentru ambele semestre ale anului școlar 1880-1881:

„Clasa V. Theologia Dogmatică

Semestrul I-iu. Introducerea în teologie etc.; theologia propriu-zisă; despre D-zeu și atributele sale; despre Providență; despre Trinitate; cosmogonia Mosaică, crearea omului, starea sa primară și căderea lui etc.

Semestrul II-lea. Păcatul original, posibilitatea răscumpărării, promisiunea răscumpărării conform profețiilor, venirea Răscumpărătorului; despre personala lui Is. Christos; despre Grație; despre Biserică și notele ei; despre Inspirațiune; despre Sf. Scriptură și tradiție; despre sf. misterii.

Clasa VI. Theologia Morală și Pastorală

Semest. I-iu. Partea I-a conținând teoriile moralei creștine, virtute, viciu, păcat, gradele lui, imputațiunea lor etc.

Semest. II-lea. Partea II-a și III-a. Despre cult, drept și datorie; despre Obligațiuni, justiție, beneficianția etc.; drepturile și datoriile guvernaților și guvernatorilor etc.; morala ecclesiasticilor etc. Partea IV. Despre educațiunea și cultivarea facultăților individului conform creștinismului. Pastorală. Introducerea, calitățile candidatului de preoție, conf. Sf. Scripturi și tradiției etc.; calitățile ce trebuie să aibă preotul ca păstor etc.

¹⁴³ Într-un document conceput și semnat – probabil la 1864 – de către Neofit Scriban, Melchisedec Ștefănescu, I. Strat, A.T. Laurian, Carol Davila și P. Donici, erau specificate manualele tipărite propuse pentru a fi utilizate în seminarii. În listă aflăm aproape exclusiv lucrările lui Filaret Scriban și Melchisedec, dar și *Dreptul canonic* al episcopului Șaguna. Vezi culegerea de documente *Seminarul Central 1836-1936. Documentele întemeierii*, publicate de Victor Papacostea și Mihail Regleanu, București, Tipografia Bucovina, 1938, doc. CCLVIII („Manualele teologice tipărite ce sunt a se adopta în seminarele din România”), p. 402-404. În cazul catedrei lui Constantin Erbiceanu, profesorul se referea la *Morala creștinească seau Teologia morală pe scurt*, de Filaret Scriban, Iași, Tipografia Buciumul român, 1855, Melchisedec Ștefănescu, *Teologia pastorală*. Parte tradusă parte prelucrată după mai mulți autori..., București, Imprimeria Ștefan Rassidescu, 1862 și, în fine, Andrei Șaguna, *Compendiu de dreptul canonic al unei sântei sobornicesci și apostolesci biserici*, Sibiu, Tipografia arhidiecezană, 1868.

Clasa VII. Dreptul canonic.

Semestrul I-iu. Introducerea; isvoarele despre Biserică și organismul ei; despre învățăturile dogmatică, simbolice, axiomatice, liturgice și rituale; despre sf. misterii; despre misterul căsătoriei în special; despre arhieriei etc.

Semestrul II-lea. Despre presviteri, diaconi, călugări și călugărițe; despre elementele sociale ale organismului ecclesiastic, parohii, biserici și edificarea lor etc.; despre monastiri, protopresbiteritate, episcopate, mitropolitate și patriarhate; despre persoanele beneviciate în Biserică, dreptul lor de a fi salariate; despre constituirea clerului beneficiat; despre averile eparhiilor, metropoliilor și patriarhiilor etc.; despre Biserica în Stat și Statul în Biserică; Puseciunea [pozițiunea] Bisericei facia cu Statul și vice-versa; despre libertatea Bisericei în Stat; raportul bisericilor de diferite rituri creștine între sine; despre originea legislațiunei Ecclesiei și forma ei; despre canoane în genere; despre Sinod și speciile lui; Sinoadele existente în Biserica Orientală orthodoxă; despre codici vechi și canoniștii orientali; despre traducerea canoanelor în limba română etc.

Professor, C. Erbiceanu”¹⁴⁴

Constantin Erbiceanu avea ore aproape în fiecare dimineață. În anul școlar 1876-1877, spre exemplu, el predă elevilor de curs superior marți și de joi până sâmbătă inclusiv, de la orele 8 la 11, în vreme ce fratele său ținea ore atât dimineața, cât și după-amiaza¹⁴⁵. Un program destul de lejer (mai ales dacă îl comparăm cu normele didactice de mai târziu), de 12 ore pe săptămână. În plus, elevii cursului superior erau, în

¹⁴⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 294/1880-1881, f. 26r-v și 36, „Conspect de materiile predate de subsemnatul din studiile teologice în cursul superior la Seminariul din Monast. Socola, în anul școlar 1880-1881”, original.

¹⁴⁵ SJAN Iași, SVC, dosar 261/1876, „Acta lucrărilor consiliului și diferite programe”, f. 42, „Programa distribuirei orelor cursului superior din Seminariul Socola pe anul școlar 1876/1877”, întocmită la 18 septembrie 1876, original. Și în anul școlar 1880/1881 viitorul academician predă doar în cursul dimineții, orele fiind încă mai bine grupate, fapt care îi lăsa timp liber pentru cercetările sale: marți, joi, sâmbătă de la 8.00 la 12.00. Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 302/1880, „Dosarul lucrărilor Consiliului profesoral și programa pe anul 1881-1882”, f. 13, „Programa cursului superior”, original.

mod tradițional, mai puțin numeroși decât cei din cursul inferior, ceea ce constituia, fără îndoială, un avantaj.

Salariul său lunar, pentru catedra de Teologie dogmatică, morală, pastorală și drept canonic, s-a situat vreme de un deceniu și mai bine la valoarea de 350 de lei, din care ridica, cu mici variațiuni, după reținerile legale precum taxa de 5% „în folosul statului”, între 282,63 și 299,25 lei. În 1881 spre exemplu, din totalul de 16 profesori ai Seminarului, doar șase de la cursul superior (între care și Constantin Erbiceanu) beneficiau de acest salariu, ceilalți 11 oscilând, după celebra reducere operată la 1872 în salarizarea profesorilor de curs inferior, între 94 și 179,55 de lei¹⁴⁶.

Autoritățile încercau în acei ani să controleze mai bine seminariile și să corijeze derapajele, mai ales că școlile teologice aveau un regim aparte și, de aici, un anumit decalaj față de cele laice. În 1885, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice trimitea o circulară în care cerea, la sugestia Consiliului Permanent de Instrucțiune și după rezultatele inspecțiilor din anul școlar anterior, ca profesorii din seminarii să țină cont de programă, „să întrebuințeze numărul de ore determinat de autoritatea școlară” și să nu țină recreațiile în timpul alocat orelor¹⁴⁷. Cu certitudine, nerespectarea programei era o problemă și la Seminarul de la Socola; fie și numai prin relativa depărtare de oraș, școala de acolo scăpa adesea controlului atent al autorităților.

Mai gravă era însă problema neprezentării profesorilor Seminarului la ore, așa cum rezultă din unele surse, cu deosebire din rapoartele întocmite de direcțiune și din corespondența cu Ministerul, fără a fi o

¹⁴⁶ Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 272/1877, passim, dosar 284/1879, f. 27, dosar 298/1881, „Dosarul statelor de prezență pe anul 1881”, passim, dosar 279/1878, „Acta statelor de prezență, conturilor și bugetelor pe anul 1878”, passim, dosar 322/1883, „Acta statelor de prezență și cheltuiala menajului pe 1883”, passim.

¹⁴⁷ SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, „Acta diferitelor cuestiuni pe 1884-1885”, f. 102, adresa Ministerului, nr. 2405 din 26 februarie 1885, original.

tară întâlnită doar la Seminarul de la Socola¹⁴⁸. Una dintre cauzele principale era des invocata depărtare de oraș, unde locuiau cei mai mulți dintre dascăli, obligați să ajungă la școală pe jos sau cu trăsură. Și tot din pricina distanței, școala scăpa unui control mai strict, cum aminteam mai sus. În plus, unii dintre profesorii acelei perioade aveau două slujbe: Vasile Kirnisch, profesorul de filosofie, era și funcționar la direcțiunea telegrafelor¹⁴⁹ iar un altul lucra și la Epitropia Sfântul Spiridon din Iași, motiv pentru care își neglija orele¹⁵⁰.

În orice caz, așa cum arată actele de arhivă păstrate până astăzi, Constantin Erbiceanu s-a remarcat ca unul dintre profesorii cu o prezență foarte bună la ore. Abia la sfârșitul lunii august 1873, el solicita de la direcțiune un concediu „de la 15-20 septembrie” pentru a fi prezent înaintea Curții de Casație „în calitate de tutore”, probabil în legătură cu averea adusă în căsătorie de soția sa Aglae și care era supusă unor datorii și procese. Menționa că „numai această absolută împrejurare mă face a-mi lăsa în suplinire postul pentru prima oară de la intrarea mea în profesură” și că orele-i vor fi acoperite, „după o prealabilă înțelegere”, de fratele său, Gheorghe¹⁵¹.

¹⁴⁸ Nici la București lucrurile nu au stat mai bine, nici în epocă, nici anterior. La 3 iunie 1864, o comisie alcătuită din Petrache Poenaru, clericul Veniamin și August Treboniu Laurian inspecta Seminarul de la Văcărești și constata, simptomatic, că, în afară de profesorul Demetrian de la clasa I, „ceilalți profesori erau absenți, și până la 12 ore n-au venit niciunul dintre dâșii”. Cf. *Seminarul Central 1836-1936. Documentele întemeierii*, doc. CCLI, p. 292-293.

¹⁴⁹ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 136. Vezi și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 16.

¹⁵⁰ Pe de altă parte, unul din foștii elevi ai Seminarului la începutul anilor 80 ai secolului XIX, Gheorghe Ghibănescu (*op. cit.*, p. 15) își amintea că „profesorii veneau regulat la școală”, nelăsând suficient timp liber elevilor..

¹⁵¹ SJAN Iași, SVC, dosar 233/1873, „Acta absențelor și concediilor 1873”, f. 16, cererea lui Constantin Erbiceanu nr. 117 din 29 august 1873 către direcțiune și rezoluția pozitivă a directorului Nechifor Iliescu Sprânceană, original. Direcțiunea transmitea cererea de concediu la Minister, dar cum întârzia de la București decizia oficială, la 11 septembrie directorul îi emitea solicitantului un act („Atestațiune”) prin care menționa că, în lipsa unei confirmări de la Minister, profesorul este liber în perioada amintită, dar că i s-a pus în vedere să fie prezent la 20 septembrie „fiind posibilitatea a se începe cursurile școlare”.

În februarie 1876 el apărea cu o singură absență nemotivată¹⁵², în schimb în luna octombrie a aceluiași an lipsea nemotivat în zilele de 28, 29 și 30 (orele 8-11)¹⁵³. Viața i se complicase între timp, căci fetița Constanța împlinise doi ani și în aprilie 1876 se născuse și al doilea copil al cuplului, Laurențiu.

E drept că, îngrijorat de amploarea fenomenului absenței dascălilor de la cursuri, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii înăsprise condițiile în care se acordau concediile la cerere și solicitase direcțiunilor școlilor să urmărească mai atent prezența profesorilor la ore și să țină o evidență precisă pe care să o trimită regulat Ministerului¹⁵⁴.

Anii următori nu prezintă surprize. Constantin Erbiceanu își vedea de ore cu aceeași seriozitate, lipsind doar în cazuri de boală, urgențe familiale sau vreme nefavorabilă. În anul 1877 nu găsim nici o absență în martie, pe luna aprilie figura cu o singură absență nemotivată, tot una avea în septembrie (29 septembrie, orele 8-11); în octombrie absentase motivat o dimineață, fiind bolnav (5 octombrie), iar în decembrie lipsise nemotivat două dimineți (în zilele de 9 și 15)¹⁵⁵. În anul academic următor, a absentat nemotivat doar în diminețile zilelor de 30

Vezi și dosar 255/1872, f. 92, adresa direcțiunii nr. 357 din 31 august 1873 către Minister, respectiv f. 94r-v, „Atestațiunea” nr. 373 din 11 septembrie 1873, concepte.

¹⁵² SJAN Iași, SVC, dosar 263/1876, „Acta hârtielor relative la state. 1876”, f. 9, adresa direcțiunii nr. 69 din 2 martie 1876 către Minister, concept.

¹⁵³ SJAN Iași, SVC, dosar 268/1876, f. 231, lista întocmită de direcțiune, concept. Chiar și așa, a lipsit puțin față de profesorii Proca (nouă zile) sau Albineț. Profesorul Proca era altminteri cunoscut și la Minister pentru lipsa sa de la ore. În 1872, direcțiunea Seminarului avertiza autoritățile asupra absențelor înregistrate de Vasile Proca în cursul anului școlar 1871-1872, menționând însă că acesta ar fi „bolnav de hiară”; în consecință, Ministerul trimitea profesorului o muștrare scrisă, cerându-i să-și îndeplinească „cu exactitate” datoria de dascăl. Vezi ANIC, MCIP, dosar 141/1872, „Seminariul din Socola”, f. 45 (adresa nr. 375 din 3 octombrie 1872, semnată de directorul Ieremia Dârțu, original), respectiv f. 46 (adresa Ministerului nr. 1171 din 2 noiembrie 1872 către Vasile Proca, concept).

¹⁵⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 271/1877, „Acta diferitelor chestiuni pe an 1877”, f. 11, circulara Ministerului nr. 723 din 3 februarie 1877, către directorii școlilor, original.

¹⁵⁵ SJAN Iași, SVC, dosar 271/1877, f. 19, 20, 312r-v, 325 listele întocmite de direcțiune pentru lunile martie, aprilie, septembrie, octombrie și noiembrie 1877, concepte.

noiembrie 1878, 3 februarie și 10 aprilie 1879¹⁵⁶, ceea ce îl poziționa pe Constantin Erbiceanu în topul celor mai conștiincioși profesori, alături de „ceasornicul Socolei”, cum îl numeau elevii, fratele său Gheorghe.

Situația se prezintă neschimbată și în anii următori, deși, să admitem, atât depărtarea Seminarului de oraș, unde s-a mutat după căsătorie, cât și munca de cercetare a vechilor manuscrise, începută cu mult entuziasm, ori obligațiile de redactor la *Revista Teologică*, ca să nu mai vorbim de familia numeroasă, îi consumau energiile¹⁵⁷.

Sugestiv pentru atmosfera de la Socola este că, în ianuarie 1885, ministrul Grigore Tocilescu solicita direcțiunii noi lămuriri asupra fenomenului lipsei dascălilor de la catedră: „văzând numeroasele absențe făcute de profesorii aceluia Seminaru în luna expirată noemvrie sunteți invitat să înaintați actele prin care și-au justificat absențele”¹⁵⁸. Situația nu era însă singulară, căci la 15 ianuarie 1885, pentru a opri practica motivării absențelor profesorilor „numai dupe simplele arătări ale acestora că au fost indispuși sau că au fost reținuți de afaceri grave”, Ministerul trimitea tuturor unităților de învățământ primar și secundar o circulară în care solicita ca, odată cu listele absențelor, să fie înaintate și actele justificative¹⁵⁹.

Și în plan personal, primii ani după preluarea îndatoririlor de dascăl la Seminar, viața lui Constantin Erbiceanu a fost o luptă grea între dorința de a-și întemeia o familie și sugestiile sau chiar presiunile

¹⁵⁶ SJAN Iași, SVC, dosar 285/1879, f. 38r-v (ianuarie și februarie), 96 (martie), 96v-97 (aprilie), 165 (octombrie), liste întocmite de direcțiune, concepte.

¹⁵⁷ El figurează cu absențe pe 2 decembrie 1880 și pe 31 ianuarie 1881. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 298/1881, „Dosarul statelor de prezență pe anul 1881”, f. 127r-v, concept. Iar la finele anului 1884, a absentat pe 16 și 22 noiembrie (fiind bolnav), apoi de două ori, motivat, în decembrie. Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f. 42 (noiembrie 1884), 51 (decembrie), concepte.

¹⁵⁸ SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f. 56, adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 15 din 2 ianuarie 1885, original.

¹⁵⁹ SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f. 57, adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 358 din 15 ianuarie 1885, original.

unor apropiați care îl voiau intrat în cinul monahal. Chiar mitropolitul Calinic Miclescu insista ca tânărul întors de la Atena să se călugărească, precum atâția alți absolvenți de studii teologice, lucru care i-ar fi deschis calea către înalta ierarhie ecleziastică, unde era nevoie de intelectuali capabili și riguros instruiți:

„Mult a stat pe lângă mine Calinic Mitropolitul ca să mă călugăresc, spre a intra în ierarhie. Îmi arăta marea cu sarea, cum zice proverbul și îmi făgăduia totul, eu însă consultându-mă cu mine însumi și luând de ajutor și pe fratele meu, m-am hotărât a nu mă călugări pentru că îmi va fi peste putință a îndeplini cu exactitate cerințele monastice, și aveam și exemple de persecuția cărturarilor, și că dar îmi voi călca jurământul depus și voi putea fi atacat de oricine, la orice împrejurare”¹⁶⁰.

Decizia mariajului, luată în 1873 după discuții cu fratele său, căsătorit de multă vreme cu Iulia Scriban, care îi și dăruise numeroși copii, avea să stârnească pentru o vreme un val de răutăți la adresa sa, peste care a trecut însă cu bine. Și-a ales-o de soție pe Aglae Negrescu, o tânără de aproape 22 de ani, „de familie bună”, fiica lui Gheorghe și Aristia Negrescu din Botoșani, ambii decedați, înrudiți cu avuta familie Zappa.

¹⁶⁰ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 15. Într-adevăr, faptul că înalții ierarhi, dincolo de prostul obicei al hirotonirii preoților fără carte sau cu studii insuficiente, îi marginalizau uneori pe tinerii instruiți intrați în cinul monahal, era o realitate pe care Constantin Erbiceanu a conștientizat-o puternic în acei ani. Într-unul din sutele de manuscrise dăruite de el însuși Bibliotecii Academiei Române (ms. românesc 3917), care conținea și un *Cuvânt la Pogorârea sf. Duh <rostit în biserica din Mănăstirea Socola de clericul Dimitriu>*, găsim o însemnare a donatorului la f. 97v: „S-au rostit în biserica din Mănăstirea Socola de elevul Dimitriu, tânăr genial. Călugărit s-a numit Filaret. Persecutat, s-a sinucis pe drum spre Huși. Era foarte cult, mare orator și poliglot. Studiase la Socola, Atena și Kiev. Desperarea l-a făcut să comită crima. Trăia din mila cunoșcuților lui și nu i se dădea nici un post, pentru că era temut de cei puternici. C. Erbiceanu”. Cf. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. III (B.A.R. 3101-4413), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 274. Constantin Erbiceanu îl cunoștea bine pe Filaret Dimitriu, care fusese coleg de generație cu fratele său, Gheorghe, alături de care a și fost trimis, în 1856, la studii la Universitatea din Atena.

Profesorul avea pe atunci 35 de ani, așadar mai „copt” decât Aglae, cum se obișnuia de altfel, și probabil că aici a stat secretul unei relații cu adevărat exemplare, în care cei doi s-au armonizat perfect. Căsătoria a avut loc la 20 mai 1873¹⁶¹, după ce în ziua precedentă se încheiase un „Contract de căsătorie” între cei doi viitori soți, întărit de Ioan Negrescu, tutorele tinerei, și având „consimțământul sfatului familiei”. Prin respectivul act, care reglementa regimul dotal, Aglae Negrescu aducea „în casa viitorului ei soț avere mobilă și imobilă” și consimțea ca viitorul soț să administreze toate bunurile. E drept, averea imobilă din Botoșani era grevată de câteva datorii și împrumuturi, dar, în ansamblu, zestrea Aglaei era una însemnată¹⁶².

Dacă până atunci profesorul locuise în apropiere de fratele său și de Seminar, după căsătorie familia s-a instalat în oraș, așa cum cereau noile necesități familiale și pretențiile soției. Soții au ales o casă pe pe str. Atanasie, în apropierea bisericii Sf. Atanasie și Chiril, puțin mai sus de renumita cârciumă Bolta Rece¹⁶³. În Iași au venit pe lume și cei patru copii ai cuplului: mai întâi o fată, Constanța (n. 1874), apoi trei băieți, Laurențiu (n. 1876), Constantin (n. 1877) și mezinul Eduard (n. 1880), care au primit o educație aleasă, atât la Iași, cât și la București sau în străinătate¹⁶⁴.

Relația cu elevii

Numărul de elevi pe care i-a avut Seminarul de la Socola la vremea aceea a variat foarte mult. Însuși Constantin Erbiceanu nota în istoria aceluiaș așezământ că între 1860-1874 școala avea „150 interni și 100-150 externi”, așadar o situație echilibrată, însă după 1874 lucrurile ar fi luat o turnură nefericită, existând doar 50 de interni și 300-500 de

¹⁶¹ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 15.

¹⁶² SJAN Iași, fond Tribunalul Iași, secția III-a, Foi dotale, dosar 22/1873 f. 126-128, original.

¹⁶³ Vezi Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 16.

¹⁶⁴ Despre familia savantului vom discuta pe larg în alt context.

externi¹⁶⁵. Într-adevăr, chiar dacă cifra externilor este exagerată, raportând-o la informațiile pe care le-am aflat în arhive¹⁶⁶, toate datele indică o criză, resimțită profund, în ceea ce privește nivelul academic al elevilor și absolvenților. Cauza era, în mod evident, tocmai numărul mare de elevi externi, nevoiți să vină de departe la cursuri sau să locuiască în condiții necorespunzătoare din toate punctele de vedere, și locurile insuficiente din internat. Dacă în anii 50 ai secolului XIX elevii externi erau excepția, cu deosebire la cursul superior¹⁶⁷, ei au ajuns peste două-trei decenii să dea majoritatea populației școlare, cu întregul lanț de consecințe nefaste, subliniat cu deplină luciditate chiar de profesor, la 1885:

„Din acest răstimp au ieșit o sumă de preoți cu puțină instrucție și fără nici o educație specială, pentru că era imposibil a o căpăta, stând prin case particulare și prin locuri D-zeu mai știe de ce condiție.

Astfel dar în loc de progres, în loc de a vedea astăzi țara un cler luminat pentru popor și o pepinieră pentru ierarhia superioară, ne trezim că totul

¹⁶⁵ Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola...*, ed. cit., p. 118.

¹⁶⁶ Însuși autorul își avertiza cititorii că lucrarea sa păstrează discreția cu privire la anumite episoade și personaje și că poate avea unele defecte, chiar dacă este bazată pe documente: „Multe lucruri nu le-am spus mai pe larg, din cauză că persoanele în chestiune sunt încă în viață și de aceea nu le-am putut desvolta, spre a nu atinge susceptibilitatea lor, lăsând aceasta în sarcina celor ce vor continua acest istoric și poate complecta. Tot materialul l-am extras din arhiva școlei, pe care am consultat-o în totalitatea ei; dacă se văd pe ici pe colea anacronisme ori repetări, aceste au provenit din cauză că așa le-am găsit înșirate în acte. [...] Certific însă atât veritatea faptelor espuse, cât și a datelor, că sunt exacte așa cum le-am cules din acte”. *Ibidem*, p. 121-122. Un asemenea act, care l-ar fi putut induce în eroare pe autor, îl reprezintă statistica pentru anul 1875-1876, întocmită în iulie 1877, unde se dă la o rubrică cifra de 393 de elevi (în condițiile în care același act dă și cifra reală de 268 de elevi, din care 56 interni). Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 271/1877, „Acta diferitelor chestiuni pe an 1877”, f. 28? (numerotare ilizibilă), „Statistica învățământului secundar din România. Seminarul Socola din Iași”. Pentru același an, 1875-1876, un alt act dă cifra de 256 de elevi și 16 profesori; vezi SJAN Iași, SVC, dosar 268/1876, f. 159, raport la cerere către Minister, nr. 126 din 28 mai/9 iunie 1876, concept.

¹⁶⁷ Proporția se menținea încă în 1872, când aflăm în clasa a VII-a (ultima) 31 de elevi interni și doar 8 externi. Vezi ANIC, MCIP, dosar 141/1872, „Seminariul din Socola”, lista elevilor din clasa respectivă, la f. 22v, 24v, 33 și 34v, original.

ne lipsește, ne videm săraci de un cler care să corespundă stărei societății noastre și culturai timpului [...].

De când s-au micșorat internatul prin seminarii, s-au înmulțit externii, de atunci s-au privat viitorii preoți de o educație proprie misiunii lor; de atunci constatăm și noi o decădere religioasă și morală în societate”¹⁶⁸.

Într-adevăr, proporția mare de elevi externi făcea dificilă misiunea profesorilor de la Seminar, fie ei bine intenționați, precum frații Constantin și Gheorghe Erbiceanu. Situația externilor a explodat în vara anului 1876, când turbulențele provocate de aceștia au ajuns să fie reclamate până și de locuitorii din zonă, scandalizați de comportamentul câtorva elevi. Unul dintre vecinii Seminarului avertiza că doi elevi frecventează „în toate sările” o domnișoară aflată pe strada Socolei, unde „beu și se îmbată” până la ceasuri târzii de noapte, ba se întorc și diminețile „morți-beți făcând amândoi gălăgie pe uliță venind de la tractiruri și blestămății”. Iar alt locuitor din zonă îi scria directorului Seminarului, cerând, exasperat, „măsuri serioase” contra externilor în cauză, care ar fi mâncat la unul din baluri „garnitură de ciubote” și „friptură cu cenușă în două”; se pare că locuitorii trecuseră peste limita suportabilității, de unde și amenințarea voalată: „că dacă va fi contrar, apoi...”¹⁶⁹.

Cu siguranță însă și atitudinea prea înțelegătoare a profesorilor contribuisese la acea atmosferă. Bunăoară, directorul Ieronim Buțureanu se plângea Ministerului în ianuarie 1877 că încercările sale de a aplica regulamentul și a aplica „pedepsele de espulsare” a externilor și internilor sunt zădărnice de colegii profesori care evită a se întruni în consiliul profesoral și a lua decizii ferme: „chiar când se completează numărul, mai fiecare din membri se grăbește a se reînturna acasă,

¹⁶⁸ Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminariului Veniamin din Monastirea Socola...*, ed. cit., p. 118-119.

¹⁶⁹ ANIC, MCIP, dosar 137/1877, „Seminarul Socola din Iași”, f. 5 (plângerea din 8 iunie 1876 a lui Servu Dimitrie), respectiv f. 6r-v (plângerea lui M. Foca, nedată), originale.

neputându-se astfel lua în considerare cestiunile cu răceala și seriozitatea ce ele reclamă”. De aceea, el constata că de vreme ce consiliul profesoral decide exmatricularea externilor, nu sunt speranțe pentru îmbunătățirea conduitei și frecvenței elevilor la ore și la biserică¹⁷⁰.

Așa că la examenele de sfârșit de an școlar din vara lui 1877, trimisul Mitropoliei, Vladimir Suhopan, constata și el că dacă internii își dau totuși silința

„în cât însă se atinge de studioșii externioți... aceștia îndeobște sunt neglijenți în frecventarea colegiilor, căci cei mulți dintre ei în fiecare lună, debia câte 10 zile se află la prelecțiuni, și din cauza absenței lor, căzură cei mai mulți la examen”.

Ierarhul vedea doar două posibilități pentru depășirea crizei și protejarea elevilor externi „de o viețuire degradatoare, pre care o deprinde prin bordeile vierilor, și prin localurile de debit al băuturilor spirtoase, nefiind alte locuințe în Socola”: mărirea internatului Seminarului sau, dacă lucrul nu era posibil, mutarea școlii în oraș¹⁷¹.

Problemele însă nu s-au rezolvat atunci, așa că, în 1881, Ministerul a luat o decizie care nu presupunea alocarea de noi fonduri: eliminarea externilor. Directorul Filotei Romanescu atrăgea însă atenția că din cei 225 de elevi ai Seminarului, doar 56 erau interni, așa că îndepărtarea imediată a externilor ar fi dus la reducerea dramatică a numărului de elevi și, implicit, de absolvenți. Până la urmă s-a ajuns la un compromis

¹⁷⁰ ANIC, MCIP, dosar 137/1877, f. 1, adresa lui Ieronim Buțureanu din 20 ianuarie 1877 către Minister, original.

¹⁷¹ ANIC, MCIP, dosar 137/1877, f. 33r-v, „Copie de pe relațiunea înregistrată la nr. 1512 dată de Prea Sf. Arhiereu Irinupoleos Vladimir Suhopan din 15 august 1877”. Referatul înaltului ierarh se găsește redat și în Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, Anexa nr. 72 „Raportul delegatului Mitropoliei la examenul de fine de an al Seminarului «Veniamin»”, 16 [corect, 15] august 1877”, p. 118*-119*.

în anii care au urmat: neacceptarea de noi elevi externi, cei aflați deja în școală având posibilitatea să-și termine totuși studiile¹⁷².

În unele cazuri, elevii se simțeau abandonați de conducerea Seminarului, care avea alte preocupări, mai lumești. Un asemenea director „absent” a fost, consideră Gheorghe Ghibănescu în amintirile sale, tocmai Filotei Romanescu, fostul coleg de studenție al lui Constantin Erbiceanu:

„Cu părintele director, arhimandritul Filotei Romanescu, nici un elev nu ducea casă bună, că nu se interesa de nimeni. În trei ani de zile nu l-am auzit să spună o vorbă, să dea o povață; să cheme un elev să-l mustre. Era musafir la Seminar, căci cupeul lui – avea cupeu –, toată ziua și-o petrecea prin târg, unde își arăta cu mândrie giubeaua lui căptușită cu matasă. Când îl zăriam că se plimba prin cerdacul din fața direcției, noi o ocoleam pe la bucătărie, ca să fim departe, mai departe, cât mai departe de cuvinte lui puțin măgulitoare pentru noi. Am eșit cu sufletul gol în cei trei ani din Seminarie din lipsa apropierei sufletești cu cârmuitorii”¹⁷³.

Numărul mic de elevi interni în toată perioada profesoratului lui Constantin Erbiceanu făcea ca selecția lor să se facă mai riguros decât înainte; așa că anual se ținea în toamnă un concurs pentru bursele vacante. În comisia de acordare a acestor burse pentru internat îl găsim pe viitorul academician doar în anii 1876-1877¹⁷⁴ sau în 1886-1887¹⁷⁵. În

¹⁷² Cf. Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 142. Tot 56 de elevi erau găzduiți în internatul Seminarului și în 1876, iar sumele care se cheltuiau cu aceștia ni se par modeste. Bugetul școlii pe acel an prevedea 57.132 lei pentru salariile celor 16 profesori, diurna directorului și salariile pedagogului, economului și servitorilor și doar 15.975 lei pentru întreținerea celor 56 de elevi interni (la care se adăugau „13 persoane interne”) și pentru administrarea școlii. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 260/1876, „Acta budgetelor”, f. 3r-v: „Budgetul Seminarului Central Socola, Iași, pe anul 1876”, original.

¹⁷³ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 17-18.

¹⁷⁴ În 1876, an în care îl vom regăsi și pe Constantin Erbiceanu în comisie, din cele 56 de burse prevăzute prin buget, opt se vacantaseră în timpul anului școlar 1875-1876, și încă 11 în vară, în urma absolvirii unor beneficiari, așadar urmau a fi scoase la concurs 19 burse. Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 268/1876, f. 14, raport nr. 363 din 10 iulie 1876 către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, concept. Comisia era aleasă anual, conform

schimb, fratele său apare aproape constant (din 1873-1874 până în 1880-1881 și după 1885-1886)¹⁷⁶.

Dascălii erau chemați să-i examineze pe elevi la sfârșitul primului semestru (examene de iarnă, de regulă la început de ianuarie¹⁷⁷) și la sfârșit de an școlar (examene generale), înainte de vacanța de vară. Examenele se dădeau în fața titularului catedrei și a altor doi (în unele cazuri, trei) delegați desemnați dintre profesorii școlii, cu oarece cunoștințe în domeniul respectiv. Adesea erau prezenți și unul-doi delegați din partea Mitropoliei care întocmeau uneori și rapoarte¹⁷⁸.

Bunăoară, în cadrul examenelor de iarnă din ianuarie 1872, elevii cursului superior erau programați pentru a fi ascultați în ziua de marți, 4, din materia predată de Constantin Erbiceanu. Așadar, la examenul de

articolului 6 din Regulamentul de ordine al Seminarului. În septembrie 1876, consiliul profesoral i-a desemnat pe August Scriban, Constantin Erbiceanu, Vasile Proca și Petru Râșcanu, care, sub președinția directorului Ieronim Buțureanu, trebuiau să selecteze prin concurs bursierii „pentru diferitele clase”. Vezi și dosarul 267/1876, „Acta eliberărilor de atestate și certificate pe 1876”, f. 143, proces-verbal al Consiliului profesoral din 1 septembrie 1876, original. Ministerul adăugase și condiția ca elevii bursieri să aibă cel puțin media generală 6 (f. 384 adresa nr. 8698 din 4 septembrie 1876, original). Pe 9 septembrie, comisia din care făcea parte și Constantin Erbiceanu își încheia lucrările și prezenta Consiliului profesoral catalogul examinaților și lista elevilor care obținuseră media generală necesară pentru a primi una din cele 19 burse disponibile (f. 387 și 413, raportul din 9 septembrie 1876 al comisiei, respectiv lista celor 19 elevi, originale scrise de mână lui Constantin Erbiceanu).

¹⁷⁵ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 140, n. 1.

¹⁷⁶ *Ibidem*. Tot în toamnă, la începutul lunii septembrie, se desfășurau examenele de corigență, în fața unei comisii alcătuită din cinci profesori, la care se adăugau titularii obiectelor. Constantin Erbiceanu a făcut parte uneori din această comisie, dar nu atât de des precum alți colegi ai săi. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 276/1877, „Acta esamenelor de iarnă și de vară, a esamenelor de corrigere, esamene generale 1877/78 și esamene de admitere la burse pe an școlar 1877/1878”, vol. II, f. 293r-v, „Prescript-verbal 1878 septembrie 1”, original.

¹⁷⁷ O excepție s-a consumat în anul școlar 1880/1881, pe fondul epidemiei de variolă, când impunându-se vaccinarea elevilor sub supravegherea familiilor, consiliul profesoral al Seminarului a luat decizia ca semestrul să se încheie mai repede, la 14 decembrie, iar examenele de iarnă să înceapă câteva zile mai târziu decât de obicei, la 8 ianuarie 1881. Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 302/1880, f. 14r-v, „Prescript Verbale 1880, decembre 11”, original.

¹⁷⁸ Vezi detalii la Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 144, n. 1.

Teologie dogmatică, morală și pastorală și drept canonic îi găsim ca delegați pe Gheorghe Erbiceanu și August Scriban, în vreme ce viitorul academician figura ca delegat, alături de Gheorghe Costăchescu, la trei materii: limba elină (catedra fratelui său), cântările bisericești și istoria universală și eclesiastică, catedră pe care o părăsise un an mai devreme, o dovadă în plus că încă avea conexiuni cu acea materie; și tot el era delegat, acum împreună cu Nicolae Giurgianu, la examenul de Elocvență bisericească¹⁷⁹. Exact un an mai târziu, la începutul lunii ianuarie 1873, îl găsim pe Constantin Erbiceanu ca delegat la examenele de istorie a Vechiului și Noului Testament (la cursul inferior, alături de August Scriban), elină (cursul superior, alături de Gh. Costăchescu), introducere în Sf. Cărți, exegetică și patrologie (cursul superior, alături de Petre Râșcanu), și chiar de caligrafie și desen (cursul inferior, alături de Gh. Drăghici)¹⁸⁰.

¹⁷⁹ SJAN Iași, SVC, dosar 216/1872, „Acta atingătoare de questiuni de programe și disciplina elevilor pe 1872”, f. 9 și 13, „Programul ținerii essamenelor semestrului I al anului școlar 1871/72 în Seminariul Central din m-rea Socola”, original.

¹⁸⁰ SJAN Iași, Rectorat, dosar 228/1873-74, „Dosarul relativ la examenele Seminariului Socola”, f. 2, „Programa ținerii essamenului semestrului I-iu 1873/74”, original. În exact aceleași poziții îl regăsim ca delegat și în ianuarie 1876, doar că parțial alături de alți colegi. Cf. dosar 275/1876, „Dosarul corespondenței cu Seminariul Socola pe anul 1875-1876. 1875 decem. 29”, f. 2, „Programa ținerii essamenului semestrului I-iu 1875/76”, original. Un an mai târziu, la examenele catedrei sale sunt delegați Filotei Romanescu și August Scriban, în vreme ce pe el însuși îl aflăm delegat la examenele de istorie sacră (alături de August Scriban), elină (cu Gheorghe Costăchescu), introducere în Sf. Cărți, exegetică și patrologie (alături de Petre Râșcanu), caligrafie și desen (alături de dr. Agapi). Cf. dosar 302/1876-77, „Dosarul corespondenței cu Seminariul Socola. 1876 decem. 27”, f. 2, „Programa essamenelor semestrului I-iu pe anul 1876/77”, original. În ianuarie 1879, Constantin Erbiceanu era asistat, la examenele catedrei sale, de delegații Filotei Romanescu și Dragomir Demetrescu (tustrei cu experiențe formative ateniene) iar el însuși participă ca delegat la examenele de istorie bisericească (cu Dragomir Demetrescu), filosofie (cu Filotei Romanescu), elină (tot cu Dragomir Demetrescu), introducere în exegetică și patrologie (cu fratele său), morala și liturgica (cu Dragomir Demetrescu). Cf. dosar 357/1878-79, „Dosarul corespondenței cu Seminariul Socola. 1878 decem. 23”, f. 2, „Programa pentru succesiunea studiilor la esamenul semestrului I-iu”, original.

În ianuarie 1884 a fost asistat tot de Filotei Romanescu și de Dragomir Demetrescu, iar el apare personal ca delegat doar la examenele de morală (curs inferior, alături de Filotei Romanescu) și la științele exegetice (curs superior, alături de Gheorghe

Ne întrebăm dacă într-adevăr Constantin Erbiceanu a participat, ca evaluator, la examenele de iarnă din anul școlar 1886-1887, desfășurate între 2 și 12 ianuarie 1887. În decembrie 1886, se afla pe picior de plecare la București, unde avea să figureze de la 1 ianuarie 1887 între profesorii Seminarului Central din capitală. Așa că nu credem în prezența sa la Iași la examenele de iarnă, deși programarea publicată în decembrie 1886 în *Revista Teologică*, îl amintește; e drept, nu ca participant direct, ci ca titular al catedrei¹⁸¹.

Examenale de vară se desfășurau cu mai multă solemnitate, la ele luând parte și delegați numeroși din afara Seminarului. Rectorul Universității din Iași, cel care avea, potrivit legii, responsabilitatea avizării acestor examene în zonă, nota în iunie 1874 că vor fi invitați „ca să asiste la examenele școlarilor de la Seminariul Socola domnii V. Palade, P. Paicu, I. Caragiani, Dr. Ciurea”¹⁸². Autoritățile puneau mare accent pe aceste examene, considerate o adevărată oglindă a școlii. O circulară trimisă de la Minister în mai 1884, repetând demersuri deja tradiționale, invita directorii de școli să aibă „toată îngrijirea ca asemenea cercetări solemne pentru elevi, părinți și public, să fie cât se poate mai minuțioase și serioase, spre a încredința guvernul despre progresul adevărat al instrucțiunii publice din țara noastră”¹⁸³.

Costăchescu). Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 326/1883-1884, „Acta esamenilor și a tot ce aparține de examen și a notelor generale pe 1883/84 și catalogul de corigeri”, f. 4, „Programa examenului de iarnă, anul școlar 1883/84”, original.

Spre finalul carierei ieșene, la examenele de iarnă din 2-14 ianuarie 1886, Constantin Erbiceanu a fost asistat de Dragomir Demetrescu și de directorul Răileanu, în vreme ce el era delegat la religie (cursul inferior, alături de August Scriban), științe exegetice (cursul superior, alături de director) și elină (alături de Dragomir Demetrescu). Cf. *Revista Teologică*, an III, nr. 42, 28 decembrie 1885, p. 336, articolul *Seminariul Veniamin din Iași*.

¹⁸¹ *Revista Teologică*, an IV, nr. 36, 28 decembrie 1886, p. 289.

¹⁸² SJAN Iași, Rectorat, dosar 228/1873-74, f. 3, adresa nr. 113 a Seminarului către Rectorat, original. Iar la examenele de vară din 1878 numărul delegaților a crescut: Iosif Bobulescu, Vasile Paladi, Zaharia Columb, Vasile Adamachi, Anastasie Fătu. Cf. dosar 332/1877-78, „Dosarul corespondenței cu Seminariul Socola. 1877 decembrie 20”, f. 4, rezoluția Rectoratului, original.

¹⁸³ Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 326/1883-1884, f. 24, circulara nr. 4967 din 22 mai 1884.

În cadrul examenelor de vară din iunie 1876, la teologia dogmatică, morală și pastorală (clasele a V-a și a VI-a), ca și la dreptul canonic (clasa a VII-a) asistau ca delegați din partea școlii, fratele titularului, Gheorghe Erbiceanu, alături de directorul Ieronim Buțureanu, în vreme ce pe Constantin Erbiceanu îl găsim delegat la istoria bisericească (cursul inferior, alături de Petre Râșcanu), la elină (alături de director), pastorală (alături de fratele său) și muzică vocală (alături de fratele său și de Gheorghiu și Belissimus)¹⁸⁴. Un an mai târziu, la 8 iunie 1877, avea loc examenul la catedra sa, cu delegați Gheorghe Erbiceanu și Filotei Romanescu, iar Constantin Erbiceanu a asistat la examenele de istorie bisericească (cursul inferior, alături de dr. Agapi), elină (curs superior, alături de Filotei Romanescu), teologie morală și pastorală (curs inferior, alături de fratele său) și muzică vocală (curs superior, alături de frate dar și de Gheorghiu și Belissimus)¹⁸⁵.

¹⁸⁴ SJAN Iași, Rectorat, dosar 275/1876, f. 7, „Programma ținerei essamenului semestrului al II-le de vară în Seminarul Central din M-rea Socola, pe anul 1875/76 începător de la 7-23 iunie”, original.

¹⁸⁵ Cf. SJAN Iași, Rectorat, dosar 302/1876-77, f. 6, „Programma ținerei essamenului semestrului al II-le de vară în Seminariul Central din M-rea Socola, pe anul 1876/77 începător de la 7-23 iunie”, original. Și în anul următor, lucrurile s-au petrecut asemănător, doar că viitorul academician a fost desemnat pentru examenul la desen (alături de Petre Râșcanu), în loc de muzică vocală. Cf. dosar 332/1877-78, f. 6, „Programma ținerei essamenului semestrului al II-le de vară în Seminariul Central din M-rea Socola, pe anul 1877/78 începător de la 6-22 iunie”, original. În iunie 1879 Constantin Erbiceanu era asistat la examenele catedrei sale, ca și în iarnă, de Filotei Romanescu și de Dragomir Demetrescu, iar el însuși asista la examenele de istorie eclesiastică (cu August Scriban), elină (cu Dragomir Demetrescu), teologie morală și pastorală (curs inferior, cu același), introducere în exegeză și ermeneutică (curs superior, cu Filotei Romanescu), caligrafie și desen (alături de Petre Râșcanu și Dragomir Demetrescu). Cf. dosar 357/1878-79, f. 5, „Programma pentru succesiunea studiilor la esamenul de finea anului școlar 1878-79, începător de la 6-22 iunie”, original.

În cadrul sesiunii de vară din 6-22 iunie 1884, Constantin Erbiceanu era asistat de Dragomir Demetrescu și August Scriban, în vreme ce la rândul său, ocupat cu redacția revistei, asista doar la examenele de morală și pastorală (curs inferior, alături de Dragomir Demetrescu) și științe exegetice (alături de fratele său). Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 326/1883-1884, f. 27, „Programa după care au a se ținut esamenenele generale de finea anului școlar 1883/84 la Seminariul «Veniamin» din M-rea Socola”, original.

Se mai păstrează în arhive programarea ultimei sesiuni a examenelor de vară (anul școlar 1885-1886, sesiunea iunie 1886) la care a participat viitorul academician. Numai că stilul de redactare s-a schimbat, odată cu desemnarea noului director, Vasile Răileanu, și astfel nu putem afla numele delegaților, ci numai data fiecărui examen și numele profesorului titular. Potrivit acestui document, Constantin Erbiceanu și-a evaluat elevii dimineața la oral și după-amiaza la scris, după cum urmează: clasa a V-a pe 6 iunie, clasa a VI-a pe 12 iunie și clasa a VII-a pe 8 iunie¹⁸⁶.

Constantin Erbiceanu era o fire calmă, echilibrată, cerebrală. Fiica sa, Constanța, remarcabilă pianistă și respectată profesoară la Conservatorul din București, i se destăinuia unui elev devenit, în crepusculul vieții, amic și confident, proiectându-l pe tată în deplină antiteză cu mama ei: „Tata nu era *iute la mânia*, cum se spunea la Iași. Nu-și ieșea niciodată din calmul lui, orice s-ar fi întâmplat”¹⁸⁷.

Drept urmare, se purta foarte blând cu școlarii săi. În general, elevii de la cursul superior beneficiau de un tratament mai puțin aspru din partea profesorilor, lucru ce se poate vedea în notele obținute, dincolo de realitatea incontestabilă că acolo se regăseau doar școlarii cu aplecare spre învățătură. Deși, referitor la acest comportament al dascălilor, informațiile perioadei sunt contradictorii. Pe de o parte, există relatări care acuză o îngăduință prea mare față de copii. Pe de altă parte, notele de la examene nu sunt atât de mari cum ne-am fi așteptat, ba chiar apar anual o mulțime de corijenți sau chiar repetenți¹⁸⁸.

¹⁸⁶ SJAN Iași, Rectorat, dosar 559/1885, f. 89r-v, „Programa după care au a se ține esamenile generale pentru finea anului școlar 1885/86 în Seminariul «Veniamin» din Iassy”, original.

¹⁸⁷ Theodor Balan, *Prietenii mei muzicieni: Tiberiu Brediceanu, Constantin Silvestri, Constanța Erbiceanu, Ion Vasile*, București, Editura Muzicală, 1976, p. 207.

¹⁸⁸ Bunăoară, regăsim o situație neașteptată la sfârșitul anului școlar 1881, când printre elevii declarați, în primă instanță, repetenți, s-a numărat și Vespasian Erbiceanu, fiul lui Gheorghe Erbiceanu, viitor jurist de marcă și membru al Academiei Române, pe atunci

Documentele din arhive ne arată că dascălul avea, într-adevăr, obiceiul să pună note mari în cursul semestrelor și la fel de îngăduitor se manifesta la examene. Comparând cele câteva liste salvate de medii de la examene, vedem că elevii cursului superior primeau, aproape invariabil, cele mai mari medii tocmai la obiectele predate de Constantin Erbiceanu; în anul școlar 1877/1878, de exemplu, spre deosebire de fratele Gheorghe, el nu a lăsat niciun corijent¹⁸⁹.

Gheorghe Ghibănescu ne-a lăsat o importantă mărturie cu privire la felul în care era receptat, de către elevii săi de la Iași, viitorul savant. Era, se pare, o diferență notorie între stilul de predare al fraților Erbiceanu, în favoarea celui mai mare, Gheorghe, care locuia în imediata apropiere și ajungea primul la școală. Lucrul era vizibil nu doar la orele de greacă, care, în ciuda dificultății evidente, rămăneau întipărite în mintea școlarilor¹⁹⁰, ci și la celelalte materii suplinite ocazional de elenist¹⁹¹.

însă elev în clasa a IV-a la Seminarul de la Socola, Potrivit dispozițiilor ale Ministerului, transmise prin circulara nr. 4476/1878, nu promovau decât elevii care obțineau o medie generală de cel puțin 6. Se găsisese însă o porțiță de salvare, pentru a nu pierde din efectivul de elevi: propunerea profesorului Vasile Proca, acceptată de Consiliul profesoral, prin care se admitea totuși celor care aduceau (post-factum!) adeverințe medicale pentru perioada prelegerilor, sau „acte justificative de forță majoră”, să încerce a-și corija media în toamnă. SJAN Iași, SVC, dosar 302/1880, f. 18 („Prescript Verbale no. 11 1881, iunie 23”), respectiv f. 28 („Lista elevilor repetenți și expulși”), originale.

¹⁸⁹ SJAN Iași, SVC, dosar 276/1877, vol. I, f. 15-17, listele claselor V,VII,VII la examenele de iarnă, respectiv f. 24v, lista corijenților și repetenților, originale; f. 39-41, listele claselor V,VII,VII la examenele de vară, originale.

¹⁹⁰ „La greacă aveam șase ceasuri pe săptămână, așa că temele la greacă ne ocupau în fiecare sară. Și acum știu să spun pe nerăsuflăte articulele grecești, așa cum ne-a spus cuconul Gheorghe să le învățăm pe de rost. Într-un drum pe șesul Bahluiului spre casă am zis și am zis o, i, to; tu, tis, tu; cu singular, plural și dual; așa că după 52 de ani și azi le zic pe de rost!

Și tare necăjiți mai erau profesorii noștri! Conu Gheorghe avându-și casele devală în apropierea Seminariei, venia regulat el cel dintâi și pe zi cu soare și pe ninsoare, și înghețat și asudat! Ceasornic; el era ceasornicul Socolei!” Cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 16.

¹⁹¹ „În 1880 pleacă Petru Râșcanu la Paris spre complectare de studii. Vine la catedră domnul Gheorghe Erbiceanu, elenistul. Pare că-l văd în clasă. Tușia, își sufla nasul, își așeza ochelarii pe nas; striga la catalog, iar mai tușia ascuțit, își așeza barbișonul. Deschidea ghiozdanul, scotea pe Mandinescu... Neculau, citește tu... Elevul citea un period. Stai; ei!

Despre prestația profesorală a lui Constantin, opinia fostului elev nu era la fel de bună, căci dascălul (dar și materia în sine) părea că îi favorizează pe „bucheri”, cei care învățau mecanic:

„Cât ne-a explicat la dogme, la morală, la pastorală, părintele Inochentie la Huși, Costache Erbiceanu la Socola, n-am prins mult! Vorbă, vorbă și iar vorbă! Cea mai rea lecție este aceea în care vorbește numai profesorul, face oratorie, dar clasa nu-și mai are atenția susținută. [...] De ce oratoria bisericească în genere este sarbădă la noi: fiindcă se învață după *modèle beltèle*, unde frazeologia sacă domină, mistuind ideile! De la lecțiile active mai ții minte ceva; de la cele oratorice nu prinzi nimica!”¹⁹²

Profesorul era, așadar, dacă dăm crezare amintirilor lui Gheorghe Ghibănescu, mai puțin înclinat să explice cu spirit pedagogic materia sau să se folosească de materiale didactice diverse. Să nu uităm că însăși Biserica nu agrea dezbaterea reală, considerând-o o dovadă de lipsă de credință, iar materia predată de cel în cauză reprezenta miezul învățăturilor teologice¹⁹³. Apoi, nu era singurul, căci școala românească se afla într-o perioadă de adaptare la noile metode de predare folosite în

ce-ai înțeles! Trudă, îngăimeală; el te ajuta și-ți mai adăuga la cele scrise unele lămuriri. Toți le notam pe marginea cărții. Și acum am exemplarul meu de istorie legat frumos, cu sute de notițe scrise mărunț pe marginea cărții. La fiecare frază te opria, te căzneau să răspunzi tu, deci deveneau activ; îți mai turna untdelemn peste truda ta. Și eșiai din clasă cu lecția desțelenită. Repetarea în meditație era ușoară; îți coordonai textul cu notele; glasul profesorului îți suna în urechi și lecția o știai bine, desprinsă din buchea cărții!”. *Ibidem*, p. 19-20. Vezi și SJAN Iași, SVC, dosar 294/1880-1881, f. 2, „Program de studiu Istoriei universale la Seminaru, pe semestrul de iarnă, anul scolaru 1880-1881”, 10 ianuarie 1881, original.

¹⁹² Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 19.

¹⁹³ Chiar grupul de la revista *Deșteptarea*, la care ne vom referi mai jos, considera, altminteri la unison cu personaje precum Constantin Erbiceanu sau episcopul Melchisedec, că seminariile cunoșteau o perioadă de decădere, din varii motive, după epoca lui Filaret și Neofit Scriban. Cei de la revistă dădeau vina pe programul studiilor, pe modul de predare și chiar pe constrângerile sistemului de educație; consecințele se vedeau în calitatea instrucției elevilor, care ajungeau „fără simț, fără demnitate de om și fără cea mai mică convingere de ceea ce au învățat, și aceasta tocmai în cele religioase, pentru că știința i s-a predat în mod dogmatic iar nu convingător”. Vezi *Organizarea seminariilor*, în *Deșteptarea*, an IV, nr. 21 din 30 iulie 1885, p. 172-174, aici p. 173.

Europa civilizată, un parcurs complicat și întins în timp. De altfel, la 1881 ministrul V.A. Urechia, urmând o practică mai veche, se vedea nevoit să dea o circulară în care să le ceară profesorilor utilizarea „manualelor ce se găsesc imprimare”, dovadă că mulți dascăli nu făceau asta; ei erau încurajați să renunțe la obiceiul dictării materiei și, mai mult, să pună accent pe explicarea noțiunilor predate, în vreme ce directorilor de unități școlare, li se solicita întocmirea de liste cu manualele folosite de fiecare profesor (de fapt o cerință puțin benefică pe termen scurt, dar care măcar atrăgea atenția asupra posibilelor îmbunătățiri din procesul de predare-învățare), pentru centralizarea lor la Minister¹⁹⁴.

Prin grija savantului, care și-a donat mare parte din manuscrisele aflate în posesia sa, Bibliotecii Academiei Române, se păstrează trei cursuri de teologie morală, unul din obiectele din cuprinsul catedrei lui Constantin Erbiceanu¹⁹⁵. Mai întâi niște notițe luate de el însuși pe vremea studenției la Atena (firește, în limba greacă), apoi altele două, de data aceasta predate de profesor elevilor seminariști de clasa a VI-a la Iași și la București.

Este vorba despre *Θεολογική Ηθική* (Teologie morală), la care savantul completa, peste ani, „Note luate la studiul moralei. C. Erbiceanu”, legat împreună cu următorul curs la care ne-am referit, rescris de elev după notițele luate în clasă, *Manuscript la Morala Creștină. Proprietatea subsemnatului elev, studiată în classa VI seminarioală. 1876 octomber în 10. Gh. Roșiescu*; pe pagina de titlu a acestuia din urmă, profesorul oferea o lămurire: „Note dictate de mine la Seminarul Socola asupra Moralei Teologice pe la 1870-1887. C. Erbiceanu”¹⁹⁶. Cel de-al treilea este *Curs de Teologie morală*, predat în Seminarul Central

¹⁹⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 301/1881, f. 13, circulara nr. 15857 din 3 noiembrie 1881, tipăritură.

¹⁹⁵ Deși puțin probabil, nu este exclus să fi existat și altele, poate în fondul de 1519 volume donat de savant în 1909 Internatului Facultății de Teologie de la Universitatea din București dar „risipit” de custozi între timp.

¹⁹⁶ Acestea două sunt legate împreună cu alte lucrări într-un manuscris miscelaneu: C. Erbiceanu, *Științe teologice* (Biblioteca Academiei Române, Mss românești 3357, A 1358).

din București și copiat de Demetriu Coravu în august 1888, și apoi litografiat¹⁹⁷.

O simplă comparație a celor trei manuscrise (din care primele două legate împreună) arată că în alcătuirea cursului său de teologie morală, Erbiceanu nu a recurs deloc la notițele luate în timpul studenției ateniene. Cursul luat la Atena, organizat în două părți, cuprindea definiția, relațiile teologiei morale cu cea dogmatică și cu filosofia, sursele și metodele, insistând foarte mult pe istoria vieții morale și a moralei în sine, pornind din cele mai vechi timpuri; o perspectivă mai degrabă istorică, așadar, decât teoretică.

Notele luate de elevul Roșiescu, altminteri foarte sintetice, își găsesc dezvoltarea în cel de-al treilea curs, copiat, cu sprijinul profesorului, la 1888. Nu înseamnă însă că Erbiceanu fusese neglijent în predare la Socola și abia la Seminarul Central de la București, mai bine finanțat, populat și poziționat, a început să se achite conștiincios de îndatoririle sale. În acest din urmă caz avem de-a face cu interesul profesorului de a avea el însuși un exemplar complet și litografiat al cursului său, de unde și întinderea manuscrisului (271 de pagini). Nu mai vorbim de faptul că trecuseră 12 ani și între timp, câștigând experiență, ajunsese la o viziune mai clară asupra domeniului, reușind o sistematizare mai potrivită. Acest manuscris, și nu cel de la 1876, trebuie luat în

¹⁹⁷ Vezi *Curs de Teologie morală* de dl. C. Erbiceanu, licențiat în teologie la Facultatea din Atena, profesor la Facultatea de Teologie, la Seminariul Central și director al Tipografei Cărilor Bisericești. Scriitor Dem Coravu clasa VI. Litograf D. Ștefănescu, în Ministerul Cultelor, București, 1888 (Biblioteca Academiei Române, Mss românești 8592). Din vina copistului, sau, cine știe, poate chiar a profesorului, în manuscrisul litografiat își făcuseră loc mai multe erori, drept pentru care savantul completa, înainte de a-l dăruia Academiei: „Această lucrare este a mea, dar foarte greșit reprodușă de studenți. C. Erbiceanu” (pe coperta exterioară) și „Am predat această morală și la Iași în Seminarul Socola și în București. Regret că la decopiere de cătră școlari s-au strecurat prea multe și mari greșeli. 1907 ianuar 6. C. Erbiceanu” (pe coperta interioară).

considerare atunci când discutăm despre competențele didactice ale profesorului în domeniul său de activitate¹⁹⁸.

După o largă „Introducere”, în care discuta definiții, bazele, metoda și utilitatea teologiei morale și relațiile acesteia cu teologia dogmatică și cu filosofia, cursul de la 1888 se deschidea elevilor în două părți. În prima, Erbiceanu discuta teoriile vieții morale, prezentând legea morală, apoi umană, naturală, divină, apoi insista asupra liberului arbitru („voința liberă”), asupra vieții morale, „acțiunilor bune”, a celor șapte virtuți creștine (pe care le numește în limba greacă), a păcatului și „tentațiunilor”. În a doua parte, intitulată „Viața morală practică” elevii erau învățați despre theosofie, despre speranța în D-zeu și „amoarea” în D-zeu, despre jurăminte, umanitate, dreptate și iubirea de adevăr, insistând, într-un întreg capitol, asupra problematicei iubirii: „amoarea cu beneficiență”, „amoarea în familie”, „amoarea socială sau amoarea datorită patriei”, „amoarea în Biserică” etc., cursul încheindu-se cu „amoarea către noi înșine”.

Membru în Comisia cărților bisericești

Dincolo de obligațiile obișnuite de dascăl, Constantin Erbiceanu a făcut parte și din comisia instituită la Iași pentru cercetarea cărților bisericești, un organism subordonat Sfântului Sinod (o comisie identică își desfășura lucrările la București). Nu am reușit să identificăm anul intrării elenistului în comisie, dar se pare că este anterior lui 1876.

În luna mai a acelui an (1876), Sf. Sinod trimitea spre analiză *Manualul de explicarea învățăturilor morale evanghelice*, prelucrat de N. Pacu, și cerea „de urgență” să i se comunice „dacă comisia a terminat de cercetat cărțile trimise din anul trecut”, îndemnând la recuperarea

¹⁹⁸ Existau destule surse de inspirație pentru alcătuirea cursului, începând cu lucrarea lui Filaret Scriban (*Morala creștinească sau Teologia morală pe scurt*, Iași, Tipografia Buciumul român, 1855), concepută de altfel ca manual pentru seminarii și aprobată de forurile îndrituite.

rapidă a întârzierilor¹⁹⁹. În iunie, Sf. Sinod expedia la Iași *Compendiul de Istoria Bisericii*, semnat de Nicolae Nitzulescu, solicitând, tot „urgent”, un punct de vedere²⁰⁰, iar în luna iulie 1876 trimitea spre cercetare manualul de *Geografie Sfântă* al diaconului Costescu Duca²⁰¹.

În mod sigur, comisia de la Iași nu funcționa așa cum ar fi trebuit. Lucrul nu e dovedit doar de întârzierile flagrante în cercetarea cărților trimise de Sinod, ci și de aceea că vreme de jumătate de an ea a funcționat cu efectiv incomplet. În noiembrie 1876, directorul Seminarului de la Socola îi cerea mitropolitului primat, Calinic Miclescu, să numească dintre profesorii școlii o altă persoană în comisie în locul lui Nechifor Iliescu Sprânceană, decedat, cum am văzut, în luna aprilie²⁰². Până la numirea înlocuitorului, în acea perioadă comisia a lucrat avându-l în frunte pe directorul Ieronim Buțureanu, iar ca membri pe Gheorghe Costăchescu, Gheorghe și Constantin Erbiceanu²⁰³.

Deficiențele comisiei de la Iași fuseseră luate și în discuția Sfântului Sinod. În calitate de președinte al înaltului organism bisericesc, Calinic Miclescu îl anunța pe Ieronim Buțureanu că s-a discutat în ședința din 9 noiembrie 1876 situația târăgărilor de la Iași și îl invita

¹⁹⁹ SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, „Acta lucrărilor comisiei însărcinate cu examinarea cărților trimise de Sinod”, f. 1, adresa nr. 3 din 17 mai 1876 semnată de mitropolitul primat, original.

²⁰⁰ SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, f. 2, adresa nr. 21 din 3 iunie 1876 semnată de mitropolitul primat, original. Urgența venea din faptul că manualul fusese deja publicat la București în anul precedent: Nicolae Nitzulescu, *Compendiu de Istoria Bisericii*. Coprindendu istoria preparatore, istoria primitivă, secolu apostolic, istoria veche și istoria medie (1-1453), București, Tipografia Curții, 1875, VII+248 p.

²⁰¹ SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, f. 4, adresa nr. 32 din 23 iulie 1876 semnată de secretarul Sf. Sinod, original.

²⁰² SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, f. 5, adresa nr. 437 din 5 noiembrie 1876 către primatul României, concept.

²⁰³ Sfântul Sinod desemna, la începutul lunii decembrie, un nou membru în comisie, pentru a ocupa locul lăsat liber de Nechifor Iliescu Sprânceană: arhimandritul Filotei Romanescu, numit profesor la Seminar în urmă cu câteva luni. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, f. 13, adresa Sfântului Sinod nr. 41 din 7 decembrie 1876 către Seminarul de la Socola, semnată de mitropolitul primat, Calinic Miclescu, original.

să ia grabnice măsuri pentru „a activa lucrările ei de cercetare, căci au trecut aproape doi ani de când se tot așteaptă rezultatul cercetărilor ei, și învățământul religios în țară suferă din lipsa unor manuale bune”. Se pare că nu atât președintele comisiei de la Iași, cât ceilalți membri tergiversaseră analizele, după cum reiese dintr-o rezoluție de pe adresa Sfântului Sinod, în care Ieronim Buțureanu decidea să atașeze la afișier, pe lângă actul de convocare a colegilor din comisie pentru o ședință la 18 noiembrie, și atenționarea de la București „spre a se vede de membrii săi” și, astfel, să reușească să le învingă inerția²⁰⁴.

Ședința comisiei fixată pentru data de 18 noiembrie 1876 nu a ajuns la nici un rezultat, probabil pentru că membrii nu avuseseră vreme să-și pregătească materialele, așa că o nouă întâlnire era stabilită, cinci zile mai târziu, la care se reușea recuperarea întârzierilor. Abia la sfârșitul lunii noiembrie era trimis la București rezultatul analizei mai urgente, cea asupra compendiului alcătuit de Nicolae Nitzulescu²⁰⁵.

Raportul la care contribuise din plin și Constantin Erbiceanu recomanda cu unele rezerve manualul, considerând că în lucrarea cercetată „se află multă erudițiune despre starea științelor” și se dovedește „în specia ei superioară altor cărți române de istoria bisericească”. Există însă și reversul medaliei: din pricina prezentării necorelate a unor date de către autor, cititorii puteau fi jigniți „în sentimentul pios al ortodoxiei” (se ofereau cinci asemenea exemple concrete din manual); mai ales dacă s-ar izola anumite pasaje, coroborându-le apoi cu „atestarea însăși a elaboratorului”, se creează o impresie periculoasă: „cartea este lucrată după autori protestanți și papiști”. De unde și concluzia că ar fi trebuit mai bine armonizată cu dogmele și tradițiile credinței ortodoxe.

²⁰⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, f. 7, adresa Sfântului Sinod nr. 6 din 12 noiembrie 1876 și rezoluția lui Ieronim Buțureanu, din 15 noiembrie 1876, original; f. 8, convocatorul în cauză, din 16 noiembrie 1876, original.

²⁰⁵ SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, f. 9 (convocatorul din 19 noiembrie pentru data de 23 noiembrie, original) și f. 10 (adresa nr. 451 de însoțire a raportului Comisiei de la Iași, 27 noiembrie 1876, concept).

Stilul redactării era considerat „corect și negreoi”, însă unele expresii și anumiți termeni de specialitate (e drept, greu de ocolit, după cum se recunoștea) făceau din compendiu „o carte cu anevoie de înțeles”, așa încât comisia își declina în favoarea Sfântului Sinod competența cu privire la clasa la care ar putea fi folosit manualul de istorie bisericească. În fine, raportul conținea și o opinie separată, posibil a lui Gheorghe Erbiceanu, care propunea rectificări punctuale ale câtorva paragrafe²⁰⁶. Nu este exclus ca inclusiv acest raport ușor rezervat asupra lucrării lui Nitzulescu să fi contribuit la relația ușor tensionată între autor și Constantin Erbiceanu, viitori colegi la Facultatea de Teologie a Universității din București²⁰⁷.

Chiar dacă a continuat fără întreruperi să facă parte din Comisia pentru cercetarea cărților bisericești constituită la Seminarul de la Socola, Constantin Erbiceanu și-a rărit, spre sfârșitul carierei didactice ieșene, participarea activă la acest organism. Motivul l-a constituit munca foarte solicitantă, începând cu primăvara anului 1883, la *Revista*

²⁰⁶ SJAN Iași, SVC, dosar 259/1876, f. 11, continuată la 16 (raportul din 24 noiembrie 1876, copie semnată de membrii comisiei) și f. 12 (opinia separată, dar incompletă; poate o scăpare a noastră, dacă nu o lipsă din dosar), original.

²⁰⁷ Una dintre situațiile care întrețineau tensiunea între cei doi (și au fost multe), petrecută în 1894, este descrisă de Aglae Erbiceanu fiicei sale, Constanța, care vorbește despre opoziția lui Nicolae Nitzulescu la participarea colegului Constantin Erbiceanu într-o comisie „doar” pentru că printre candidați se număra nepotul celui din urmă, Iancu. Vezi Constanța Erbiceanu, *Scrisori*, ediție îngrijită și comentată de Iosif Sava, București, Editura Muzicală, 1989, 221 p, aici p. 60, scrisoarea de la Aglae Erbiceanu către Constanța Erbiceanu din 23 noiembrie 1894. Nu știm cine era acel „Iancu”, nume derivat de la Ion. Dintre copiii fratelui Gheorghe, ramură a familiei pe care o cunoaștem mai bine, căci nu se știe mai nimic despre urmașii lui Dimitrie sau ai Marghioalei (ceilalți frați ai lui Constantin Erbiceanu), singurul cu studii teologice era Vespasian Erbiceanu, care absolvise cursul superior al Seminarului de la Socola și apoi plecase la studii la Academia Teologică din Kiev (1885-1890). De acolo s-a întors cu titlul de „candidat” în teologie, dar nu a reușit să-l echivaleze cu licența în teologie, decizia Ministerului fiind negativă: „cererea nu se poate satisface”, întrucât licenței îi corespunde titlul de magistr, nu de candidat. Vezi ANIC, MCIP, dosar 479/1893, f. 37, cererea lui Vespasian Erbiceanu către Minister (24 februarie 1893) cu rezoluția Consiliului Permanent de Instrucțiune (f. 37v) din 4 martie 1893, original și f. 38, adresa Ministerului către solicitant, nr. 1140 din 6 martie 1893, concept.

Teologică, periodic publicat la sugestia și pe cheltuiala mitropolitului Iosif Naniescu, inițiativă la care ne vom referi ceva mai jos. Avem exemplul anului 1884, când cutuma încetățenită la Seminar cerea ca fiecare din cei patru membri ai comisiei de la Iași (Gheorghe și Constantin Erbiceanu, August Scriban și Gheorghe Costăchescu; al cincilea era președintele comisiei, directorul Filotei Romanescu, înlocuit în același an cu Teoctist Scriban, noul director al Seminarului și fost profesor de teologie dogmatică la Seminarul Central din București) să-și asume analiza uneia dintre cărțile trimise de Sf. Sinod. Așa cum arată actele de arhivă, Constantin Erbiceanu nu s-a ocupat însă de nici o lucrare primită la Iași, obligația sa fiind preluată efectiv de fratele Gheorghe²⁰⁸.

Participarea la ceremoniile publice și la serbările școlare

În îndelungata sa carieră didactică ieșeană, Constantin Erbiceanu a luat parte, alături de colegii din corpul profesoral, la diverse ceremonii publice, altele decât obișnuitele serbări anuale, repetitive, ale împărțirii premiilor. Să începem cu cele mai triste asemenea prilejuri, ceremoniile funerare în onoarea unor foști profesori ai Seminarului, fără a intenționa o prezentare exhaustivă.

Una dintre primele înmormântări la care a participat Constantin Erbiceanu în calitate de profesor a fost cea din 1870, a colegului său,

²⁰⁸ Pentru anul 1884 s-au păstrat trei referate ale Comisiei de la Iași. Unul foarte superficial, de un singur paragraf, semnat de August Scriban, care constata că manualul diaconului I. Costescu-Duca de *Istorie Sfântă a Vechiului Testament* (imprimat în 1882) conține doar „puține neologisme și câteva greșeli tipografice”, care nu împiedică utilizarea sa în școală. În fine, altele două, semnate de Gheorghe Erbiceanu (ajutându-și astfel fratele), foarte dezvoltate, dovadă a faptului că și-a luat în serios atribuțiile, pentru o prelucrare după Fleury a preotului M. Pârvulescu, *Curs elementar de dogmele și misterele Bisericii creștine*, precum și pentru *Istoria sacră a Testamentului Vechiu și Nou*, de C. Moșescu, publicată încă din 1878. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 331/1883-1884, „Acta pentru cercetarea cărților didactice religioase 1883-1884”, f. 3 (referatul lui August Scriban din 18 noiembrie 1884), f. 7 și 10 (referatele lui Gheorghe Erbiceanu), originale; s-a păstrat doar procesul-verbal semnat de toți membrii comisiei (inclusiv Constantin Erbiceanu) pentru cartea lui M. Pârvulescu (f. 8, original).

inginerul Corneliu Filipescu Dubău, în familia căruia a și locuit o vreme, copil fiind, înainte de a fi admis în internat la Seminarul de la Socola²⁰⁹.

Următoarea ocazie avea să fie mult mai dureroasă pentru tânărul dascăl. În martie 1873 se stingea din viață un apropiat al Erbicenilor, arhiereul Filaret Scriban, fost profesor și rector al Seminarului. Așa că, după ce dăduse ordin să sune clopotele la toate bisericile din Iași, Mitropolia Moldovei îl invita de urgență pe directorul Nechifor Iliescu Sprânceană, alături de corpul profesoral de la Socola și de „studenții aceluia seminaru”, să asiste la ceremonia funebră care avea să se țină în casele lui Iosif Bobulescu²¹⁰. Programul ceremoniilor prevedea și o altă slujbă, tot pe 25 martie 1873, la biserica Talpalari²¹¹, unde era egumen/superior același Iosif Bobulescu, mandatarul lui Filaret Scriban, însă corpul defunctului lua pe 26 martie 1873 calea Burdujenilor²¹², spre a fi înmormântat în Biserica „Sfânta Treime” de acolo (ctitorită la 1851 de însuși Filaret Scriban).

Atât Constantin, cât și Gheorghe Erbiceanu fuseseră protejații profesorului și rectorului Filaret Scriban cât timp urmaseră cursurile seminariale, iar relațiile s-au păstrat foarte bune și după aceea,

²⁰⁹ Semnătura sa, ca și a fratelui Gheorghe, se află pe anunțul făcut de directorul Ieremia Dârțu, prin care se aducea la cunoștința colegilor „un trist eveniment” și le cerea să vină a doua zi, miercuri, 30 septembrie 1870, la ceremonia de înhumare, „pentru a ne lua în comun ultimul *Adio* de la confratele nostru”. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 108 convocatorul nr. 337 din 29 septembrie 1870 semnat de director, original.

²¹⁰ SJAN Iași, fond Mitropolia Moldovei. Păucenii, dosar 13/1873, „Acta înmormântărei corpului arhiereului Filaret Scriban”, f. 1 (adresa nr. 521 din 23 martie 1873 către directorul Seminarului, concept). Evident, directorul s-a conformat imediat, invitându-i pe colegi să vină la orele 2 și jumătate p.m. „în corpore” la locuința lui Iosif Bobulescu, subliniind că proaspătul decedat „a fost ca professore și rectore la acest Seminaru un timp îndelungatu”. Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 225/1872, f. 87 (adresa 521 din 23 martie 1873, original semnat de mitropolitul Calinic Miclescu și contrasemnat de directorul Mitropoliei, Ieronim Buțureanu) și f. 33 (adresa lui Nechifor Iliescu Sprânceană către profesorii școlii nr. 69 din 24 martie 1873, original).

²¹¹ SJAN Iași, fond Mitropolia Moldovei. Păucenii, dosar 13/1873, f. 2, adresa nr. 522 din 24 martie 1873 către Protoieria Iași, concept.

²¹² SJAN Iași, fond Mitropolia Moldovei. Păucenii, dosar 13/1873, f. 3, adresa nr. 523 din 24 martie 1873 către Protoieria Botoșani, concept.

Gheorghe căsătorindu-se chiar, după întoarcerea de la Atena, cu Iulia Scriban, o nepoată de frate a acestuia. Așa că nu este de mirare că îi găsim pe amândoi frații prezenți la Burdujeni, la înhumarea înaltului prelat și chiar ținând discursuri funebre ce vor fi publicate peste ani, atunci când pornirile puternicilor zilei față de cel dispărut aveau să se mai domolească²¹³.

Cert este că Filaret Scriban nu a uitat instituția pe care a păstorit-o, ca rector, vreme îndelungată, nici pe foștii săi elevi sau colegi. Prin testament, el lăsa Seminarului biblioteca sa, alcătuită din 488 de volume, pentru a fi consultată de profesori și de elevi²¹⁴. Gheorghe

²¹³ *Cuvintele funebre pronunțate la înmormântarea reposatului arhiepiscop Filaret Scriban, episcopu Stavropoliei* de autorii Cons[t]antin Buțureanu, d-nii Gheorghie Erbiceanu, Constantin Erbiceanu, profesori, și preotul Nestor Vorobchevci, profesor la Gimnasiul Cr. Orth. din Bucovina, imprimate de arhiepiscopul Iosif Sevastias Bobulescu, Iasy, Tipografia D. Gheorghiu, 1880. Discursurile fraților Gheorghe și Constantin Erbiceanu sunt redactate la p. 13-26, respectiv 27-42. Cel din urmă făcea o radiografie a existenței lui Filaret Scriban, neuitând să amintească de idealurile sale înalte, inclusiv naționale, dar și conflictele în care a intrat tocmai pentru a-și susține crezurile: „toată viața acestui prelat a fost o luptă dură și continuă” (p. 28); „câte insulte, câte lovituri, câte suferinți, câte epitete nu i s-au aruncat” (p. 28); „a lucrat din răputeri pentru a vedea odată liberă și independentă țara sa” (p. 29). După cum aminteam cu alt prilej, dincolo de aportul foarte însemnat la cauza unionistă, frații Filaret și Neofit Scriban s-au implicat și în ceea ce s-a numit „lupta pentru canonicitate”, plătind un preț pe măsură. Pe de altă parte, relațiile lui Filaret cu fostul coleg de la Seminar și de la Facultatea Teologică din Iași, arhiepiscopul Vladimir Irinupoleos Suhopan, au rămas foarte proaste până la finalul vieții. Probabil că la el se referea Iosif Bobulescu, editorul *Cuvintelor funebre*, atunci când menționa că datoria publicării opului atârna greu în sarcina lui, dar că de teama represaliilor a fost nevoit să o amâne, precizând limpede: „dară timpii fiind aspri, și ura contra persoanei reposatului arhiepiscop prea fățișă (cum a caracterizat-o însuși eminentul oratoriu d. N. Ionescu prin trasuri energice în Discursul ce a improvisat la prohodirea reposatului...) s-a crezut de prudență a nu se espune resbunării și persoanele inocente ce au luat parte la acest ceremonial...”. „Inocenții” la care se referă Iosif Bobulescu erau mai cu seamă frații Erbiceanu, supuși și ei inspecțiilor lui Vladimir Suhopan, reprezentant al Mitropoliei Moldovei (și director al Cancelariei Mitropolitane), la fel ca ceilalți dascăli ai Seminarului. În 1880 însă, Suhopan se afla deja la București, în poziția de vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei, în vreme ce Iosif Bobulescu ocupa funcția de vicar al Mitropoliei Moldovei (așa cum semnează altminteri și „Înscințirea” din opul *Cuvintele funebre*), ceea ce făcea ca pericolul să nu mai fie la fel de prezent.

²¹⁴ Din cele 488 de volume, doar 86 erau în limba română; cele mai multe erau în limba franceză (190) și în limba rusă (130). Urmau apoi volumele în limbile greacă (65), latină

Adamescu amintea și de o donație a aceluiași mare prelat în 1872, pentru fondul Vida, destinat, cum am văzut, tipăririi de manuale și cărți didactice pentru Seminar; donația, făcută prin intermediul lui Iosif Bobulescu, la rândul său fost profesor al școlii, consta în cărți publicate de Filaret Scriban și destinate vânzării prin biblioteca Seminarului, evaluate la 2450 de lei²¹⁵.

Peste aproape un deceniu, corpul didactic era invitat să participe la înmormântarea unui alt important prelat, Vladimir Irinupoleos Suhopan, un „neprieten” al lui Filaret Scriban cât timp cei doi au fost colegi la Seminarul de la Socola, la Facultatea de Teologie din Iași și chiar mult dincolo de moarte, după cum s-a văzut. Defunctul ocupase poziții însemnate în ierarhia ecleziastică, dar se pare că nu a agonisit și pentru sine, căci, spun sursele oficiale, a murit la 29 iunie 1882 la Iași „lipsit de mijloace chiar și pentru îngropare”. De aceea, Mitropolia a cerut de la guvern un sprijin financiar pentru ceremonie și a obținut 1000 lei, trimiși de ministrul Cultelor de atunci, V.A. Urechia. Înmormântarea a avut loc la Iași cu mare fast, într-adevăr, cu o mulțime de preoți și de ierarhi din zonă, plătiți chiar de la buget pentru prezența la ceremonie, cum arată evidențele Mitropoliei²¹⁶.

(13), germană (2) și ebraică (2). Cf. SJAN Iași, fond Mitropolia Moldovei. Păucenii, dosar 13/1873, f. 7, scrisoarea de însoțire a inventarului cărților, datată 3 decembrie 1873 și semnată de Nechifor Iliescu Sprânceană, adresată mitropolitului Calinic Miclescu, original. Dosarul conținând inventarul întocmit de directorul Seminarului era respins de Mitropolie (poate la sugestia lui Vladimir Suhopan, director al Cancelariei) ca „neconform regulei” (vezi f. 7 și 8, concept) și returnat pentru îndreptare; abia la 15 ianuarie 1874 inventarul refăcut ajungea la Mitropolie (f. 9-17, original).

²¹⁵ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 145 și n. 2. Sunt amintite trei titluri: *Istoria bisericească română* (700 de exemplare), *Istoria Vechiului Testament* (700 de exemplare) și *Istoria bisericească generală* (100 de exemplare).

²¹⁶ Arhivele Naționale Iași, fond Mitropolia Moldovei. Păucenii, dosar 29/1882, „Dosarul Vladimir Irinupoleos Suhopan arhiereu repausat”, f. 2-12. În legătură cu decesul ierarhului circulă în literatură date eronate, ca să nu mai vorbim de resursele online. Vezi Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 467-468, unde apare că Suhopan a murit în decembrie 1882 la București. Vezi și varianta

Ar fi interesant de știut dacă Constantin Erbiceanu (sau fratele lui) s-a numărat printre cei prezenți. Pe de o parte, relația cu Filaret Scriban era una cu totul specială, ca și cu Melchisedec al Romanului; pe de altă parte, Constantin l-a avut profesor la facultate pe Vladimir Suhopan și, în consecință, tonul la adresa acestuia este mai degrabă rezervat în toate scrierile lui Erbiceanu.

O altă ceremonie funebră a fost cea din 9 octombrie 1884, a lui Neofit Scriban (fratele lui Filaret și fost președinte al Comitetului Unionist din Moldova înființat la 1856), rector și profesor al Seminarului (între 1848 și 1862 predând mai multe obiecte: istoria universală și a patriei, elina, retorica, filosofia), autor prolific, pro-unionist dar și foarte implicat, ca și fratele său, în lupta pentru canonicitate²¹⁷. *Revista Teologică* publica un necrolog, amintind că „mai mulți profesori din Seminariul Socola împreună cu arhimandritul Teoctist Scriban, rectorul Seminarului, s-au dus la Burdujeni pentru înmormântarea venerabilului și mult regretatului Neofit Scriban”²¹⁸.

Nu știm dacă de data aceasta Constantin a rostit câteva cuvinte la ceremonia funerară în memoria celui dispărut, cu siguranță însă fratele său Gheorghe a făcut-o²¹⁹, el având relații mai strânse, chiar de familie, cu defunctul cleric. Neofit Scriban fusese al doilea dascăl de

online, mai sintetică, dar cu aceeași eroare: [http://biserica.org/WhosWho/DTR/S/Vladimir Suhopan.html](http://biserica.org/WhosWho/DTR/S/VladimirSuhopan.html) (accesat la 17 ianuarie 2016).

²¹⁷ Neofit, spre deosebire de Filaret, deși adunase o avere considerabilă în timpul vieții, nu a donat nimic Seminarului, preferând să lase cei 1200 de napoleoni (24.000 franci) bisericii „Sfânta Treime” din Burdujeni, unde avea să odihnească trupul său, alături de cel al fratelui. Filaret lăsase casa cu vie din Socola tot acestei biserici, dar parohul și primarul din Burdujeni au dovedit dezinteres față de administrarea bunurilor, după cum i se plângea Mitropoliei nepotul celor doi, Romulus Scriban, fost bursier al statului la Torino, avocat și profesor în Galați. Cf. SJAN Iași, fond Mitropolia Moldovei. Păucenii, dosar 33/1884, „Dosarul Neofit Scriban, arhieru repausat”, passim.

²¹⁸ Cf. *Revista Teologică*, an II, nr. 30 din 15 octombrie 1884, p. 232.

²¹⁹ Vezi și Gheorghe Erbiceanu, *Discurs funebru pronunțat la moartea Pre S-tului Neofit Scriban, în 9 octombrie 1884*, în *Revista Teologică*, an IV, nr. 21 din 14 septembrie 1886, p. 164-168 și nr. 22 din 21 septembrie 1886, p. 173-176.

elină (după Ghermano Vida) al lui Gheorghe Erbiceanu și, cunoscând bine știința de carte a ucenicului proaspăt întors de la studii literare din Atena la 1859, a insistat pe lângă Ministrul Instrucțiunii să fie numit profesor la Seminar²²⁰. Cert este că în 1886, cu prilejul serbării patronului Seminarului, Constantin Erbiceanu a ținut un discurs în care a prezentat personalitatea marelui profesor, publicându-l, ceva mai târziu, în periodicul Sf. Sinod, *Biserica Ortodoxă Română*.

De departe însă, cele mai plăcute și căutate ceremonii aveau legătură cu vizitele lui Carol I și ale familiei sale. Prima asemenea ocazie s-a consumat la sosirea în Iași a familiei domnitoare (12 aprilie 1871), când știm că elevii Seminarului, supravegheați de dascălii lor, așteptau suita oficială în curtea Mitropoliei²²¹.

În perioada 17-20 aprilie 1879, domnitorul Carol I vizita Iașiul, pentru întâia dată după Congresul de la Berlin (1878). Luând act de nota primită din partea Prefecturii de Poliție, care anunța preconizata sosire a domnitorului pe data de 17 aprilie, la orele 6 p.m., direcțiunea Seminarului se adresa imediat profesorilor, cerându-le să fie prezenți al Mitropolie la orele 4.30; între semnăturile de luare la cunoștință se află și cele ale fraților Erbiceanu, ca, de altfel, ale majorității profesorilor²²².

În aceeași zi de 17 aprilie, prefectul județului Iași îl anunța pe directorul Filotei Romanescu că Alteța Sa Regală Carol I urmează să primească pe 18 aprilie vizite „de rigoare”; el invita tot corpul didactic de la Seminar la orele 1.30 p.m. la palat, inserând în text și obligativitatea „ținutei de gală”. La rândul său, directorul își atenționa colegii că a

²²⁰ Cf. N.V.L., *Câteva cuvinte din viața prof. Gh. Erbiceanu*, în *Evenimentul*, an IX, nr. 229-231 din 31 octombrie 1901. Articolul este repovestit, cu puține adăugiri personale, și de Ion N. Oprea, *Înainte ori înapoi, școală românească*, în *Lohanul*, an IV, nr. 3 (13) iulie 2010, p. 31-33.

²²¹ Cf. *Programul ceremonialului primirei M.M. Domnul și Doamna românilor*, în N.A. Bogdan, *Regele Carol I și a doua sa capitală*, ed. cit., p. 156, punctul 17.

²²² Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 285/1879, f. 51 (adresa Prefecturii de Poliție Iași cu nr. 54 din 16 aprilie 1876) și f. 53 (convocatorul directorului Filotei Romanescu, din 17 aprilie 1879, cu semnăturile profesorilor), originale.

primit „un ordin espres din partea prefectului”, așa că trebuie să fie cu toții prezenți și „îmbrăcați în haine de gală, care de rigoare se cer”, fixând întâlnirea la orele 1 p.m. Este drept, pe acest din urmă act, apărut intempestiv, nu regăsim confirmarea lui Constantin Erbiceanu, ceea ce nu înseamnă că a și lipsit de la întâlnirea cu domnitorul, evenimentul fiind unul extrem de rar pentru fosta capitală moldavă și pentru elita ieșeană. În fond, Carol I se bucura atunci (după Războiul de Independență) de un grad de acceptare foarte ridicat, chiar și din partea vechilor sceptici, a separatiștilor de la 1866 și/sau a celor care nu agreaseră la început ideea „prințului străin”²²³.

Și nici bine nu plecase Carol I de la Iași, că directorul Seminarului de la Socola era invitat „împreună cu domnii profesori” la serbarea onomasticii domnitorului din 24 aprilie 1879²²⁴. Se pare că prima ocazie pentru profesorul Constantin Erbiceanu de a fi prezent, alături de colegii din corpul didactic al Seminarului, la o asemenea manifestare se consumase la 8 aprilie 1870, când mitropolitul Calinic Miclescu îi invita pe toți la Te Deum-ul de la catedrala mitropolitană „în onoarea allegerii și nasterii Alteței Salle Principelui Carol I-iu”²²⁵. Evident, invitațiile și ceremoniile cu ocazia onomasticii sau zilei de naștere a domnitorului se repetau anual.

Separat, la 10 mai, se aniversa și urcarea pe tron. Așa că, în același an (1870), Prefectul Poliției din Iași se adresa directorului Ieremia Dârțu pentru a-i convoca pe profesori la 10 mai, orele 10.30 a.m., la Te Deum-ul de la Mitropolie „pentru aniversarea suirei pe tronul României

²²³ Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 285/1879, f. 55 (adresa prefectului, nr. 2164 din 18 aprilie 1879) și f. 57 (anunțul directorului nr. 55 din 18 aprilie 1879), originale.

²²⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 285/1879, f. 59, adresa Prefecturii de Poliție Iași nr. 2274 din 21 aprilie 1879 către directorul Seminarului, original.

²²⁵ SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 60, invitația cu nr. 69 din 4 aprilie 1870 a directorului Ieremia Dârțu către profesori, original. E drept, semnătura lui Constantin lipsește, de altfel ca a majorității dascălilor seminariști; numai doi au semnat (Gheorghe Erbiceanu și Dimitrie Stroian), alții doi declarând că sunt „bolnavi la patu”.

a Alteței Sale Domnitoriul Carol I-iu”²²⁶. Trei ani mai târziu, îl aflăm pe directorul de atunci, Nechifor Iliescu Sprânceană, dând curs unei solicitări a mitropolitului și convocându-și colegii la Mitropolie, pentru Te Deum-ul ținut la 10 mai 1873²²⁷.

În mod invariabil, la toate prezențele domnitorului la Iași din perioada profesoratului lui Constantin Erbiceanu, suita oficială se oprea mai întâi la Mitropolie, unde se aflau adunați și elevii Seminarului cu profesorii lor. Una dintre cele mai importante vizite ale lui Carol I (de data aceasta în calitate de rege al României) la Iași a avut loc la începutul lunii iunie 1883, cu ocazia inaugurării statuii lui Ștefan cel Mare. Dând curs adreselor oficiale și programului „serbării inaugurale”, directorul Filotei Romanescu își convoca colegii de la Seminar pentru data de 3 iunie 1883 la orele 6 p.m. în saloanele Palatului Administrativ, alături de ceilalți membri ai corpului didactic ieșean, „spre a asista la primirea M. S. Regele”. Cu excepția doctorului Vasile Agapi, convocatorul era semnat de toți profesorii școlii, inclusiv de Constantin Erbiceanu și de fratele său²²⁸.

Evident, ceremoniile care presupuneau prezența corpului didactic se extindeau asupra întregii familii a domnitorului. În 23 aprilie 1873, profesorii Seminarului erau invitați la Mitropolie, unde avea să se officieze un Te Deum de Sf. Gheorghe (hramul catedralei și protectorul armatei), iar în ziua următoare serbându-se onomastica principesei Elisabeta, ocazie de a invoca „binecuvântările Cerului asupra națiunii române, a M-lor Sale domnului și doamnei și a prea iubitei lor fiice,

²²⁶ SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 76, invitația cu nr. 76 din 9 mai 1870 a directorului Ieremia Dârțu către profesori, original. La fel ca în cazul de mai sus, doar trei dintre profesori au semnat de luare la cunoștință (printre ei, Gheorghe Erbiceanu).

²²⁷ Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 225/1872, f. 69, adresa directorului nr. 87 din 8 mai 1870, original. Spre deosebire de precedentele, acest convocator este semnat de absolut toți profesorii.

²²⁸ SJAN Iași, SVC, dosar 314/1882, „Acta diferitelor cuestiuni 1882-1883”, f. 69, anunțul directorului nr. 105 din 2 iunie 1883, original.

principesa Maria”²²⁹. Multe dintre aceste invitații soseau la Seminarul de la Socola destul de târziu, nu de puține ori în chiar ziua desfășurării ceremoniilor, ceea ce provoca dascălilor destule neplăceri. Bunăoară, vlădica îi invita pe profesori la Mitropolie, unde la 1 ianuarie 1873, cu ocazia Anului Nou, avea să țină o slujbă pentru sănătatea familiei domnitorului și a poporului român, iar pe 6 ianuarie urma să țină slujba de sfințire a apei. Directorul Seminarului nota în rezoluția aplicată că „primindu-se târziu adresa, după efectuarea Te Deumului, nu s-a putut participa la menționata solemnitate”, așa că nu-i mai rămânea decât să să-și anunțe colegii despre a doua ceremonie²³⁰.

La fel, pe 27 august 1873, corpului didactic i se aducea la cunoștință o invitație din partea prefectului de a lua parte la Te Deumul din aceeași zi, orele 10 a.m., cu ocazia zilei de naștere a principesei Maria (n. 1870), ceremonie continuată la Palatul Administrativ, unde înaltul funcționar urma să primească felicitările, conform uzanțelor. Dincolo de faptul că profesorii se aflau *de facto* în concedii, școala era situată la distanță de oraș, ceea ce îngreuna mult deplasările. Constantin Erbiceanu semna convocatorul alături de alți trei dascăli, dar, dorind să amendeze vădita desconsiderare a corpului didactic, manifestată prin acest anunț tardiv, completa: „văzut la 10 ceasuri antemeridiane”, adică exact ora începerii ceremoniilor²³¹.

²²⁹ SJAN Iași, SVC, dosar 225/1872, f. 55 (adresa nr. 787 din 19 aprilie 1873, semnată de Vladimir Suhopan în numele mitropolitului și contrasemnată de Ieronim Buțureanu, directorul Mitropoliei) și f. 42 (anunțul directorului Nechifor Iliescu Sprânceană nr. 82 din 22 aprilie 1873), originale.

²³⁰ SJAN Iași, SVC, dosar 225/1872, f. 2 (adresa Mitropoliei nr. 2345 din 30 decembrie 1872 către Seminarul de la Socola și rezoluția directorului aplicată la 1 ianuarie 1873, original) și f. 4 (anunțul către profesori al directorului Nechifor Iliescu Sprânceană nr. 4 din 3 ianuarie 1873, în care se amintește de invitația sosită de la Mitropolie și li se cere colegilor să se prezinte pe 6 ianuarie la orele 11 a.m. „la locul sus citat”, original. Doar șase profesori au semnat de luare la cunoștință, printre ei aflându-se și Constantin Erbiceanu.

²³¹ SJAN Iași, SVC, dosar 225/1872, f. 96, adresa locțiitorului directorului Seminarului din 27 august 1873, original.

Profesorii erau convocați și la alte ceremonii desfășurate la Mitropolie sau în alte spații publice și dedicate unor capete încoronate care au influențat pozitiv destinele țării. Așa au fost slujba de pomenire din 3 ianuarie 1873 a împăratului Franței, Napoleon al III-lea, în condițiile în care guvernul român decisese „să plătească tributul de recunoștință ce are țara către acest monarh”²³², sau serbările organizate de Primăria Iașiului la 1 octombrie 1878 și dedicate fostului domn al Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, cel care plătitese cu viața protestul luării Bucovinei în 1775²³³. Ba chiar la 30 august 1877, în condițiile în care România lupta alături de Rusia în Balcani, împotriva Turciei, guvernul ceruse să fie sărbătorită onomastica țarului; o circulară de la Prefectura de Poliție sosea și la Seminarul de la Socola, solicitând prezența corpului profesoral la respectivul Te Deum²³⁴.

Exista o inflație de ceremonii la care dascălii erau chemați să ia parte, iar cei de la Seminar aveau, comparativ cu ai lor colegi de la școlile secundare, datoria să răspundă mai multor asemenea solicitări, căci se adăugau unele ocazii specifice: sfîntirea apei la Mitropolie, felicitarea mitropolitului cu ocazia Anului Nou, a Paștelui, a Nașterii Domnului ș.a.²³⁵

²³² SJAN Iași, SVC, dosar 225/1872, f. 3, adresa Prefecturii Poliției Iași nr. 9 din 2/14 ianuarie 1873, original. Scrisoarea sosise târziu, de aceea directorul Nechifor Iliescu Sprânceană nota în rezoluția sa din ziua următoare că nu se poate da curs invitației, neavînd vreme să-i anunțe pe profesori, care și așa se află „în timpul examenelor, conform legii”.

²³³ SJAN Iași, SVC, dosar 277/1878, „Acta diferitelor cestiuni din anul 1878”, f. 81 (adresa cu nr. 13732 din 28 septembrie 1878 a Primăriei Iași către Seminarul de la Socola) și f. 80 (invitația către profesori a directorului Filotei Romanescu nr. 404 din 30 septembrie 1878 unde Constantin Erbiceanu a semnat de luare la cunoștință), ambele originale.

²³⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 271/1877, „Acta diferitelor chestiuni pe an 1877”, f. 162, circulara cu nr. 7131 din 29 august 1877 către direcțiunea Seminarului, original.

²³⁵ SJAN Iași, SVC, dosar 277/1878, f. 2 (invitația nr. 466 din 31 decembrie 1878 adresată colegilor săi de Filotei Romanescu de a se întruni la Mitropolie pe 1 ianuarie 1879, orele 10.30 a.m. „pentru ca împreună să felicităm pe Înalt Prea Sînțitul Mitropolit de anul nou. După aceea în corpore vom merge la palat”; Constantin Erbiceanu a semnat de luare la cunoștință, precum majoritatea dascălilor), f. 30 (invitația nr. 56 din 14 aprilie 1878 a aceluiași către colegi, pentru a se întâlni la Mitropolie pe 16 aprilie și a-l felicita pe

Observăm la directorul Filotei Romanescu, ajuns în funcție tot cu sprijin de la Mitropolie, ca și înaintașii ori succesorii săi, o aplecare mai pronunțată spre a strânge legăturile cu vlădica Iosif Naniescu dar și cu autoritățile civile, în felul acesta mărindu-se implicit presiunea asupra timpului liber al profesorilor seminariști. Iar directorii care l-au succedat au trebuit să afle noi pretexte pentru a se afla în preajma mitropolitului, aducând cu ei nu doar profesorii, ci și elevii Seminarului. În 1884, un foarte bun pretext devenise ziua onomastică a vlădicăi Iosif Naniescu, serbată la 30 decembrie, când directorul Teoctist Scriban le cerea colegilor săi să meargă la Mitropolie împreună, să asiste la slujbă și apoi să-l felicite pe mitropolit la palatul mitropolitan: „după datorie fiind trebuință a fi prezenți la Sf. Mitropolie atât elevii Seminarului cât și *toți* domnii profesori”. Iar pentru a se asigura de prezența profesorilor, le cerea expres „a subscrie în dreptul fiecăruia”; în aceste condiții, numai doi dascăli nu au semnat convocatorul²³⁶.

Corpul profesoral al Seminarului era invitat și la serbările altor școli, mai ales la aniversări, cum a fost cazul Institutului Vasilian, care pe 30 ianuarie 1870, la biserica Trei Ierarhi, își serba fondarea²³⁷. Cu atât mai mult dascălii seminariști aveau obligația de a fi prezenți la serbările propriului așezământ. În primul rând, serbarea deschiderii cursurilor, fără o dată fixă, și care se organiza atunci când se terminau reparațiile

mitropolit de „Sfintele Sărbători ale Învierii Domnului”; toți profesorii, inclusiv Constantin Erbiceanu, și-au lăsat semnăturile), originale. Tot acolo vezi și dosar 295, f. 56 (adresa nr. 64 din 10 aprilie 1881 a directorului către profesori, pentru a merge la Mitropolie pe 12 aprilie și a-l felicita pe mitropolit de Paște; majoritatea profesorilor au semnat, printre ei numărându-se și viitorul elenist), dosar 301/1881, f. 7 (adresa 477 din 24 decembrie 1881 a directorului Filotei Romanescu către profesori, pentru a-l felicita pe vlădică la Mitropolie pe 25 decembrie 1881, orele 12 a.m. cu ocazia Nașterii Domnului; între semnatori, Constantin Erbiceanu), originale.

²³⁶ SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f. 40, adresa 474 din 27 decembrie 1884 a directorului Teoctist Scriban, original.

²³⁷ SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 24, circulara nr. 15 din 29 ianuarie 1870 a directorului Ieremia Dârțu către colegi, semnată doar de câțiva profesori, între care și frații Erbiceanu, original.

anuale din școală, de obicei la începutul lunii octombrie. În 1879, spre exemplu, directorul Filotei Romanescu le cerea colegilor să fie prezenți la 1 octombrie la deschiderea oficială a cursurilor²³⁸.

O mai mare importanță se dădea însă serbării patronului Seminarului, care avea loc anual, de regulă la 2 februarie sau, în mod excepțional, la sfârșitul lunii ianuarie. În 1878 spre exemplu, directorul Filotei Romanescu își îndemna colegii să asiste cu toții pe 2 februarie „pentru ca ceremonialul să se poată efectua cât mai splendid”²³⁹. Potrivit lui Gheorghe Adamescu, în cadrul acestei ceremonii, la care Mitropolia își trimitea un reprezentant (în 1874, directorul cancelariei, iar în 1880, arhiereul Ieremia Gălățeanul)²⁴⁰, după săvârșirea serviciului religios, directorul rostea câteva cuvinte la început, după care unul dintre profesorii cu experiență și cu deschidere mai largă, ținea o cuvântare. În multe cazuri cel selectat a fost Gheorghe Erbiceanu (1873, 1887, 1892 etc.) dar îl regăsim și pe fratele său Constantin ținând un asemenea discurs în 1886, când a prezentat viața și activitatea literară și științifică a arhiereului Neofit Scriban²⁴¹, fost profesor și colaborator al său, text pe care avea să îl și publice în curând în periodicul *Biserica Ortodoxă Română*, al cărui redactor devenea odată cu mutarea la București²⁴².

²³⁸ SJAN Iași, SVC, dosar 286/1879, „Acta lucrărilor consiliului profesoral pe an 1879”, f. 32 (sau 24, numerotare paralelă), circulara nr. 369 din 30 septembrie 1879, original; între profesorii semnatari, frații Erbiceanu.

²³⁹ SJAN Iași, SVC, dosar 277/1878, f. 12, circulara directorului nr. 15 din 31 ianuarie 1878, original; între puținii profesori semnatari, Constantin Erbiceanu. Pentru anul următor, vezi dosarul 285/1879, f. 22, circulara nr. 16 din 31 ianuarie 1879, original, pe care găsim și semnătura viitorului academician.

²⁴⁰ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 148 și n. 6. Dar autorul ignoră faptul că Ieremia Gălățeanul era nimeni altul decât Ieremia Dârțu, fost profesor și director al Seminarului, numit în 1873 episcop vicar al Dunării de Jos.

²⁴¹ *Ibidem*, p. 148 și n. 9, unde citează dosare din arhiva Mitropoliei Moldovei.

²⁴² Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea reposatului profesor și arhiereu Neofet Scriban, episcop de Edesa*, rubrica „Material pentru istoria națională și religioasă a românilor”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an XII, 1889, p. 321-336 și 401-411; a circulat și ca broșură, sub același titlu: București, Tipografia Cărților Bisericești, 1888. Textul este bine scris și, chiar dacă sintetic, poate constitui și astăzi o sursă esențială pentru alcătuirea unei monografii

Dar aceea nu a fost singura ocazie pentru experimentatul profesor de teologie dogmatică, căci și înainte 1885, anul serbării jubiliare de la Iași, unde a cucerit auditoriul și pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii, Dimitrie A. Sturdza, cu „diatriba” sa asupra școlilor grecești, și chiar înainte de 1883, anul intrării sale ca redactor la *Revista Teologică*, se afirmase ca orator sau, cum mărturisește el însuși în autobiografie, ca „bun predicator, ținând predici în Mitropolie și la sărbători școlare, ca om de carte”²⁴³. Și în decembrie 1880, bunăoară, consiliul profesoral al școlii îl selectase pentru apropiata ceremonie din 1881: „pentru serbarea patronală a Seminarului s-a însărcinat cu facerea discursului la solemnită pe dr. Constantin Erbiceanu”²⁴⁴.

Erbiceanu nu putea lipsi, în calitate de profesor dar și de redactor la *Revista Teologică*, de la liturghia oficiată de mitropolitul Iosif Naniescu pe 8 noiembrie, de ziua arhanghelilor Mihail și Gavril, când l-a hirotonisit preot pe ierodiaconul Varlaam Răileanu – doctor în teologie al Universității din Cernăuți și directorul Seminarului – după care, în cursul aceleiași zile, l-a „chirotesit” și protosinghel²⁴⁵.

Deși se pregătea de cea mai complicată schimbare din viața sa, plecarea definitivă la București, apreciatul profesor nu a putut lipsi nici de la aducerea de la Mănăstirea Slatina a osemintelor mitropolitului Veniamin Costache, acțiune care a culminat cu o serbare publică „cum

dedicate înaltului prelat. De altfel, în epocă a și fost utilizat într-o teză de licență, apărută după un deceniu: Dim. Lascar, *P.S. Neofit Scriban*, București, Tipografia Gutenberg, 1898. Cum era de așteptat, paginile scrise de Constantin Erbiceanu vibrează de emoția fostului elev și, peste ani, colaborator al clericului: „iar între școlarii sei, umbra lui, sufletul seu, să fie continuu între ei spre a-l imita în virtuțile lui ca profesor distins, ca cetățean român înfocat, ca prelat mare și cu greu de rivalizat” (p. 411).

²⁴³ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 16.

²⁴⁴ SJAN Iași, SVC, dosar 302/1880, f. 14r-v, „Prescript Verbale 1880, decembre 11”, original.

²⁴⁵ Vezi *Revista Teologică*, an IV, nr. 30, 16 noiembrie 1886, p. 240.

rar se întâmplă să vadă cineva în viața sa”²⁴⁶; în fond, tocmai Constantin Erbiceanu a făcut loc, în chiar paginile revistei pe care o edita împreună cu Dragomir Demetrescu, unor importante mărturii despre viața și activitatea fondatorului școlii de la Socola, în care frații Erbiceanu și-au primit cele dintâi noțiuni mai avansate de teologie și mai apoi au slujit ca profesori la cursul superior.

O comisie de trei prelați, trimisă de la Iași, dezgropase la 17 decembrie 1886 rămășițele fostului mitropolit și le-a adus „acasă” tocmai când se împlineau 40 de ani de la moartea lui, așezându-le mai întâi în biserica veche, urmând ca, la sosirea lui Iosif Naniescu, să fie mutate definitiv în catedrala mitropolitană pe care tot Veniamin Costachi începuse a o zidi în capitala Moldovei. Într-adevăr, la 30 decembrie 1886 avea loc acea fastuoasă ceremonie, în prezența notabilităților și a unei mulțimi impresionante²⁴⁷.

Mutarea Seminarului de la Socola (decembrie 1885)

Ca toți ceilalți profesori, Constantin Erbiceanu își ținea orele în săli aflate în stare avansată de degradare. Tot ansamblul de clădiri nu mai era, începând cu deceniul șapte, compatibil cu ideea de școală publică, cu atât mai mult una cu internat, în care elevii interni avea datoria să învețe și să locuiască în timpul anului școlar. În plus, datorită depărtării de oraș, Seminarul trebuia, în teorie, „să adăpostească” corespunzător și o parte dintre profesori, măcar pe aceia intrați în cinul monahal, cum cereau de altfel și diriguitorii Bisericii.

Un raport din 1870, întocmit de direcțiune la cererea Ministerului, amintea că cea mai urgentă problemă este împrejmuirea, căci localul „este desgolit de jur împrejur”, fapt care atrage animalele din

²⁴⁶ Vezi *Pannychida săvârșită pentru fericita adormire a nemuritorului metropolit Veniamin și depunerea osemintelor sale în noua catedrală începută și zidită de el dar rămasă neterminată și restaurată acum*, în *Revista Teologică*, an IV, nr. 37, 18 ianuarie 1887, p. 290.

²⁴⁷ *Ibidem*.

zonă și face imposibilă organizarea unei grădini experimentale de legume („specimen de cultură științifică”)²⁴⁸. Nu se pomenea nimic însă despre starea clădirilor, așadar situația nu era încă dramatică.

Rapoartele directorilor din deceniul șapte către Mitropolie fac referire în principal la problema „slabului nutriment” al elevilor, fondurile alocate hranei fiind considerate insuficiente. Bunăoară, cel din 1869-1870 prezenta doar în subsidiar starea clădirilor, menționând că așezământului îi lipsea un gard iar reparațiile anuale începeau prea târziu, toamna, tocmai când „școlarii ar trebui a-și începe cursurile”; în plus, vremea ploioasă făcea inutil întreg efortul: „reconstrucțiunea se sfârșeamă și reparațiunea devine mai nefructiferă, deși se cheltuiește sume enorme”. Nu se punea încă apăsător chestiunea mutării Seminarului, chiar dacă, așa cum arătau, clădirile „mai nu presintă nici un indice de existență”²⁴⁹.

An după an, problema clădirilor revine cu tot mai multă forță. În raportul pentru anul școlar 1870-1871, Ieremia Dârțu nota despre starea „edificiilor” că acestea aproape nu mai au „aparență de existență”, ploaia curgând liber în mai multe săli și apartamente de locuit²⁵⁰. Mult mai detaliat – deși în mod conștient, apăsător negativ – este raportul către Mitropolie al noului director, Nechifor Iliescu Sprânceană, în care el prezenta starea Seminarului la investirea sa în funcție (1873), arătând, între altele, că „interiorul și exteriorul său pretutindeni presintă ruină și desolațiune”²⁵¹, lucru pe care îl repeta, într-o formă asemănătoare, Ministerului²⁵².

²⁴⁸ SJAN Iași, SVC, dosar 201/1870, f. 2r-v, „Memoriu despre trebuințele urgente a Seminarului de Socola (Iași)”, concept.

²⁴⁹ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, Anexa nr. 57, „Din raportul direcțiunii Seminarului «Veniamin» către Mitropolie pentru anul școlar 1869-1870”, p. 101*-102*.

²⁵⁰ *Ibidem*, Anexa nr. 60, „Din raportul direcțiunii Seminarului «Veniamin» către Mitropolia Moldovei pentru anul 1870-1871”, p. 104*-105*.

²⁵¹ Și continua: „Murii sunt mâncați, derâmați de pre fața pământului și amenință ruina multor odăi. Acoperământul întregului institut este vechi, putred și spart în mai multe

Au urmat câțiva ani în care au lipsit până și fondurile pentru reparațiile anuale²⁵³. În paralel, din pricina problemelor create de elevii externi și a slabelor rezultate academice, se cerea tot mai apăsător mărirea capacității internatului și cazarea externilor în școală, ceea ce presupunea noi investiții în clădirile degradate. Așa că în vara anului 1877, la inițiativa lui Vladimir Irinupoleos Suhopan, se discuta despre o nouă soluție, chiar dacă radicală, mutarea Seminarului în Iași, „întruna din mănăstirile secularizate, precum Golia sau Sfântul Sava”²⁵⁴.

Finanțarea micilor reparații și întrețineri anuale (și superficiale), reluată după o vreme, solicita tot mai multe resurse (1000 de lei în 1877, 1200 în anul următor, câte 3000 în 1879 și 1880), care nu schimbau însă cu nimic starea generală a localului unde predau cei 16 profesori și învățau sute de elevi. Mai ales acoperișul nu se mai putea cârpi și cerea a fi înlocuit, în caz contrar directorul subliniind că la începerea anului școlar 1882-1883 nu poate garanta că nu va ploua „prin clase și prin dormitoarele elevilor”. Și tot el sintetiza situația în vara anului 1882: „localul tot privit nu seamănă a fi deloc o școală ci o tristă ruină și nimic mai mult”²⁵⁵.

locuri, și în imposibilitate de se mai repara cu cârpituri. Clasele, secțiile, repetitoriile și toate încăperile reclamă reparațiuni însemnate având sobele vechi, rele, stricate, unele lipsă [...]”. Cf. Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, Anexa nr. 66, „Din raportul arhim. Nechifor către Mitropolie după numirea sa ca director al Seminariului. 20 ianuarie 1873”, p. 111*-112*.

²⁵² „În cât se atinge de clădirile acestui institut, ele se află în complectă ruină și în interior și în exterior, încât n-au nici o aparență de institut seminarial”. *Ibidem*, Anexa nr. 67, „Din raportul direcțiunii Seminariului «Veniamin» către Ministerul Cultelor pentru anul școlar 1872-1873”, p. 112*-114*.

²⁵³ *Ibidem*, Anexa nr. 68, „Din raportul direcțiunii Seminariului «Veniamin» către Mitropolitul Moldovei pe anul 1874-1875”, p. 116*-117*.

²⁵⁴ ANIC, MCIP, dosar 137/1877, „Seminarul Socola din Iași”, f. 33r-v, „Copie de pe relațiunea înregistrată la nr. 1512 dată de Prea Sf. Arhiepiscop Irinupoleos Vladimir Suhopan din 15 august 1877”. Referatul înaltului ierarh se găsește redat și în Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, Anexa nr. 72, „Raportul delegatului Mitropoliei la examenul de fine de an al Seminariului «Veniamin», 16 [corect, 15] august 1877”, p. 118*-119*.

²⁵⁵ Vezi SJAN Iași, SVC, dosar 314/1882, f. 5-6, adresa nr. 309 din 18 iulie 1882 a directorului Filotei Romanescu către Minister, concept.

Existase la 1881 o inițiativă de mutare la mănăstirea Neamț, pornită, se pare, din Minister, dar mitropolitul Iosif refuzase ideea și propusese mănăstirile Golia sau Frumoasa. Opoziția mitropolitului a convins Ministerul să decidă construirea unui nou local, potrivit scopului și specificului Seminarului, tot la Socola²⁵⁶, dar nu s-au alocat niciodată fondurile necesare. Mai mult, poziția mitropolitului se va schimba după câțiva ani, el insistând pentru un sediu în oraș.

Interesant este că în ianuarie 1885 încă nu se luase o decizie. Directorul Teoctist Scriban înainta Ministerului un memoriu în care cerea, între altele, refacerea gardului, a celor două biserici („Socola Mare” și „Socola Mică”) etc.²⁵⁷ Ca o soluție temporară, în anul școlar 1885-1886, Seminarul s-a mutat în casele Taussig, apoi în casa Suțu de pe strada Seulescu, urmând ca peste câțiva ani, după transferul lui Constantin Erbiceanu la București, să se instaleze în palatul Sturdza de lângă Mitropolie, unde a și ființat vreme de jumătate de secol, începând cu 1893²⁵⁸.

Redacția *Revistei Teologice* (Constantin Erbiceanu și Dragomir Demetrescu) nota în decembrie 1885 că „în fine cestiunea despre strămutarea Seminariului Veniamin din Mănăstirea Socola, în Iași, s-a rezolvit definitiv”; după 20 decembrie, în perioada vacanței, urma să se mute „în noul local din orașul Iași, închiriat anume pentru Seminar”²⁵⁹. Iar în unul din numerele următoare, același periodic nota că mutarea s-a realizat deja și că la 2 ianuarie a avut loc sfințirea apei în „salonul cel mare” al noului local, în prezența profesorilor și a elevilor școlii.

²⁵⁶ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 150.

²⁵⁷ SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f.53-54, adresa nr. 10 din 13 ianuarie 1885, concept.

²⁵⁸ Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 150. Nu am cercetat în amănunt problema, așa că nu cunoaștem dacă într-adevăr școala s-a mutat efectiv în casele doctorului Taussig (unde a în apropierea Teatrului Național și a Filarmonicii din Iași, unde a funcționat o vreme și Primăria) sau dacă a fost doar o simplă propunere înainte de a se muta pe strada Seulescu. Nici nu este cazul să insistăm.

²⁵⁹ *Strămutarea Seminariului Socola*, în *Revista Teologică*, an III, nr. 39 din 15 decembrie 1885, p. 312.

Directorul Varlaam Răileanu a ținut „un discurs de ocaziune”, arătând motivele pentru care guvernul a decis mutarea Seminarului din sediul „unde îl instalase fondatorul său” și avantajele noii locații, după care membrii corpului didactic al școlii au semnat scrisoarea de mulțumire adresată ministrului Instrucțiunii, Dimitrie A. Sturdza²⁶⁰.

Soluția mutării în Iași, deși pe placul profesorilor care locuiau în oraș și scăpau astfel de cheltuiala transportului, nu era însă acceptată de toată lumea. Fostul profesor și inspector al Seminariei Veniamine, episcopul Melchisedec al Romanului, critica la 1890 lipsa de inspirație a decidenților, arătând că „Monastirea a rămas ca și pustie, iar Seminariul se sbuciumă prin Iași, mutându-se din casă în casă, ca un copil orfan, răbdând stămtoare și necaz nespus”. El considera că trebuie evitată mutarea în casele Sturdza de lângă Mitropolie (cum se preconiza și cum dorea chiar mitropolitul Iosif Naniescu), căci lucrul ar presupune cheltuială de „mai multe sute de mii de lei”; în schimb, ar trebui să se întoarcă la Mănăstirea Socola: „căci nimene afară de guvern, nu este în stare a o restabili din ruina sa, și pentru nici un alt scop oarecare, decât pentru reînturnarea Seminarului earăși la acel loc al său primitiv și nimerit în toate privirile”²⁶¹.

În mod ocazional, diverse personalități vizitau școala, asistând chiar la unele cursuri. Cu prilejul deplasării sale la Iași, însuși regele Carol I a poposit la Seminarul de la Socola (23 septembrie), după ce în aceeași zi trecuse pe la Liceul Național și pe la Școala Centrală de Fete. Cu prilejul vizitei la Socola a augustului personaj, se pare că s-a promis și sprijin pentru refacerea totală a complexului, după cum rezultă din descrierea sumară creionată de istoriograful Iașului, N.A. Bogdan:

„La orele 1 ¹/₂ Majestatea Sa, însoțit de suita Sa, a mers spre a inspecta Seminarul de la Socola. La ușa bisericei, Regele fu întâmpinat de I.P.S.S.

²⁶⁰ *Seminariul „Veniamin” din Iași*, în *Revista Teologică*, an III, nr. 42 din 5 ianuarie 1886, p. 336.

²⁶¹ *Tratat despre cinstirea și închinarea icoanelor în Biserica Ortodoxă...*, ed. cit., p. 40.

Mitropolitul Moldovei și Sucevei, de arhimandritul Scriban, rectorul Seminarului, înconjurat de preoții bisericești și de întreg corpul profesoral.

După ce ascultă un mic serviciu religios, Regele vizită toate camerele Seminarului și puse în toate clasele mai multe întrebări elevilor asupra diferitelor cursuri ce li se predă.

Majestatea Sa, înainte de a pleca, binevoi a făgădui corpului profesoral că în curând localul actual al acestui institut de învățământ religios va fi transformat, astfel că va putea corespunde în toate înaltului scop pentru care este menit²⁶².

Episcopul Melchisedec citea într-o cheie asemănătoare episodul, acuzând însă direcțiunea ultimelor două decenii de situația inacceptabilă în care ajunsese așezământul:

„Gospodăria Monastirei s-a desființat, gardurile s-au stricat și grădinile cele frumoase și spațioase ce încongiurau Monastirea au rămas de izbeliște; arborii s-au uscat și s-au tăiat; vechile edificii ale Seminariului, nefiind reparate, au ajuns în fine a fi nelocuibile, încât Majestatea Sa Regele, acum patru ani în urmă, vizitând acel Seminaru, s-a spăimântat de starea grozavă în care l-a găsit, și a poruncit ministrului de Culte, ca până la alte dispozițiuni, negreșit Seminariul să se mute de acolo în Iași într-un local convenabil²⁶³.

Iar la 28 septembrie 1886, sosit la Iași pentru a observa stadiul lucrărilor la Catedrala Mitropolitană, D.A. Sturdza, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, însoțit de Spiru Haret, secretarul Ministerului, și de Nicolae Gane, prefectul județului, a inspectat „cu de amănuntul” școala în noua sa locație; satisfăcut de „întreținerea și buna conducere a vechiului institut de cultură eclesiastică”, ministrul a revenit a doua zi pentru a asista la câteva cursuri²⁶⁴. Cu siguranță, Constantin Erbiceanu a fost unul dintre aceia care i-au fost aproape ministrului în timpul

²⁶² N.A. Bogdan, *Regele Carol I și a doua sa capitală*, ed. cit., p. 327.

²⁶³ *Tratat despre cinstirea și închinarea icoanelor în Biserica Ortodoxă...*, ed. cit., p. 39-40.

²⁶⁴ Vezi rubrica „Bisericești”, în *Revista Teologică*, an IV, nr. 24 din 5 octombrie 1886, p. 192.

vizitei sale la Iași, discutând inclusiv detaliile transferului elenistului la București, lucru pentru care insistase, încă din 1885, Dimitrie A. Sturdza, și care se va pune în practică trei luni mai târziu.

Legenda Junimii

De multe decenii, tradiția familiei Erbiceanu, dar și unele publicații, îi atribuie savantului legături strânse cu societatea Junimea, ba chiar îl consideră un junimist aflat în strânse relații cu societari precum Maiorescu, Eminescu, Panu etc. Totul a pornit de la câteva afirmații ale fiicei, Constanța Erbiceanu, care au trecut apoi în textul publicat, prin consemnările lui Theodor Balan, fostul elev și mai apoi prieten, căreia familia i-a încredințat în primă instanță prețioasa arhivă la dispariția „Domnișoarei” (dar deja epurată de pianistă, atentă la posibilele amănunte intime), apoi ale lui Iosif Sava și, de curând, ale Laviniei Coman, autoarea unei plăcute monografii dedicată celebrei artiste.

În confidențele către amicul Theodor Balan, Constanța își amintea cu nostalgie de mama ei, care obișnuia să se aprindă „ca un foc de paie”, altminteri foarte cultivată și pasionată de pian și de literatură:

„A scris și poezii, dar când i le-a citit lui Eminescu, care venea deseori prin casă, pe la noi, la Iași, poetul a făcut fețe-fețe și nu a știut ce să spună”.

Și tot ea notase, alături de un certificat eliberat de Conservatorul ieșean:

„Maman mi-a spus că m-a pus la pian de la patru ani și jumătate. Nu îmi amintesc aceste prime începuturi. Dar pentru terminarea metodei Charpentier mi s-a întipărit *rigurosul* examen făcut mie de către tatăl meu

și trecut în prezența câtorva din bunii noștri prieteni: Xenopol, Eminescu, Lambrior, Panu și alții de la Junimea”²⁶⁵.

La rândul său, Iosif Sava scria, în prefața primului volum al *Scrisorilor*, intitulată – cum altfel – *Gradus ad Parnassus*, aluzie nu doar la piesa dificilă a lui Clementi, pe care fata o interpreta deja la 11 ani, cât mai ales la evoluția și afirmarea artistei:

„Casa Erbicenilor era deschisă marilor reprezentanți ai culturii moldovene, de la Mihai Eminescu la A.D. Xenopol”²⁶⁶.

În schimb, Lavinia Coman a intervenit mai categoric, atribuindu-i savantului calitatea de junimist, fără însă a ne indica sursa:

„Profesorul era membru al societății Junimea. Avea salon deschis membrilor și invitaților Junimii de două ori pe lună. Negruzzi, Petre Poni, Xenopol, Panu, Lambrior, Eminescu erau obișnuiți în casa de la Iași a familiei Erbiceanu”²⁶⁷.

Istoria Junimii s-a scris de multă vreme, cu destulă competență, de către istorici și istorici literari remarcabili. Completări se mai pot face, firește, mai ales că noi documente despre societarii junimiști sunt descoperite și valorificate în ultimii ani. Totuși, în stadiul actual al

²⁶⁵ Theodor Balan, *Prietenii mei muzicieni...*, ed. cit., p. 207-208.

²⁶⁶ Constanța Erbiceanu, *Scrisori*, ed. cit., vol. I, p. 11.

²⁶⁷ Lavinia Coman, *Constanța Erbiceanu, o viață dăruită pianului*, București, Editura Meronia, 2005, p. 17. Interpretări forțate găsim și în mediul on-line, la pagina dedicată lui Constantin Erbiceanu pe Wikipedia: „A fost membru al societății culturale Junimea...” (https://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Erbiceanu, accesat la 23 martie 2016) și, oarecum la limită, la pagina dedicată Constanței Erbiceanu: „De mică a luat contact cu mișcarea junimistă pe care tatăl ei o găzduia de două ori pe lună, ocazie cu care l-a cunoscut pe Mihai Eminescu” (https://ro.wikipedia.org/wiki/Constan%C8%9Ba_Erbiceanu, accesat la 23 martie 2016). Informația că profesorul Constantin Erbiceanu ar fi fost membru al Junimii apare și la Sorin Radu, *Vespasian Erbiceanu (1865-1943). Studiu monografic*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, p. 24, dovadă că exagerarea începe să fie preluată fără discernământ, chiar și în lucrările istoricilor, fără citarea sursei (probabil din mediul online).

cunoștințelor, nici literatura de specialitate, nici amintirile membrilor, nici documentele aflate la dispoziția cercetătorilor, începând cu arhicunoscutele procese-verbale ale ședințelor Junimii ieșene și cu „Albumul” societății²⁶⁸, nu îl menționează pe Constantin Erbiceanu în acest context. Așadar, în absența dovezilor „pozitive”, cum ar fi spus academicianul, dar și judecând lumea din care provenea, trebuie să privim cu mare reținere posibilitatea ca el să fi intrat sau să fi fost acceptat în Junimea ieșeană. Nu avem decât mărturia celebrei fiice, fire sensibilă și romantică, mărturie preluată și amplificată mai apoi de biografi. Spiritul critic îndeamnă însă la circumspecție sporită.

Luând în considerare dubla ipostază a Junimii, cum preciza Zigu Ornea, de curent și de stare de spirit, este aproape imposibil, poate chiar ridicol să ni-l imaginăm pe conul Costache, cum îl numeau apropiații, luând parte la ședințele Junimii sau la celebrele „petreceri intelectuale”, prelungite adesea până în zori, și ascultând glumele fără perdea ale unora dintre membri. Sau urmărind, alături de iconoclaști, *prelecțiunile* Junimii, inclusiv discursurile tânărului Vasile Conta („patriarhul ateilor”) despre *Materialism*, personaj ale cărui idei vor fi aprig combătute de frații Erbiceanu după 1883 în *Revista Teologică*; polemică unilaterală, e drept, căci Vasile Conta murise deja puțin mai devreme.

Îl vedem pe „junimistul” Erbiceanu publicând în *Convorbiri literare*, revistă mult prea lumească, chiar interzisă în Seminarul de la Socola? Evident, nu. Atmosfera de la Junimea, permisivă și lipsită de prejudecăți prin natura ei, era cu totul alta decât aceea în care se formase și în care activa Constantin Erbiceanu, un intelectual sincer și

²⁶⁸ Vezi *Albumul Societății Junimea înființat la 1878*, în I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IV, *Junimea*, București, Institutul de Arte Grafice Bucovina, 1933, p. 313-316 (și, în facsimil, p. 317-320). Inutil să mai spunem, nici un Erbiceanu (Gheorghe sau Constantin) nu figurează – și nici nu avea cum – între cei 111 membri asumați de Junimea, sau între ceilalți 14 din dosul tabloului. Iar procesele-verbale ale ședințelor Junimii conțin data și locul desfășurării (la V. Pogor, la Maiorescu etc.) și nici aici nu apare ceva de semnalat.

dedicat din sfera Bisericii; între cele două lumi era o vizibilă și ireconciliabilă contradicție. Altfel, cum explicăm faptul că nici un alt profesor seminarist nu se regăsește în lista junimiștilor?

Dacă o axiomă a Junimii era „intră cine vrea, rămâne cine poate”, o alta preciza că „anecdota primează”, așadar un spirit liber, un amalgam de tendințe și curente filosofice (raționalism, idealism obiectiv, iraționalism, evoluționism darwinian-spencerian, pozitivism comteian etc.)²⁶⁹ care devenea „periculos” pentru oamenii apropiați Bisericii. Mulți junimiști, începând cu Maiorescu, erau liber-cugetători, iar spiritul critic impus la ședințele societății și în *Convorbiri*, care nu ierta nimic, nu era defel compatibil cu dogmele religioase, oricare ar fi fost ele. Pe lângă jovialitatea care nu excludea seriozitatea judecăților, junimiștii își făcuseră un renume tocmai din „nesupunerea la poncife și reexaminarea critică a tot ce era moștenire”, cum nota Zigu Ornea. „Totul cu un aer de zeflema care îngrozea pur și simplu dăscălimea. «Oamenii ăștia – declarau ei sumbru – n-au nimic sfânt»”²⁷⁰.

Pur și simplu nu credem că în această atmosferă contestatară, persiflatoare, unde regula era refuzul convenienței, Constantin Erbiceanu putea fi o prezență constantă. E drept, există unele informații despre câțiva oameni ai Bisericii, *prelați* (nu știm însă numele lor, cu excepția lui Ion Creangă, răspopit) care ar fi audiat ședințele iar o bună parte a *caracudei* a rămas neidentificată²⁷¹.

La fel de puțin probabil este ca ședințele Junimii să se fi desfășurat „de două ori pe lună” în casa Erbicenilor, căci lucrul ar fi lăsat urme documentare²⁷². În schimb, faptul că soții Aglae și Constantin

²⁶⁹ Cf. Zigu Ornea, *Junimea și junimismul*, București, Editura Eminescu, 1975, p. 32.

²⁷⁰ *Ibidem*.

²⁷¹ *Ibidem*, p. 37. Chiar dacă este puțin probabil, să admitem că nu poate fi exclusă cu totul prezența fostului seminarist, între 1869 și 1870, ani de căutări personale, în rândul *caracudei* care va fi condusă, mult mai târziu, de Miron Pompiliu, și el profesor secundar.

²⁷² Să nu uităm de relațiile proaste ale lui Constantin Erbiceanu cu unii junimiști apreciați și bine poziționați, precum Conta, Meissner, poate chiar Panu. Cel din urmă, în ciuda

Erbiceanu găzduiau, cu o anumită frecvență, întâlniri la care participau și unii junimiști, precum Mihail Eminescu, poate fi acceptat logic, deși nici această teorie nu își are un suport documentar, altul decât cuvintele pianistei. Dar într-o urbe relativ mică, membrii intelighenției, nu foarte numeroși, se cunoșteau între ei, se vizitau și păstrau anumite relații în numele civilității și al eforturilor comune pentru „propășirea patriei”. Ar trebui, probabil, să-i acordăm meritul socio-cultural soției, o tânără instruită, care a insistat, de la începutul căsniciei, să locuiască în oraș, să-și deschidă casa acestui tip de sociabilități – având pianul drept liant – și reușind astfel să-și „civilizeze” (cuvintele, strecurate într-o epistolă, îi aparțin chiar Aglaei) bărbatul, să-l îmblânzească pe profesorul seminarist provenit dintr-o lungă familie de preoți de țară și interesat, până atunci, de chestiuni teologice și didactice.

Cu siguranță, blazonul familiei s-ar putea lipsi de ornamentul apartenenței fondatorului la celebra societate literară ieșeană. În simplitatea și cumințenia lui de esență rurală și teologică, fără rafinamentul și eclectismul specific junimiștilor, Constantin Erbiceanu a întemeiat o ramură a familiei care a dat științei și culturii române un academician, apoi o pianistă de geniu (Constanța), juriști, ingineri, ofițeri de armată etc., lucrul arătând preocuparea față de educația și viitorul copiilor. Același lucru l-a făcut, de la Iași, fratele Gheorghe, ai cărui urmași au onorat, la rândul lor, eforturile părinților: Vespasian a ajuns un reputat jurist și, la rândul său, membru al Academiei Române²⁷³ precum unchiul stabilit în capitală, în vreme ce Octav, doctor al Universității din München, s-a făcut remarcat ca bun clasicist și specialist în epopeea greacă, profesor secundar și, pentru o vreme, chiar profesor suplinitor de arheologie la Universitatea din Iași.

amintirilor Constanței, se exprima foarte critic la adresa fundamentalismului pe care îl afișa redacția *Revistei Teologice*, scoasă de Constantin Erbiceanu.

²⁷³ Vezi Sorin Radu, *Vespasian Erbiceanu (1865-1943). Studiu monografic*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

Afirmarea profesională din anii '80 și transferul la București

În deceniul nouă s-au petrecut două evenimente ce i-au marcat profund viața și cariera lui Constantin Erbiceanu, și care aveau să-i deschidă calea spre un alt destin, plin de realizări profesionale, transformându-l treptat, dintr-un profesor secundar oarecare, într-unul din cei mai respectați istorici și teologi români ai vremii sale.

În primul rând, desemnarea sa ca redactor, alături de Dragomir Demetrescu, la *Revista Teologică*, noul periodic de profil apărut la Iași în 1883, din inițiativa și cu sprijinul material al mitropolitului Iosif Naniescu. În al doilea rând, dar în directă legătură cu primul, cum se va vedea, prelegerea ținută la Universitate în 1885, cu prilejul sărbătoririi unei jumătăți de secol de învățământ superior la Iași (sic!), și colaborarea cu A.D. Xenopol la întocmirea volumului dedicat acelei manifestări²⁷⁴.

De ce a fost ales tocmai Constantin Erbiceanu pentru munca de redactor este lesne de înțeles. În primul rând, era unul dintre cei mai instruiți profesori de la Seminar²⁷⁵, punând energie și seriozitate în tot ceea ce întreprindea. Nu întâmplător fostul mitropolit, Calinic Miclescu, insistase, după întoarcerea studiosului de la Atena, să intre în cinul monahal. Apoi, dincolo de originea sa (fiul unui respectat preot), de instrucția temeinică în țară și în străinătate, era titularul celei mai importante catedre de la cursul superior, cu o experiență de peste un deceniu, stăpânind bine principiile teologiei ortodoxe. Nu în ultimul

²⁷⁴ A.D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași...*, ed. cit. (vezi *supra*, nota 39).

²⁷⁵ Seminarul avea puțini dascăli cu grade academice, precum elenistul. O situație extremă se înregistra la muzică, unde profesorii nu aveau aproape defel diplome școlare. De exemplu, un tabel cu profesorii Seminarului din 1877 ne arată anul numirii în funcție și studiile fiecăruia; în dreptul studiilor profesorului de muzică bisericească, Grigore Gheorghiu, numit în funcție la 1872, apărea: „a declarat că n-are titluri școlare, a declarat că n-are nici clasele primare”. Cf. SJAN Iași, SVC, dosar 271/1877, f. 188-189, tablou statistic din 20 august 1877, original.

rând, făcuse o bună figură alături de fratele său, în Comisia pentru cercetarea cărților bisericești, iar Iosif Bobulescu, care editase împreună cu Gheorghe Erbiceanu ediția a II-a, postumă, a *Mărturisirii ortodoxe* tălmăcite la 1844 de Filaret Scriban, l-a ales pe Constantin drept colaborator pentru ediția a III-a, revizuită după originalul grecesc²⁷⁶.

Într-un foarte util studiu asupra periodicelor eclesiastice, la origine o lucrare de seminar pentru obținerea titlului de magistru, Ilie Georgescu observa că după Unirea Principatelor, pe fondul modernizării accentuate a statului și a societății, revistele bisericești sporesc rapid ca număr²⁷⁷. Un alt catalizator, chiar dacă secundar, trebuie să fi fost și lupta pentru canonicitate, dusă în acei ani foarte frământați.

Încă din 1882, vlădica Iosif Naniescu devenise direct interesat în construirea unui instrument care să acționeze ca o contrapondere la atacurile orchestrate împotriva sa (uneori cu temei), de *Deșteptarea*, o foaie bilunară care apărea la Iași²⁷⁸.

²⁷⁶ La ședința din 15 noiembrie 1883 a Sf. Sinod, episcopul de Roman, Melchisedec, semnală lipsa manualelor potrivite pentru seminarii și propunea, pentru orele de teologie dogmatică, reeditarea *Mărturisirii ortodoxe* a lui Filaret Scriban, acțiune pentru care îl recomandă pe Silvestru Bălănescu, la ora aceea directorul Seminarului Central din București, pentru faptul că acesta cunoștea atât greaca, cât și slavona, instrumente necesare pentru confruntarea originalului grec cu intermediarul slavon și traducerea română. Episcopul Râmnicului, Iosif Bobulescu, intervenea, arătând că deja lucrul s-a început, din inițiativa sa: „A doua edițiune din *Mărturisirea ortodoxă* este revăzută de mine cu d. Gheorghe Erbiceanu. A treia edițiune am revăzut-o, după originalul grecesc, cu d. Costache Erbiceanu, și această edițiune este aprobată de comisiunile pentru revisuirea cărților bisericești”. Cf. „Sântul Sinod. Prescript-verbal, Ședința din 15 noiembrie 1883”, în *Monitorul Oficial*, nr. 191 din 2/14 decembrie 1883, p. 4259.

²⁷⁷ Ilie I. Georgescu, *Studii și articole de istoria Bisericii române în periodicele bisericești (veacul XIX)*, în *Studii teologice* seria II, an X (1958), nr. 1-2, p. 106-125, aici p. 107.

²⁷⁸ De fapt, cele două reviste și-au împărțit piața locală, cam în aceeași perioadă, căci *Deșteptarea*, ziar eclesiastico-literar a ființat între 1882-1884 și 1886-1887. În 1886 și-a schimbat subtitlul în „Organ al clerului mirean din regatul România”. Cf. *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, cu o introducere de Ion Bianu, vol. I (1820-1906), București, Librăriile Soccec & Comp. și C. Sfetea, p. 199.

În mediul intelectual și eclesiastic ieșean, *Deșteptarea* reprezenta interesele unui grup de preoți reformatori din Moldova, care militau pentru democratizarea structurilor de conducere ale Bisericii și pentru o organizare mai modernă a instituției²⁷⁹. Firește că ideile lor nu aveau cum să fie plăcute ierarhiei eclesiastice, care sesizase imediat pericolul unui asemenea „curent distructiv”, cum îl caracteriza Ilie Georgescu²⁸⁰.

Exista deja modelul publicației *Ortodoxul* (1880-1886)²⁸¹, foaie susținută de Calinic Miclescu la București, unde redactorul Gheorghe Zottu, cu o pregătire asemănătoare celei a lui Constantin Erbiceanu²⁸²,

²⁷⁹ Aceștia concepuseră un program minimal în patru puncte (lăsând la urmă ceea ce îi dureau mai tare) pe care îl republicau periodic în revistă: 1. Organizarea școlilor eclesiastice în armonie cu educația națională a poporului român. 2. armonizarea regulamentelor de disciplină bisericească cu legile statului; 3. controlul statului asupra jurisdicției și administrației bisericești; Sinod compus din toate elementele Bisericii, adică inclusiv din reprezentanți ai clerului mirean și laici („bărbați devotați studiilor filosofico-religioase”). Cf. *Deșteptarea*, an V, nr. 1 din 1 ianuarie 1886, p. 2. În privința școlilor eclesiastice, element care ne interesează aici, grupul contestatar venise cu o propunere extremă, dar care se mai auzise în societate: reducerea numărului de seminarii de la opt, la patru, trei, sau chiar două, pe considerentele că întreținerea acestora costă foarte mult și că exista deja o inflație de absolvenți care nu mai ajungeau să profeseze din pricina lipsei parohiilor; iar cele propuse pentru desființare, se puteau transforma în „gimnazii clasice”. Vezi *Organizarea seminariilor în Deșteptarea*, an IV, nr. 20 din 13 iulie 1885, p. 166-168.

²⁸⁰ Firește, el consideră grupul de la *Deșteptarea* interesat „de o democratizare rău înțeleasă a Bisericii, de o anihilare a activității sinodului și a ierarhiei superioare”. În programul publicației ar fi apărut reforme radicale precum înlăturarea amestecului statului în viața eclesiastică, desființarea monahismului ș.a., dar, aprecia autorul studiului, marea problemă a revistei era tocmai modalitatea de luptă: „calomnia, insulta și batjocura”, care i-ar fi îndepărtat pe cititori. Cf. Ilie I. Georgescu, *op. cit.*, p. 119. Este o exagerare, căci așa cum am arătat mai sus, programul clericilor reformatori - și al revistei *Deșteptarea* - viza nu înlăturarea amestecului statului, ci, dimpotrivă, solicita expres controlul statului, în ideea că și slujbașii Bisericii sunt tot cetățeni, iar un control din afara structurii proprii ar limita abuzurile și ar mări transparența; la fel, nu era vorba de desființarea monahismului, ci a monopolului călugărilor în structurile bisericești, idee susținută chiar în Divanul ad-hoc din 1857 de unul dintre cei mai vehemenți critici ai grupului de la *Deșteptarea*, episcopul Melchisedec, care își schimbase însă viziunea între timp.

²⁸¹ Avea o apariție la început bilunară, apoi săptămânală, urmând schimbarea din 1885 a subtitlului, din „foaie eclesiastică” în „foaie duminicală”. Cf. *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, ed. cit., vol. I, p. 475.

²⁸² Profesor de greacă la Liceul „Sf. Sava” din București, Gheorghe Zottu ocupa totodată și funcția de director al cancelariei Mitropoliei Ungrovlahiei și de secretar al Sf. Sinod. De

publica diverse materiale teologice, de la studii de doctrină la traduceri din literatura patristică și articole de istorie eclesiastică, inclusiv unele pastorale arhieriești prin care mitropolitul primat își răspândea ideile²⁸³. Așadar, după exemplul mitropolitului primat, care făcuse același lucru la București, mitropolitul de la Iași a decis sprijinirea unei foi de profil, în cazul acesta *Revista Teologică*.

Momentul înființării este redat cu acribie chiar de Constantin Erbiceanu, în autobiografia sa:

„Mitropolitul Iosif Naniescu aflându-se pe la 1882 într-o situație politică dificilă, și apărând și un jurnal *Deșteptarea*, în Iași, contra sa, m-a chemat și mi-a propus mie și d-lui Dragomir Demetrescu, ca să scoatem un jurnal bisericesc cu scop de a-l apăra.

Noi nu ne-am luat acest angajament, dar am spus că dacă nu se vor mai face abuzuri noi îl vom apăra. Am mai spus că noi nu avem mijloace materiale spre a întreține un jurnal, iar Î. Prea Sf. ne-a spus că ne pune la dispoziție partea materială. Pe atunci eram tânăr și plin de vigoare și eu și colegul meu mai tânăr, de asemenea și ceilalți colaboratori, de aceea această revistă a și fost, pe dreptate, bine apreciată. *N-am folosit eu bănește nimica, dar moralicește foarte mult. M-am afirmat*” [s. n.]²⁸⁴.

Inițiativa publicistică de la Iași condusă de Constantin Erbiceanu și Dragomir Demetrescu a avut succes, grupul de la *Deșteptarea* a fost izolat²⁸⁵, iar atacurile împotriva mitropolitului dar și abuzurile acestuia

altfel, redacția revistei de la Iași publica, la stingerea lui din viață (9 mai 1885), un scurt necrolog. Vezi *Revista Teologică*, an III, nr. 9 din 19 mai 1885, p. 72.

²⁸³ Ilie I. Georgescu, *op. cit.*, p. 119.

²⁸⁴ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 15-16.

²⁸⁵ Disputa cu foaia rivală a fost condusă cu destulă măiestrie și, în orice caz, folosind un limbaj civilizat. Evident, scopul nu era doar neutralizarea grupului de la *Deșteptarea*, ci și recuperarea majorității adepților. Dovadă stă felul în care a reacționat redacția *Revistei Teologice* în chestiunea întrunirilor de la Iași ale preoțimii și a congresului de la Focșani, proiectat a avea loc în iunie 1885. Vezi, între altele, articolele *O respectabilă întrunire de preoți*, în *Revista Teologică*, an III, nr. 13 din 16 iunie 1885, p. 102-104, respectiv *Proteste preoțești contra mișcării câtorva preoți congresioniști*, în nr. 18 din 21 iulie 1885, p. 136-140. Pe de altă parte, este de domeniul evidenței că izolarea fenomenului nu a ținut atât de

s-au oprit, ba chiar, dacă ar fi să-i dăm deplină crezare povestitorului, s-a schimbat inclusiv „direcția afacerilor în Mitropolie”. Pentru Constantin Erbiceanu a fost ocazia perfectă pentru a se face cunoscut ca autor și ca cercetător; până atunci, chiar dacă se bucura de apreciere în Seminar și în cercul teologilor locali, nu-și demonstrase public întregul potențial, sau, cum scria chiar el, „nu dovedisem pe deplin știința mea în public”²⁸⁶.

Firește că revista nu s-a limitat la a-l sprijini pe mitropolit sau ceea ce redacția numea adesea „instituțiunile sf. noastre biserici creștine ortodoxe autocefale române”, ci a jucat un rol mult mai însemnat pe piața ideilor din Moldova. De la începutul deceniului, Iașiul devenise centrul mișcării socialiste și al ideologiilor contopite, în ochii contemporanilor, sub haina nihilismului. Fenomenul încă nu a fost studiat cum se cuvine, din pricina experienței terifiante a celor 50 de ani de comunism, după cum nici dialogul (sau, mai bine, disputa) dintre mediile religioase și socialiști, un subiect altminteri extrem de interesant, nu este încă atent cercetat. Cert este că vechea capitală moldavă devenise, prin așezarea ei geografică, o zonă de tranzit pentru literatura socialistă rusească; aici activa un cerc socialist, cu personaje devenite legendare în epocă, precum frații Nădejde ș.a., care i-au atras ca un magnet pe tinerii elevi și studenți.

Revista Teologică s-a aflat într-o continuă dispută cu publicațiile *Contemporanul* și *Lupta*, dar și cu ideile de stânga sau „ateiste”²⁸⁷ ale unor

strategia foi inspirate de Iosif Naniescu, cu o circulație totuși redusă, cât mai degrabă de amenințările cu destituirea preoților reformatori, exprimate public, direct sau prin intermediari, de către înalți ierarhi precum episcopul Melchisedec. Vezi, în acest sens, relatarea *Dare de seamă despre al doilea Congres al clerului mirean ținut în Focșani în zilele de 2, 3 și 4 iulie curent*, în *Deșteptarea*, an IV, nr. 20 din 13 iulie 1885, p. 161-166.

²⁸⁶ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 16.

²⁸⁷ Vezi Mihail Nistor, *Ateismul lui Vasile Conta*, în *Analele Universității „Al. I. Cuza” Iași*, serie nouă, secțiunea III b. Filosofie și științe socio-umane, tom XXVIII, anul 1982, p. 21-24 și, de același, *Perspectiva istorică asupra religiei la Vasile Conta*, în același periodic, tom XXIX, anul 1983, p. 43-45. La fel, se pot consulta și alte două articole apărute în tomul XXX (1984) al revistei amintite: Dumitru Alexoiaie, *Religia în concepția lui Vasile Conta*, p.

personalități precum Vasile Conta²⁸⁸ (polemică postumă, căci filosoful, grav bolnav, decedase în primăvara anului 1882), fie ele și publicate în periodice de mare ținută, precum *Convorbiri literare*.

Bine instruit în țară și în străinătate, foarte cultivat dar și profund original, refuzând hainele de împrumut, Conta a început să ia parte la ședințele Junimii încă din 1873. A ținut mai multe conferințe în cadrul vestitelor *prelecțiuni* ale societății, prin care a atras atenția elitei intelectuale din Iași, publicându-și apoi scrierile (*Teoria fatalismului, Teoria undulațiunii universale* ș.a.²⁸⁹) în paginile tolerantei *Convorbiri literare* din perioada 1875-1879²⁹⁰.

El reprezenta, în plan ideatic, chintesența noul spirit al timpurilor pe care le traversa societatea europeană și, cu oarecare timiditate, cea românească. De aici și atacarea sistematică a ideilor filosofului și juristului ieșean, dar și a altor autori cu idei considerate periculoase pentru poziția clerului în societate și pentru rosturile moralei creștine. Într-adevăr, noul *spirit al timpului* puneă întrebări la care reli-

37-40, respectiv Gheorghe Botiș, *Elemente de ateism și critică a religiilor în Introducere în metafizică*, p. 41-42.

²⁸⁸ Într-un scurt articol publicat într-o revistă ieșeană, Florin Cîntec nega categoric legătura dintre socialism și Vasile Conta (*O ficțiune istoriografică: Vasile Conta și socialismul*, în *Însemnări ieșene*, serie nouă, an II, nr. 3, martie 2005 p. 12-13), reluând o idee din teza de doctorat și din cele două cărți-surori care abordează viața și activitatea filosofului Vasile Conta (*Memorie și uitare în cultura română. Cazul Vasile Conta*, Iași, Editura Timpul, 2003, respectiv *Vasile Conta*, Iași, Princeps Edit, 2005). Chiar dacă nu trebuie încadrat în mișcarea socialistă, tânărul profesor de la Facultatea de Drept a Universității din Iași avea, până la un punct, oarecare simpatii intelectuale apropiate de ethosul socialist, reflectate nu doar în temele abordate, ci și în unele concluzii ale sale. De altfel, cei din jur îl considerau, fără a avea în totalitate dreptate, „socialist și ateu”, cum constata chiar el într-o epistolă. Nu mai vorbim, se îndepărta de opțiunile socio-politice (chiar dacă atunci insuficient de clar formulate în acei primi ani) ale socialiștilor ieșeni, prin convingerile sale antisemite și prin atitudinea vehementă împotriva revizuirii articolului 7 din Constituție, referitor la chestiunea evreiască.

²⁸⁹ Vezi Vasile Conta, *Opere filosofice*, ediție revăzută și însoțită de o introducere de Nicolae Petrescu, București, Editura Cartea Românească, 1922.

²⁹⁰ Vezi și Titus Raveica, *Vasile Conta la Convorbiri literare*, în *Analele Universității „Al. I. Cuza” Iași*, serie nouă, secțiunea III b. Filosofie și științe socio-umane, tom XXIX, anul 1983, p. 50-52, deși articolul este mai degrabă unul de popularizare decât științific.

gia nu mai putea să răspundă credibil și, simțind la un moment dat pericolul, Biserica Ortodoxă Română a decis să reacționeze în forță, una din vocile cele mai răsunătoare fiind tocmai *Revista Teologică* de la Iași²⁹¹.

Revenind la disputa *Revistei Teologice* cu socialiștii, să mai spunem că Jean Bart își amintea cu nostalgie despre legendara casă din Sărărie – „cuibul nihilistilor”, cum îi spuneau localnicii, cu teamă împletită cu o doză bună de curiozitate – locuința familiei Nădejde, unde se redacta și se distribuia oficiosul cercului socialist, revista *Contemporanul*. Apelând, ironic, la terminologia medicală, scriitorul mărturisea că „epidemia” răspândirii ideilor socialiste în școlile din Iași, atinsese chiar și Seminarul Socola: „Curentul ateismului, ca o boală molipsitoare, trecea de la an la an, de la o școală la alta, atacând tinerimea, ca scarlatina într-un oraș contaminat”²⁹².

Potrivit amintirilor lui Jean Bart, chiar parte a elevilor Seminarului, „viitori slujitori ai altarului”, deveniseră atei convinși. Bunăoară, un seminarist de clasa a III-a (I. Fondor), căzut victimă noilor idei, nu se sfia să le declare public, inclusiv în „cârciuma lui Ștrul”. Într-una din

²⁹¹ Trebuie înțeles șocul resimțit de lumea Bisericii cât timp Vasile Conta, fiul unui preot exclus din preoție de către Mitropolia Moldovei, a ocupat fotoliul de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1881-1882) și participa, în virtutea funcției, inclusiv la ședințele Sf. Sinod. Fusese numit tocmai pentru a pregăti o lege care să adapteze învățământul la condițiile unei societăți tot mai moderne, legea din 1864 fiind depășită în multe privințe. Și trebuie subliniat că proiectul său de lege era unul excelent, mai ales privit prin lupa unui istoric al educației. În privința învățământului teologic, aspect care ne interesează aici, proiectul prevedea preluarea de către stat a Seminarului „Nifon” din București, care urma să conțină ambele cicluri (inferior și superior), în vreme ce Seminarul Central urma a fi transformat în Facultate Teologică, care să activeze în cadrul Universității din București. Tot acolo se menționa ca școlarii seminariilor „vor fi interni și vor fi întreținuți pe cheltuiala statului”, așadar prevederi care ar fi trebuit să placă ierarhiei eclesiastice de la noi. Vezi *Proiect de lege asupra instrucțiunii publice și private*, în V. Conta, *Discursuri parlamentare. Proiect de lege, articole de ziare etc. (1878-1881)*, cu o prefață de B.C. Livianu, Iași, Tipografia Dacia, 1899, mai ales p. 184-185.

²⁹² Jean Bart, *Misterul casei din Sărărie (cu prilejul morții lui Ioan Nădejde)* în *Adevărul Literar*, an IX, nr. 424 din 20 ianuarie 1929, pagina 1, articol reprodus fidel și în I.C. Atanasie, *Pagini din istoria contemporană a României 1881-1916*, vol. I, *Mișcarea socialistă 1881-1900*. Cu mai multe fototipii, scrisori și fac-simile, București, Editura Adevărul, 1932, p. 25.

zile, afirmația acestuia cum că „nu există D-zeu” a ajuns la urechile directorului, care a convocat de urgență consiliul profesoral. Majoritatea profesorilor voiau excluderea „necredinciosului” din toate seminariile din țară, dar l-a salvat intervenția unuia dintre frații Erbiceanu, nu știm cu certitudine care:

„Noroc că se găsea acolo un bătrân înțelept: eruditul elenist Erbiceanu, cel care venea călare să-și țină cursul la seminarul de la Socola.

– I...ra... bre oameni buni... doar suntem bărbați în vârstă, nici nu ne-ar șede bine să ne punem mintea cu mucosul aista de băet, care învață bine, dar a zis și el o dată un cuvânt prost auzit de la alții mai bătrâni”²⁹³.

Spusele lui Jean Bart se completează perfect cu amintirile lui Gheorghe Ghibănescu, fost elev al Seminarului tocmai în acea perioadă, care descria, cu o bună doză de umor humuleștean, atmosfera de la Socola și „soarta” lucrărilor filosofului Vasile Conta:

„Ieșise o dată vestea că s-au oploșit prin Seminarie câțiva ate! Un elev din seria dinaintea mea îndrăznise să cumpere un volum din *Convorbiri literare*, în care Vasile Conta își publicase studiile lui filosofice. A fost de-ajuns atât ca să răscolească toate pupitrele; să se vânzolească toate cărțile; nu s-a găsit nimic; căci cel cu pricina avusese grija să asvârle *Convorbirile literare* în privata școalei. Sărmanul Vasile Conta!”²⁹⁴

²⁹³ Jean Bart, *op. cit.* E dificil să concluzionăm care dintre frați a jucat rolul „bătrânul înțelept”. Atât unul, cât și celălalt erau cunoscuți ca eleniști, Constantin venea la școală cu șareta, Gheorghe mai mult pe jos, locuind în apropierea Seminarului; ambii erau religioși, combătând activ „ateismul”, dar față de elevi aveau multă îngăduință.

²⁹⁴ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 18. Este drept că unul dintre colaboratorii constanți ai revistei, Gheorghe Erbiceanu, se specializase în ceea ce ei numeau „combaterea materialismului” și critica lucrărilor lui Vasile Conta, în special *Încercări de metafizică materialistă*. Vezi *Noua față a materialismului în zilele noastre și refutarea învățătorei lui Darwin în privirea religiunii*, *Revista Teologică*, an I, nr. 2 din 3 aprilie 1883, p. 14-16 și nr. 3 din 10 aprilie 1883, p. 19-22, dar și articole precum *V. Conta și ateismul în Moldova* (nr. 4 din 17 aprilie 1883, p. 31-32) sau mai amplă *Critică antimaterialistă a cărții lui V. Conta: Încercări de metafizică materialistă* (nr. 6 din 1 mai 1883, p. 41-45). Exemplele sunt foarte numeroase dar ne limităm la acestea.

Confruntarea dintre „materialism” și „idealism” în Iașiul sfârșitului de secol XIX a fost surprinsă foarte bine și în amintirile academicianului Vasile Rășcanu:

„Pe vremea la care mă nașteam eu, cele două tabere aveau concepții foarte clare [...]. Pe de o parte, curentul tradițional de gândire, teologic [...]. Era ceea ce se putea găsi în articolele pe care Constantin Erbiceanu și Dragomir Hurmuzescu [de fapt Demetrescu, n.n.] le publicau între 1883 și 1887 în *Revista Teologică* pe care o conduceau la Iași”.

Pe de altă parte, continuă autorul, erau concepțiile lui Vasile Conta (întâmplător fost ministru liberal al Cultelor și Instrucțiunii Publice în 1880) și ale grupului de la *Contemporanul*²⁹⁵.

Într-adevăr, combaterea materialismului reprezenta o parte esențială a programului revistei, explicat încă din primul număr. În calitate de redactor, Constantin Erbiceanu constata cu îngrijorare o evidentă decădere morală „în societatea noastră română” și propagarea unor idei anticreștine și antisociale „venite și nu eșite din însăși neamul nostru” (sic!) care aveau drept scop nimic altceva decât „sfărâmarea stării actuale a societății, prin orice mijloace posibile, și înlocuirea ei prin vechea stare de lucruri a barbariei”. Adepții acestor concepții apăreau, considera el, sub „deosebite numiri”: materialişti, nihilişti, socialişti, comunarzi și realişti.

După reliefarea contextului în care se afla societatea românească și Biserica la vremea aceea, redacția explica și necesitatea înființării noului periodic bisericesc tocmai pentru combaterea acelor idei nesănătoase, mulțumind mitropolitului Iosif Naniescu pentru inițiativa salvatoare, izvorâtă dintr-o „sacră datorie”. Era apoi prezentat programul revistei, în șapte puncte²⁹⁶.

²⁹⁵ Vasile Rășcanu, *Călător prin două secole*. Amintiri și frânturi de gând împărtășite lui Radu Iftimovici, București, Editura Litera, 1977, p. 10-11.

²⁹⁶ *Revista Teologică*, an I, nr. 1 din 25 martie 1883, p. 1-5.

De altfel, într-o scrisoare din 1886 către directorul Episcopiei Roman, Vasile Mandinescu, Constantin Erbiceanu îl anunța că „suntem cu toții foarte bine [...] și batem război cu atei”, aluzie evidentă la prioritățile activității sale de redactor al *Revistei Teologice* și de autor²⁹⁷.

Pe de altă parte, într-o lume tot mai modernă, *Revista Teologică* avea să devină pentru unii intelectuali un simbol al atitudinilor învechite, pe alocuri „fanatice” și chiar antisemite. În 1886, bunăoară, junimistul George Panu se declara îngrijorat de ceea ce el numea „simptome amenințătoare pentru libertatea de conștiință, pentru caracterul laic al instituțiilor noastre”, indicând și câteva asemenea vehicule periculoase, printre care și „existența câtorva ziare, mai cu seamă a *Revistei Teologice*, unde fanatismul cel mai josnic domnește”²⁹⁸.

Indiferent de criticile care pot fi aduse periodicului de la Iași inspirat și susținut de mitropolitul Iosif Naniescu²⁹⁹, Constantin Erbiceanu a folosit prilejul pentru a începe munca de cercetare și de publicare a vechilor manuscrise grecești, travaliu care, în numai câțiva ani, se va dovedi esențial pentru consacrarea lui academică:

„Eu știam că într-un beci de sub casele Mitropoliei exista un număr însemnat de manuscrise vechi grecești, aruncate ca netrebnice, într-o parte a beciului și erau aproape a putrezi. Mai știam că acele manuscrise proveneau de la școala greacă din Iași, de la școlari și profesori, și cugetându-mă că la noi nu cunoaștem aproape nimic din istoria veche despre instrucția și educația noastră din trecut, că oricum se va considera faptul, existența școalelor din trecut, în țara noastră, aparține de drept și exclusiv nouă românilor, orice școale ar fi fost. Am ridicat dar puțin vălul ce ținea în întuneric trecutul instrucției noastre în țară. Mai apreciam și

²⁹⁷ BCU Iași, Colecții speciale, arhiva 29, scrisoarea din 28 mai 1886.

²⁹⁸ George Panu, *Chestiunea izraelită*, Iassy, Noua Tipografie D. Gheorghiu, 1886, 39 p., aici p. 7.

²⁹⁹ Redacția nu a încercat nici o clipă să ascundă relația ombilicală cu mitropolitul, ba chiar repeta că acestuia „îi datorește existența și aparițiunea sa”, așa cum a făcut-o și în articolul de bilanț, la încheierea celui de-al doilea an de existență. Vezi articolul *17 martie 1885*, în *Revista Teologică*, an II, nr. 52 din 17 martie 1885, p. 409.

știam că din cauza abuzurilor grecilor, în toate privirile, timp de aproape două secole, s-a prins o ură neîmpăcată și o repugnanță din partea românilor pentru tot ce era grec ori de proveniență grecească. Cu toată ura și disprețul ce-l vedeam pentru greci, eu m-am hotărât a desgropa și publica cuprinsul acelor manuscrise, după ce mai întâi le voi studia. Le-am găsit într-o stare deplorabilă: unele mai putrede, altele mucedde, altele pătate, murdărite, pentru că asupra lor se arunca tot gunoiul ce se strângea din acel beciu. În starea aceasta găsiindu-le, le transportam acasă, le puneam în jurul sobei, le uscam și apoi le studiam.”³⁰⁰

Prin acest joc al destinului, munca în redacția *Revistei Teologice*, profesorul cu preocupări până atunci banale, a ajuns să cunoască bine trecutul și să prindă, foarte rapid, gustul cercetării (sau, cum scrie el, „un gust aparte pentru asemenea cercetări științifice”) în domeniul istoriei culturii, îndeosebi a istoriei educației, dar și în aria mai familiară, și a istoriei Bisericii³⁰¹.

„Amorul nebun” pentru manuscrisele și documentele vechi l-a făcut ca, după inventarierea bibliotecilor Seminarului și Mitropoliei din Iași, să continue într-un ritm susținut, greu de imitat astăzi, cu biblioteca Universității din Iași, cu cea a mănăstirii Neamțului și, la sugestia lui Ghenadie Enăceanu, chiar cu biblioteca Seminarului Central din

³⁰⁰ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 17.

³⁰¹ După numirea ca redactor la *Revista Teologică*, Erbiceanu a întărit colaborarea științifică cu episcopul Melchisedec, al cărui „umil fiu spiritual și vechi elev” se considera, iar după mutarea în capitală această relație avea să devină încă mai strânsă. Aflăm dintr-o scrisoare a lui Constantin Erbiceanu trimisă în mai 1886 amicului Vasile Mandinescu, fost elev al Seminarului de la Socola și director al Episcopiei Roman, că Melchisedec îi ceruse, redactorul revistei de la Iași să-i scrie câteva „ notițe”, pe care, cu ceva întârziere acesta le va expedia împreună cu epistola în cauză. De asemenea, Erbiceanu îi solicita interlocutorului său să-l anunțe pe episcopul Melchisedec de stadiul cercetărilor și descoperirilor sale în arhive: „Spune-i Preasf. Sale că mă ocup cu studierea documentelor Mitropoliei de Jassy și în care am găsit lucruri cu totul nouă. Acum numai le decopiez, dar trebuie dacă sunt în prezent (sic!). Am găsit un material vast la Eterie în grecește etc.” Vezi BCU Iași, Colecții speciale, arhiva 29, mapa 1, scrisoarea din 28 mai 1886.

București, moștenitoarea bibliotecii Mitropoliei Ungrovlahiei³⁰². Nu este de mirare, așadar, că în timp, teologul ieșean format la Atena avea să devină un rafinat cunoscător al manuscriselor grecești, cu siguranță la vremea aceea cel mai titrat specialist în descifrarea și atribuirea lor.

La început Constantin Erbiceanu a semnat doar articole fără substrat istoric, predici sau știri din viața bisericească; treptat însă începe să publice și texte mai complexe precum *Notițe istorice asupra timpului și împrejurărilor religioase în care s-a ținut Sinodul din Iași*³⁰³, apoi *Practicalele sinodului de la Iași care este al doilea contra capitulilor lui Ciril*³⁰⁴ ș.a., unde își pune în valoare cunoștințele istorice, dar și de

³⁰² La București, unde primise acceptul directorului Seminarului, Silvestru Bălănescu, totodată amicul său, să cerceteze comorile bibliotecii, se deplasase în timpul unei vacanțe școlare neașteptate, când Seminarul „Veniamin Costachi” a fost închis de autorități din pricina unei boli contagioase”. Vezi Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 18. Nu știm, cel puțin deocamdată, când s-a petrecut această scurtă, dar fructuoasă călătorie la București. Bănuim că relatarea elenistului se referă la anul 1882, când Seminarul de la Socola a fost închis în două rânduri. Mai întâi cursurile s-au oprit de la 18 martie la 3 mai (cf. SJAN Iași, SVC, dosar 314/1882, f. 5-6, Raportul direcțiunii către Minister, nr. 309 din 18 iulie 1882, concept). La 16 aprilie 1882, autoritățile competente anunțau direcțiunea Seminarului că după ce s-au constatat în vecinătatea școlii „două cazuri de scarlatină gravă cu angină gangrenoasă” cursurile nu se pot redeschide „până ce nu va trece cincisprezece zile de la cel din urmă caz de scarlatină în cătunele unde este Seminarul, adică Bucium și Socola”. De fapt, boala făcuse victime chiar în rândul elevilor, cei infectați fiind izolați la infirmeria Seminarului, după cum rezultă dintr-un proces-verbal al doctorilor Vasile Ratcu (medicul școlii) și Vasile Agapi (medicul arondismentului), care hotărâu că în măsura în care starea le va permite, elevii în cauză pot fi trimiși trei săptămâni la familiile lor pentru refacere, iar infirmeria, ca și Seminarul în întregime, vor fi dezinfectate (SJAN Iași, SVC, dosar 314/1882, f. 1, adresa Consiliului de Igienă a județului Iași, nr. 103 din 16 aprilie 1882, respectiv f. 21, proces-verbal din 4 aprilie 1882, ambele originale). A doua închidere a Seminarului s-a petrecut în anul școlar următor, spre sfârșitul semestrului I, mai exact la 13 decembrie 1882, după ce apăruseră în zonă dese cazuri de „infecțiuni și mai cu seamă de anghină diphterică” (același dosar, f. 15, adresa Primăriei Iași nr. 13377 din 10 decembrie 1882 către directorul Seminarului, original). Directorul Filotei Romanescu anunța Ministerul că situația a fost totuși depășită și materia recuperată „prin activitatea domnilor profesori și aptitudinea la studiu a elevilor” (același dosar, f. 81, raportul din 12 iulie 1883 pentru anul școlar 1882-1883, concept).

³⁰³ *Revista Teologică*, an I, nr. 26 din 18 septembrie 1883, p. 202-208.

³⁰⁴ *Revista Teologică*, an I, nr. 27 din 25 septembrie 1883, p. 213-216, continuând în nr. următoare la p. 220-222, 239-240.

limbă greacă. Tot în revistă a publicat mai multe texte despre învățământul religios la români (în fapt un istoric al Seminarului de la Socola, pe care îl va tipări și în extras, în 1885), scurte biografii ale profesorilor greci de la Academiile domnești din Iași și București (Paisie Ligaridi, Ieremia Cacavela etc.), sau fragmente de manuscrise grecești.

Nu încapse îndoială că nu competențele lui teologice – chiar dacă apreciable –, ci tocmai studiile asupra influențelor grecești și editarea izvoarelor epocii fanariote, demersuri începute târziu, la deplina maturitate, i-au favorizat, cum notam mai sus, afirmarea. O spune limpede chiar el:

„Această ocupație specială asupra manuscriptelor grecești mi-a făcut viitorul meu, aceasta o recunosc. Eu eram teolog în specialitatea mea și oricât aș fi lucrat numai pe acest teren, tot n-aș fi putut ajunge a fi membru al Academiei noastre, al Silogului din Constantinopol, al Societății istorice medievale tot de acolo etc. [...] Am avut din fire și o înclinare spre a scruta și cerceta cu minuțiozitate lucruri vechi spre a afla ceva nou. Și am reușit.”³⁰⁵

A doua mare provocare a destinului, de care se va achita remarcabil și care va produce urmări din cele mai fericite, a fost participarea, în iunie 1885, la conferințele prilejuite de celebrarea celor 50 de ani de învățământ superior românesc la Iași (de la înființarea Academiei Mihăilene, 1835), numită și serbarea semicentenarului.

Consiliul Universității din Iași aprobase la 16 decembrie 1884 înființarea unui comitet reprezentativ, alcătuit din nouă universitari (Nicolae Ionescu, Petru Suciu, Petru Poni, Ștefan Vârgolici, A.D. Xenopol, Petru Râșcanu, Aaron Densușianu, Nicolae Culianu, în frunte avându-l pe medicul și everghetul Anastasie Fătu) care să organizeze aniversarea semicentenarului „școlilor naționale” (de fapt a învățământului superior). A doua zi erau trimise direcțiunilor Liceului

³⁰⁵ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 19.

Național, Seminarului de la Socola și „cele mai vechi școli primare” invitații pentru a-și desemna reprezentanți în amintitul comitet, argumentând că era nevoie de o largă colaborare pentru înfăptuirea proiectului. Reprezentanții școlilor erau rugați să aducă la proxima ședință din 23 decembrie „documentele istorice ce va fi posedând, privitoare la înființarea școlilor naționale în Iassy, precum și alte notiți atingătoare de starea din trecut a instrucțiunii publice în țiară”³⁰⁶.

Era, așadar, nevoie de profesori cu temeinice cunoștințe istorice. La Socola nu existau decât două asemenea personaje care corespundeau cerințelor: Constantin Erbiceanu și Gheorghe Costăchescu. În mod natural, răspunsul lui August Scriban din 20 decembrie 1884, în numele consiliului profesoral, îi recomanda tocmai pe aceștia doi președintelui comitetului, Anastasie Fătu³⁰⁷.

Dealtfel, Constantin Erbiceanu începuse a publica în revistă, în foileton, încă din toamna anului 1884, o istorie a școlilor religioase din Moldova, mai cu seamă a Seminarului de la Socola, lucrare cea avea să fie publicată și separat în 1885, cum am precizat deja. Așadar, își dovedise și public interesul, pricepera și cunoștințele în domeniu³⁰⁸.

Dincolo de organizarea festivităților programate pentru zilele de 26 și 27 iunie 1885³⁰⁹, intenția comitetului era de a aduna informații utile

³⁰⁶ SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f. 58r-v, adresa nr. 4 din 17 decembrie 1884 semnată de Anastasie Fătu în numele Comitetului Universitar, original.

³⁰⁷ SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f. 39, răspunsul directorului August Scriban nr. 429 din 20 decembrie 1884, concept.

³⁰⁸ Vezi *Revista Teologică* începând cu an II, nr. 27 din 23 septembrie 1884, p. 209-201. A împărțit materialul în trei grupaje: „Câteva cuvinte asupra învățământului religios la românii din Moldova”; „Perioada din timpul fanarioților până la fondarea primei școale sistematice clericale în M-rea Socola”; „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”.

³⁰⁹ Până în primăvara anului 1885, comitetul căzuse de acord să organizeze serbarea aniversară la 16 iunie, când se împlineau exact cei 50 de ani de la deschiderea Academiei Mihăilene, ignorând faptul că școlile se aflau atunci în perioada examenelor de sfârșit de an. Vezi *Apelul* publicat în *Revista Teologică* (an II, nr. 49 din 21 februarie 1885, p. 392) către „foștii elevi și profesori ai școalelor naționale în general, cât și ai Academiei Mihăilene în special, precum și la toți iubitorii de cultură” unde se menționează data de 16 iunie 1885.

cu privire la istoria învățământului ieșean și moldovean, apoi de a le sistematiza și prezenta publicului într-o formă științifică: pe de o parte, un memoriu despre evoluția educației în Moldova până la fondarea Universității din Iași și, pe de altă parte, o expoziție de materiale didactice, manuscrise și tipărituri folosite în învățământul de toate gradele³¹⁰.

Viața însăși venea în întâmpinarea preocupărilor științifice ale viitorului academician, răsplătindu-i eforturile; activitatea lui din ultimul timp, de scotocire în biblioteci și arhive după documente și manuscrise vechi, își arăta deplina utilitate în organizarea amintitei expoziții. Coincidență sau nu, în lunile anterioare manifestării, el publica tot în foileton, sub titlul *Manuscrise vechi aflate în biblioteca Sf. Mitropolii a Moldovei*, descrierea a 65 de manuscrise (grecești, românești, slavone) pe care le selectase din biblioteca Mitropoliei din Iași, unele dintre ele folosite în procesul didactic, în epoca fanariotă. Ba chiar în luna iunie revenea asupra chestiunii, prezentând sumar alte 55 de „cărți scolastice” cu marginalii, găsite în aceeași bibliotecă a Mitropoliei și provenite de la Academia domnească din Iași³¹¹.

Aplecării speciale dovedite de Constantin Erbiceanu în chestiunea istoriei învățământului i se datorează și acceptarea sa ca membru în comitetul executiv, alături de rectorul Nicolae Culianu și de profesorul Aaron Densușianu, la care se adăugau profesorii Ștefan Vârgolici (casier) și Constantin Meissner (secretar)³¹². Mai mult, dascălul

³¹⁰ A.D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași...*, ed. cit., „Introducere”, p. 1-2.

³¹¹ *Titulile și notele extrase din cărțile scolastice aflate în Metropolia Moldovei și care au rămas de la școala greacă domnească, numită Academie*, în *Revista Teologică*, an III, nr. 12 din 9 iunie 1885, p. 89-93 și nr. 13 din 16 iunie 1885 p. 99-102.

³¹² Vezi *Apelul* comitetului executiv publicat în *Revista Teologică* an II, nr. 49 din 21 februarie 1885, p. 392. Întâmplarea face ca relațiile dintre Constantin Erbiceanu (în calitate sa de redactor la hebdomadarul bisericesc de la Iași, dar și de teolog) și secretarul acelui comitet, excelentul pedagog Constantin Meissner, junimist de frunte și un apropiat al lui Titu Maiorescu, să se deterioreze mult în primăvară, pe fondul ofensivei duse de revistă împotriva acelor considerați că atentează la vechile precepte

de la Socola s-ar fi oferit a-și prezenta propriile cercetări, unice prin ancorarea lor în izvoarele documentare, în cadrul festivității, lucru acceptat imediat de rector:

„Când s-a celebrat la Iași jubileul Universității de 25 de ani, eu atunci m-am prezentat d-lui Culianu, rectorul Universității, cu un tratat bine studiat asupra descoperirilor mele, după manuscrisele aflate. D-sa a primit cu multă mulțumire propunerea mea de a ține acea diatribă în aula Universității în ziua fixată, mai ales că nici unul dintre profesorii respectivi nu preparase ceva expres pentru acea serbare jubiliară. La aceasta s-au

ale moralei creștine și la rolul religiei în școală și în societate. La 17 februarie 1885 s-a desfășurat, la Universitate, o întâlnire a profesorilor ieșeni (inclusiv a celor de la Seminar) dând urmare invitației rectorului Culianu, unde s-a discutat chestiunea înființării unei societăți a corpului didactic și modul de reprezentare în apropiatul congres didactic ce se pregătea la Iași (vezi SJAN Iași, SVC, dosar 341/1884, f. 69, adresa direcțiunii Seminarului nr. 31 din 14 februarie 1885 către profesori, original). În cadrul acelui congres didactic (martie 1885), Meissner se declarase împotriva predării lecțiilor de morală în școlile normale, argumentând prin orarul încărcat al elevilor normalști și complexitatea materiei propuse. *Revista Teologică* publica *Impresiuni de la congresul didactic* (în nr. 2 din 31 martie 1885, pe care nu l-am putut însă consulta, el lipsind din bibliotecile ieșene), criticând aspru poziția pedagogului, care la rândul-i, simțise nevoia unor explicații în ziarul *Liberalul* din 9 aprilie 1885; cei doi răspundeau în nr. 5 al revistei, interpretând că Meissner ar fi „contra moralității” elevilor săi și că dorește de fapt ca școlile normale să dea societății „indivizi imorali și desfrânați”. Discursul ambelor părți, desfășurat pe un ton înalt, era plin de excese regretabile care nu dădeau semne de domolire. Meissner a cerut de la tribunal și a obținut, cu doar câteva săptămâni înainte de serbarea jubileului, impunerea unui drept la replică, dar și conținutul acestuia a fost violent criticat de redacție. Vezi *Revista Teologică*, an III, nr. 11 din 2 iunie 1885, p. 86-88. Prezența lui Constantin Erbiceanu la acel congres și mai ales opiniile exprimate de acesta erau ridiculizate de adversarii săi de la *Deșteptarea*, interesați, cum aminteam mai sus, de o reformă a școlilor eclesiastice și de limitarea rolului monahilor: „Lăsând seminariile pe seama chiriariilor ca și până acum, ar fi de a încuraja răul și mai mult; căci dacă un profesor doctor în teologie și civil încă, dl. C. Erbiceanu a susținut în Congresul didactic desființarea școlilor normale inferioare și înlocuirea lor cu seminarii, ce trebuie să sîcă călugării! desigur că să fie numai seminarii și facultăți de teologie în toată țara, căci cele de litere, de filosofie și de științe strică tinerii făcându-i athei și cine mai știe ce”. Vezi articolul *Organizarea seminariilor*, în *Deșteptarea*, an IV, nr. 20 din 13 iulie 1885, p. 166-168, aici p. 168.

învoit și profesorii, deși eu nu eram decât un profesor secundar la Seminariul Veniamin”³¹³.

Era aceasta prima festivitate jubiliară de după Unire, una care atrăgea atenția asupra caracterului cultural al Iașiului. Interesată se dovedea în primul rând Universitatea, care marca nu doar un semisecol de învățământ superior ieșean³¹⁴, ci și un sfert de veac de la fondarea ei.

Organizatorii rezervaseră două zile pentru festivități (26 și 27 iunie 1885), argumentând că participanților din Iași și invitaților din afara urbei³¹⁵ trebuie să li se dea suficient timp pentru a vizita „toate instituțiile de cultură create de mișcarea regeneratoare a țării în decursul acestui secol”³¹⁶. Orașul avea, într-adevăr, cu ce se mândri în acest domeniu, chiar în condițiile decăderii sale de după 1862 și pierderii statutului de capitală.

În dimineața zilei de 26 iunie, participanții s-au adunat de la orele 7 pe platoul din fața Palatului Administrativ (pe atunci Piața Ștefan cel Mare) și au pornit, după aproape o oră, în frunte cu ministrul Dimitrie A. Sturdza, Spiru Haret, Nicolae Culianu ș.a., spre biserica Mitropoliei, trecând prin fața bisericii Trei Ierarhi, atent împodobită, spațiu important pentru istoria învățământului românesc. După liturghia de la Mitropolie, oficiată de mitropolitul Iosif Naniescu, și discursul lui Melchisedec Ștefănescu, episcop de Roman, adunarea s-a

³¹³ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 19.

³¹⁴ Cronologia era puțin forțată, căci primele „cursuri facultative”, adică primele facultăți, fuseseră înființate în cadrul Academiei Mihăilene în deceniul șase (mai întâi Facultatea Juridică, la 1856, apoi Facultatea Filosofică, incomplete). Vezi Georgie Radu Melidon, *Relațiune statistică de starea școalelor în Moldova*, Iași, Tipografia Adolf Berman, 1862, p. 23. Totul însă din dorința organizatorilor de a atrage atenția asupra unui capitol sensibil, anume necesitatea finanțării mai generoase după sacrificiul imens de la 1859, a așezămintelor culturale și educative din a „doua capitală a țării”.

³¹⁵ Comitetul executiv al manifestării obținuse de la Căile Ferate obișnuita reducere de 50% pentru transportul participanților. Cf. A.D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași...*, ed. cit., „Introducere”, p. 3 și *Revista Teologică*, an III, nr. 12 din 9 iunie 1885, p. 88.

³¹⁶ A.D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași...*, ed. cit., „Introducere”, p. 3.

mutat la Liceul Național, unde au vorbit rectorul Nicolae Culianu, directorul Liceului, Vasile Burlă, apoi Dimitrie A. Sturdza și mitropolitul, cel din urmă insistând, ca și Melchisedec, pe ideea relației statornice între biserică și școală³¹⁷. După amiază au urmat alte vizite la Muzeul de istorie naturală, la Conservator și la Școala de arte frumoase.

În dimineața celei de-a doua zile, participanții au pornit „în sunetul muzicii” de la școala tehnică (lângă biserica Sf. Ilie) spre Universitate, unde au vorbit Constantin Erbiceanu, reputatul profesor și politician Nicolae Ionescu și, la final, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice³¹⁸.

Conferința lui Constantin Erbiceanu, având drept subiect *Școala greacă și română din timpurile lui Vasile Lupu și Matei Basarab până în 1828*, a impresionat imediat auditoriul și înaltele oficialități prezente la Universitate. „Discursul meu de atunci, cuprinzând lucruri și fapte noi dovedite, a impresionat foarte mult tot publicul, și am fost în adevăr frenetic lăudat și felicitat de public și de prieteni”, avea să-și amintească peste ani, savantul³¹⁹.

Este drept că acest tip de manifestări dilata spiritul patriotic, care ieșea rapid la suprafață, așa că atmosfera nu putea fi decât înflăcărată³²⁰. Altminteri, și cuvântarea lui Nicolae Ionescu, orator cu

³¹⁷ Un element central al discursului lui Melchisedec Ștefănescu („școala trebuie să meargă mână în mână cu Biserica”) avea să fie criticat în *Deșteptarea*, ai cărei redactori considerau că în societatea de atunci, tot mai laicizată, lucrurile ar trebui să stea invers. Vezi articolul de fond *Iași 28 februar 1886*, în *Deșteptarea*, an V, nr. 5 din 1 martie 1886, p. 3.

³¹⁸ Vezi descrierea amănunțită la D. [Dragomir Demetrescu], *Serbarea jubileului semi-secular al învățământului înalt din Moldova, în zilele de 26 și 27 iunie 1885*, în *Revista Teologică*, an III, nr. 15 din 29 iunie 1885, p. 116-119. Mult mai succintă este prezentarea din A.D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași...*, ed. cit., „Introducere”, p. 3-8.

³¹⁹ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 19-20.

³²⁰ Toate discursurile au fost publicate în A.D. Xenopol, C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași...*, ed. cit., p. 11-89 (cel al lui Erbiceanu, intitulat *Discurs rostit în aula Universității din Iași asupra școalei grece și române din timpurile lui Vasile Lupu și Matei Basarab până în 1828 cu ocazia serbării jubileului semisecular al învățământului superior național*, la p. 48-77). La rândul ei, *Revista Teologică* a publicat discursurile lui Melchisedec Ștefănescu (an III, nr. 16 din 7 iulie 1885, nr. 17 din 14 iulie, p. 129-132, nr. 18 din 21 iulie p. 133-136) și

vastă experiență la asemenea ocazii, a fost repetat întreruptă „de vii și entuziastice aplauze”³²¹. Totuși, discursul lui Erbiceanu, dascăl venit oarecum de nicăieri, era, spre deosebire de ceilalți vorbitori, rodul unor cercetări minuțioase în arhive și biblioteci, de unde impresia excelentă lăsată auditoriului select. Impresionat a fost mai cu seamă moldoveanul mutat la București, ministrul Dimitrie A. Sturdza, care l-a și invitat a doua zi la o discuție în particular, care se va deveni providențială pentru Constantin Erbiceanu.

La respectiva audiență, ministrul s-a arătat încântat de știința savantului în plină afirmare³²² și i-a propus transferarea „în aceleași condiții”, cu prima ocazie, la Seminarul Central din București. Erbiceanu a acceptat, deși nu a fost o decizie ușoară pentru un tată de familie.

Între timp, profesorul Silvestru Bălănescu, și el fost elev al Socolei, care predă la Seminarul Central din București aceeași materie ca Erbiceanu la Iași, fusese numit episcop de Huși, așa că urma să părăsească capitala iar catedra sa, să devină vacantă. La fel, se eliberase poziția de director al Tipografiei Cărților Bisericești, ocupată până atunci de Ghenadie Enăceanu (la rândul-i, fost elev al Seminarului de la Socola, coleg cu Gheorghe Erbiceanu și bursier în străinătate odată cu acesta), numit în decembrie 1886 episcop al Râmnicului.

Ocazia era perfectă și, la sfatul „părintelui spiritual” și fostului său profesor, Melchisedec, Constantin Erbiceanu țintea ambele poziții. La 15 decembrie [1886], notează el în autobiografie, „am pornit din Iași singur spre București” și, întâlnind pe Dimitrie A. Sturdza la Sf. Sinod,

Constantin Erbiceanu (an III, nr. 16 din 7 iulie, nr. 17 din 14 iulie, p. 132-135, nr. 19 din 28 iulie, p. 141-149 și nr. 20 din 1 august 1885, p. 159-160).

³²¹ Cf. D. [Dragomir Demetrescu], *Serbarea jubileului semi-secular...*, cit., p. 118.

³²² Conștient de zbaterile Iașiului, Dimitrie A. Sturdza i-a dat și misiunea de a-l seconda pe A.D. Xenopol în întocmirea cunoscutului volum despre serbarea ce tocmai se încheiase la Iași, unde au fost incluse, cum notam mai sus, discursurile vorbitorilor, dar și memoriul lui Xenopol cu privire la trecutul învățământului din Moldova și catalogul expoziției de documente și cărți scolastice, completat cu piesele descoperite ulterior.

„i-am dat o petiție, spunându-i și de direcția Tipografiei”. A reușit să-l convingă pe ministru și, cu sprijin din mai multe părți, inclusiv având din lunile precedente o bună caracterizare de la mitropolitul Calinic Miclescu care îi cunoștea bine calitățile încă de la Iași³²³, a obținut nu două, ci patru poziții-cheie, pentru care avea să stârnească invidia unor „localnici”: pe lângă cele două funcții amintite, numirea ca profesor suplinitor la Facultatea de Teologie a Universității din București și ca membru în redacția revistei *Biserica Ortodoxă Română* a Sf. Sinod, la vremea aceea cel mai apreciat periodic bisericesc³²⁴.

Îi va fi fost greu dascălului seminarist să părăsească Iașiul, oraș în care locuia de atâta vreme, în care s-a format ca teolog și s-a afirmat ca profesor, în care se aflau mulți dintre prieteni, ca să nu mai vorbim de fratele său Gheorghe? Cu siguranță că da, mai ales că și-a lăsat și soția și cei trei băieți (pe fată, Constanța, o dăduse deja la pension în București) o vreme - nu știm cu precizie, probabil până în vara lui 1887 - în capitala moldavă. Adaptarea în mediul cosmopolit al Bucureștiului nu putea fi ușoară pentru un intelectual de 50 de ani, dar s-a cufundat în studiu și în muncă, pentru a face față solicitărilor celor patru funcții pe care și le asumase. În orice caz, nu și-a uitat conexiunile cu Iașiul și cu Moldova lui natală, păstrând, și peste ani, o strânsă legătură cu familia fratelui său.

Dragomir Demetrescu, colegul de la Seminar și de la *Revista Teologică* anunța cu regret amical mutarea lui Constantin Erbiceanu în capitală (unde va ajunge și el peste câțiva ani), considerând-o totuși o răsplată naturală pentru activitatea de până atunci a profesorului:

„Înregistrăm cu destulă mulțumire sufletească transferarea la Bucuresci a d-lui Constantin Erbiceanu, redactor al acestei foi, și numirea sa ca profesor

³²³ Calinic Miclescu s-a stins la 14 august 1886, așadar nu a mai apucat instalarea la București a fostului său protejat.

³²⁴ Constantin Erbiceanu, *Viața mea...*, ed. cit., p. 20.

la Facultatea Teologică și director la tipografia cărților bisericești. Avansarea domniei sale este o dreaptă recompensă erudițiunii sale și a serviciilor pe care le-a adus și le va aduce și pe viitor Bisericii noastre. Domnul Erbiceanu, care prin viața și legăturile sale sociale și amicale a știut să atragă simpatiile, iubirea și amiciția tuturor celor ce l-au cunoscut, nu lasă în urmă-i decât regretul comun al tuturor camarazilor și amicilor săi. Felicitându-l în urmăm sănătate, ca să poată lucra cu tărie și acolo unde este pus, de unde desigur, va putea lucra mai cu succes pentru Biserică și instituțiunile sale³²⁵.

Același Dragomir Demetrescu ajunsese însă la concluzia că nu s-ar putea descurca singur și că apariția revistei devenea imposibilă fără aportul lui Constantin Erbiceanu, o dovadă în plus că savantul era, de fapt, sufletul publicației. Așa că de comun acord, cei doi anunțau cititorilor încetarea apariției periodicului, strecurând un optimist „pentru un timp”³²⁶.

Concluzii

După temeinice studii teologice și literare la Universitatea din Atena, Constantin Erbiceanu s-a întors în vara anului 1868 în țară, căutându-și un post de profesor potrivit gradului academic pe care îl dobândise în capitala Eladei. Prima oportunitate s-a ivit la București, unde a și ocupat, scurtă vreme, chiar prin concurs, catedra de Filosofie a Liceului „Sf. Sava”. În urma unor negocieri de culise cu influentul August Treboniu Laurian, Constantin Erbiceanu a obținut numirea ca profesor provizoriu la catedra de Istorie universală și eclesiastică în

³²⁵ *Revista Teologică*, an IV, nr. 37 din 18 ianuarie 1887, p. 296.

³²⁶ „*Revista Teologică* suspendându-și cu acest număr aparițiunea sa pentru un timp, redactorii săi cred de sacră datorie a-și arăta recunoștința lor pentru susținerea acestei foi, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Domnului Domn Iosif Naniescu, sub a căruia înalte auspicii și patronare s-a editat *Revista Teologică*, și carele i-a dat tot concursul moral și material, întreținând-o cu propriile mijloace de la aparițiune și până în prezent”. Cf. *Revista Teologică*, an IV, nr. 37 din 18 ianuarie 1887, p. 296.

locul defunctului Ioan Mandinescu, la școala teologică pe care o absolvise el însuși la 1858, Seminarul de la Socola, și unde predă limba elină, de aproape un deceniu, fratele său mai mare, Gheorghe.

Parte din cauza atmosferei încordate de la Seminar, parte din motive personale, și poate chiar din pricina mitropolitului (care îl dorea îmbrăcat în rasa monahală), tânărul profesor a căutat să își găsească o altă poziție didactică în Iași, încercând mai întâi în vara anului 1870 la catedra de Istorie de la Școala Militară, apoi, după doar două luni, la catedra de Limba elină a Liceului Național. Ambele demersuri s-au finalizat însă fără rezultatul dorit.

În 1871 Constantin Erbiceanu a fost transferat, tot ca profesor provizoriu în Seminar, la catedra de Teologie dogmatică, morală, pastorală și drept canonic ocupată până atunci de Clement Nicolau, „bețivul” care atentase la viața mitropolitului Calinic Miclescu, și, în consecință, fusese exclus din corpul didactic și deferit justiției. Catedra a fost ocupată de Constantin Erbiceanu fără întrerupere, până la finele anului 1886, data transferului său la București.

A fost unul dintre cei mai respectați profesori ai Seminarului, un model de conștiinciozitate, de prezență regulată la ore, de bunăvoință față de elevi, dar, cum indică unele surse, cu mai puțin talent pedagogic decât fratele său Gheorghe, „ceasornicul Socolei”. Între timp, la 1873 s-a căsătorit, întemeind alături de soția Aglae Negrescu o frumoasă familie din care au rezultat patru copii: Constanța, Laurențiu, Constantin și Eduard, ultimii doi cu destine tragice.

În 1883, după o evaluare a cadrelor didactice ale Seminarului, mitropolitul Iosif Naniescu îi dădea lui Constantin Erbiceanu misiunea ca, împreună cu Dragomir Demetrescu, să publice un hebdomadar ecleziastic (*Revista Teologică*) care, pe de o parte, să anuleze și să izoleze foaia potrivnică mitropolitului (*Deșteptarea*), și, pe de altă parte, să apere instituțiile Bisericii și să combată noile idei care își făceau simțită

prezența în viața culturală și socială a Iașului deceniilor VIII-IX, cu mare trecere la elevi și studenți: evoluționismul, materialismul și socialismul.

Dincolo de eforturile pentru apărarea Bisericii, munca la redacția noii publicații i-a prilejuit profesorului contactul cu vechile documente și manuscrise, inclusiv ale școlilor grecești din Principate în epoca fanariotă, pe care le-a și publicat în parte sau le-a comentat în revistă. În felul acesta s-a afirmat nu doar ca dascăl și ca predicator în Biserică, cum spunea el, ci și ca publicist și om de știință.

Diligența și competența pe care le demonstrase în studierea trecutului instituțiilor educative din Iași, i-au adus foarte curând numirea în comitetul de organizare a serbării celor 50 de ani de învățământ superior ieșean (calculați de la înființarea Academiei Mihăilene, în 1835). Astfel, la 27 iunie 1885, el a prezentat în aula vechii Universități din Iași o foarte bine receptată comunicare științifică despre școlile din perioada fanariotă. Discursul său a impresionat publicul – era, pe atunci, un simplu profesor seminarist, așezat alături de universitari cu vechime – dar mai cu seamă pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dimitrie A. Sturdza, care, într-o audiență privată i-a propus transferarea, în viitorul apropiat, la Seminarul Central din capitală.

Constantin Erbiceanu a dat curs invitației și, profitând de o conjunctură favorabilă, a obținut, pe lângă catedra de Teologie dogmatică de la Seminarul Central, și poziția de profesor suplinitor la Facultatea Teologică a Universității din București, dar și de director al Tipografiei Cărilor Bisericești și de redactor la publicația Sf. Sinod, *Biserica Ortodoxă Română*.

A început astfel, destul de abrupt, dar după o muncă titanică și susținută, o ascensiune profesională și socială care îl va propulsa în vârful ierarhiei cultural-științifice, prin cooptarea sa ca membru corespondent, apoi ca membru plin al Academiei Române, al cărei vicepreședinte a și devenit, în amurgul vieții.

*Constantin Erbiceanu, as a Professor at the
Theological Seminary of Socola (1868-1886)*

~ Abstract ~

Keywords: *Constantin Erbiceanu, Theological Seminary of Socola, theology, history, Phanariote Regime, Romanian Academy*

Constantin Erbiceanu stood out, at the end of the 19th century, as one of the first scholars who deemed right to accept the Phanariote Regime as part of the Romanians' history, bringing out to light, at the same time, its pluses. To this purpose, he investigated and partly published documents and ancient manuscripts discovered in the archives and the libraries, trying to understand in depth the relations between the two cultures, as well as the contribution of the Greek teachers and schools to the Romanians' education at that time. This titanic effort is the reason why the scholar climbed the professional ladder quite quickly, from the position of teacher at the Socola Seminary, to that of Professor and Dean of the Theology Faculty of the University of Bucharest, Academy member and even vice-president of the Romanian Academy.

He was himself perfectly aware of the role played in his career by the researches made in the field of the cultural Greek-Romanian interferences, mentioning in his autobiography: "This special work on the Greek manuscripts made my future, I admit that. I was a theologian, and no matter how hard I would have worked in this field, I could not have become a member of our Academy, of the Syllogos in Constantinople, of the Medieval History Society from the same place, etc. [...] I was also naturally inclined to scrutinizing and researching in detail ancient things, in order to find out new things. And I succeeded."

Following a number of published papers and scientific preoccupations we have had over the last years, where we were mainly concerned with the scholar's thorough education starting with his first days in school and finishing with the graduation from the Faculty of Theology of the University of Athens, the present paper will deal with Constantin Erbiceanu's return home, with his period as a teacher at the school where he had been a pupil years before ("Veniamin Costachi" Seminary of Socola) and with his first scientific preoccupations during the "Iași period" of his career.

In the summer of 1868, Constantin Erbiceanu came back home from his studies abroad, with a degree of *prolytas* (bachelor) granted by the Faculty of Theology of the University of Athens and with a very short Parisian

experience as well. After a short stay at the “Sf. Sava” High school of Bucharest, where he occupied, by competitive examination, the Philosophy chair, he accepted in October 1868 the transfer to the chair of Universal and Ecclesial History of the Theological Seminary of Socola (post-secondary).

Because of some pressure coming from the Church hierarchy for him to become a monk, which he rejected, the young teacher tries to find alternatives, participating in 1870 in the competitions for the chair of Universal History at the Military School and for the chair of Greek Language at the High School of Iași, but he fails. Meanwhile, he gets married (1873), he and his wife, Aglae Negrescu, will make a beautiful family with four children: Constanța, Laurențiu, Constantin and Eduard, the last two with tragic destinies.

He continued to do, with much responsibility, his work at the Seminary, so he is transferred in 1871, with his consent, to the chair of Dogmatic, Moral, Pastoral Theology and Canon Law (the former teacher, Clement Nicolau, had attempted to kill the Metropolitan, so he had been fired and sent to court), one of the fundamental subjects of theological study; here he remained until his leaving for Bucharest, in December 1886.

Constantin Erbiceanu participated in all the aspects of the Seminary’s life of those years: he thoroughly taught his subject, he also ensured some other courses for different chairs for lower and higher grades, he was a member of the examination boards of the Seminary and of the baccalaureate boards in Iași, he joined the Committee for the Church Books, who had the mission to analyse the textbooks used in the theological educational system, etc.

His destiny changed in 1883, when Metropolitan Iosif Naniescu chose him to edit a church periodical publication, *Revista Teologică* [The Theological Journal], by means of which he could circulate his ideas and which was supposed to defend him against the attacks of the group of priests gathered around the *Deșteptarea* newspaper [The Awakening], who insistently asked for the modernization and the democratization of the Church. *Revista Teologică* stood out as the main body in Iasi to fight the new ideas that started to emerge in the cultural and social life of the city in the 8th -9th decades, quite influential among the high school and university students: evolutionism, materialism and socialism.

Besides the efforts made to defend the Church, the work in the editorial segment of the new publication occasioned for the teacher a contact with the old documents and manuscripts, including those of the Greek schools that existed in the Principalities in the Phanariote Regime, which he partly published or commented in the journal. This way, he asserted himself not

only as a teacher and a preacher in the Church, as he used to say, but also as a contributing editor and a scientist.

The diligence and competence he had demonstrated in the investigation of the educational institutions of Iasi brought forward, pretty soon, his appointment as a member of the organization committee for the celebration of 50 years of Higher Education in Iasi (counted since the establishment of the Academia Mihăileană, in 1835, although the higher education had been established much later, at the end of the 6th decade). Thus, on 27 June 1885, in the central amphitheatre of the University of Iași, he presented a warmly welcomed scientific communication about schools of the Phanariote Regime. His discourse impressed the public – he was then just a teacher of the Seminary, sitting near famous academic personalities – and especially the minister of Cults and Public Instruction, Dimitrie A. Sturdza, who in a private meeting proposed him to be transferred, in a near future, to the Central Theological Seminary of Bucharest.

Constantin Erbiceanu accepted the invitation and, taking advantage of the favourable circumstances, he obtained, besides the chair of Dogmatic Theology at the Central Seminary (therefore the same subject he had taught in Iași), the position of supply teacher at the Faculty of Theology of the University of Bucharest, and that of director of the Printing House of the Church Books and of editor in the staff of the Saint Synod's publication, *Biserica Ortodoxă Română* [The Romanian Orthodox Church].

So started, rather suddenly and late, but following a titanic sustained work, his professional and social ascension, taking him to the top of the cultural-scientific hierarchy, being co-opted first as a corresponding, than as a full member of the Romanian Academy, whose vice-president he would eventually become, in the twilights of his life.

